

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM ANABİLİM DALI

**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İÇ KONTROLÜN MUHASEBE HATA VE
HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDEKİ ROLÜ: KÜTAHYA BÖLGE BİRLİĞİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUAMMER FURKAN KAYACIK

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. ÜMMÜHAN ASLAN

BİLECİK, 2023

10565593

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM ANABİLİM DALI

**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İÇ KONTROLÜN MUHASEBE HATA VE
HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDEKİ ROLÜ: KÜTAHYA BÖLGE BİRLİĞİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUAMMER FURKAN KAYACIK

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. ÜMMÜHAN ASLAN

BİLECİK, 2023

10565593

BEYAN

“Tarım Kredi Kooperatiflerinde İç Kontrolün Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesindeki Rolü: Kütahya Bölge Birliği Örneği” adlı yüksek lisans tezi yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR	☐	DESTEK ALINMAMIŞTIR	☒
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....	

Muammer Furkan KAYACIK

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Çalışmamın her aşamasında destek, katkı ve reberliği için tez danışmanın, değerli hocam Prof. Dr. Ümmühan ASLAN'a içten teşekkürlerimi sunuyorum. Yine tezin araştırma bölümümde büyük destek ve katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Mehpere TOKAY ARGAN'a özel teşekkür ediyorum. Ayrıca tez çalışmamı tamamlamam için destek, güven ve motivasyonlarını eksik etmeyen aileme ve çalışmamda emeği geçen Tarım Kredi Kooperatifleri ailesine teşekkür ederim.

Muammer Furkan KAYACIK
2023

ÖZET

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE İÇ KONTROLÜN ROLÜ: KÜTAHYA BÖLGE BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) kâr amacı gütmeyen bir kuruluşlardır. Tarım sektöründeki üreticilerin faaliyetlerine aynı ve nakdi ekonomik destek sağlamaktadırlar. Hem topluma hem de ortaklarına fayda sağlamayı amaçlayan TKK'ların topluma ve üyelerine hesap verme sorumluluğu bulunmaktadır.

TKK'lar tarımsal üretimi artırmak ve iyileştirmek amacı ile sermaye sorunu olan çiftçiye katkı vermeyi hedefledikleri için, etkin bir iç kontrol mekanizmasına sahip olmaları önem arz etmektedir. Özellikle muhasebe sistemindeki hata ve hillerin önlenmesinde etkin iç kontrol sistemine ihtiyaç bulunmaktadır. Muhasebe hata ve hilelerinden kaynaklanan riskler, orta ve uzun dönemde işletmelerin yaşam süresini de kısaltabilmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı TKK'larda iç kontrol sisteminin, muhasebe hata ve hilelerini önlemedeki rolünü nitel araştırma yöntemi ile ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırmanın birinci bölümünde Tarım Kredi Kooperatiflerinin tarihçesi, organizasyon yapısı, çalışma konuları ve denetim süreçleri ele alınmıştır. İkinci bölümde muhasebe hata ve hileleri, muhasebe hilelerin tespiti ve engellenmesi, muhasebe hata ve hilelerin engellenmesinde kullanılan araçlar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Kütahya Bölge Birliğine bağlı kooperatiflerde muhasebe hata ve hilelerin önlenmesinde iç kontrol sisteminin rolünü belirlemeye yönelik yapılan araştırmanın yöntemi, bulguları ve elde edilen sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuca göre, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifi Kütahya Bölge Birliğinde, iç kontrol sisteminin muhasebe hata ve hilelerin önlenmesinde etkin olduğu ve kooperatif ortaklarının menfaatlerinin korunmasına yönelik katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denetim, İç Kontrol, Hile, Tarım Kredi Kooperatifleri

ABSTRACT

THE ROLE OF INTERNAL CONTROL IN PREVENTING FRAUD AND ACCOUNTING ERRORS IN AGRICULTURAL CREDIT COOPERATIVES: THE CASE OF KÜTAHYA REGIONAL UNION

Agricultural Credit Cooperatives (TKK) is a non-profit organization. They provide economic support in kind and cash to the activities of producers in the agricultural sector. Aiming to benefit both the society and its partners, TKKs have the responsibility to be accountable to the society and their members.

The main risks faced by businesses are those arising from accounting errors and frauds. Risks arising from accounting errors and frauds can shorten the lifespan of businesses in the medium and long term, as they prevent the effective use of businesses' assets and resources. It is a known fact that the effective internal control system plays a role in eliminating these risks arising from the accounting system. It is important to determine the role of the internal control system, which was created to protect the interests of the cooperative partners and to make the activities of the cooperative more effective, in preventing errors and frauds in the accounting system that helps accountability. .

The aim of this study is to reveal the role of the internal control system in TKK in preventing accounting errors and frauds through qualitative research method. In this context, in the first part of the research, the history, organizational structure, working subjects and audit processes of Agricultural Credit Cooperatives were discussed. In the second part, accounting errors and frauds, detection and prevention of accounting frauds, and tools used to prevent accounting errors and frauds are discussed. In the last part of the study, the method, findings and results of the research conducted to determine the role of the internal control system in preventing accounting errors and frauds in the cooperatives affiliated to the Turkish Agricultural Credit Cooperatives Kütahya Regional Union are included.

According to the results obtained from the research, it has been determined that the internal control system in the Turkish Agricultural Credit Cooperative Kütahya Regional Union is effective in preventing accounting errors and frauds and contributes to the protection of the interests of the cooperative partners.

Keywords: Audit, Internal Control, Fraud, Agricultural Credit Cooperative

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Kooperatifin Tanımı.....	3
2. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihçesi.....	3
3. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Organizasyon Yapısı	4
3.1. Birim Tarım Kredi Kooperatifleri	5
3.2. Bölge Birlikleri.....	5
3.3. Merkez Birliği	6
3.4. Bağlı Ortaklıklar ve İştirakler ve Çalışma Konuları	9
4. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Faaliyetleri.....	10
4.1. Muhasebe Faaliyetleri	10
4.2. Kredi Faaliyetleri.....	11
4.3. Sigortacılık Faaliyetleri	14
4.4. Pazarlama Faaliyetleri	14
4.5. Denetim Faaliyetleri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE HATA VE HİLELERİ

1. Muhasebe Hataları	20
1.1. Muhasebe Hatasının Tanımı.....	20
1.2. Muhasebe Hatalarının Nedenleri.....	20

1.2.1. Bilgisizlik	20
1.2.2. İhmal ve Dikkatsizlik	21
1.3. Muhasebe Hatalarının Sınıflandırılması.....	21
1.3.1. Matematiksel Hatalar	21
1.3.2. Kayıt Hataları	22
1.3.3. Nakil Hataları	23
1.3.4. Unutma ve Tekrar Hataları.....	23
1.3.5. Bilanço Hataları.....	24
2. Muhasebe Hileleri	24
2.1. Muhasebe Hilesinin Tanımı	24
2.2. Muhasebe Hilelerinin Nedenleri	25
2.3. Muhasebe Hilelerinin Türleri	26
2.3.1. Bilinçli Hatalar	27
2.3.2. Kayıt Dışı İşlemler	27
2.3.3. Zamanından Önce veya Sonra Yapılan Kayıtlar	27
2.3.4. Uydurma Hesap Kullanma	28
2.3.5. Sahte Belge Düzenlemek ve Kullanmak	29
2.3.6. Bilanço Maskeleyesi	29
2.3.7. Defter ve Belgeleri Yok Etmek ve Gizlemek.....	30
2.3.8. Bilgisayar Kayıtlarında Yapılan Hileler.....	30
3. Muhasebede Hata ve Hilelerin Tespit Edilme Yöntemleri	31
3.1. Sayım ve Envanter İncelemesi	32
3.2. Gözlem	32
3.3. Ön İnceleme	33
3.4. Bilgi Toplama ve Soruşturma	33
3.5. Belge ve Kayıtların Karşılaştırılması	34
3.6. Araştırma ve Doğrulama	35
3.7. İşleme Dayalı İnceleme	35
4. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Engellenmesinde Kullanılan Araçlar	36
4.1. İhbar Hatları	36
4.2. Bağımsız Denetim	37
4.3. İç Denetim	37
4.4. İç Kontrol	39
4.4.1. İç Kontrol Sisteminin Unsurları	41

4.4.1.1. Kontrol Ortamı	41
4.4.1.2. Risk Değerleme	42
4.4.1.3. Kontrol Faaliyetleri	43
4.4.1.4. Bilgi ve İletişim	43
4.4.1.5. İzleme	44
4.4.2. İç Kontrol Sisteminin Sınırları	45
4.4.3. İç Kontrol Sistemini Etkileyen Faktörler	46
4.5. İç Kontrol Sistemi ile İlgili Dünyadaki Kuruluşlar ve Yasal Düzenlemeler.....	48
4.5.1. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü	48
4.5.2 Sponsor Kuruluşlar Komisyonu (COSO).....	49
4.5.3. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü.....	50
4.5.4. Kanada Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü	51
4.5.5. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Organizasyonu.....	53
4.5.6. Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA).....	53
4.5.7. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX).....	54
4.6. İç Kontrol Sistemi ile İlgili Türkiye'deki Kuruluşlar ve Yasal Düzenlemeler	55
4.6.1. Türkiye İç Denetim Enstitüsü	55
4.6.2. Kamu İç Denetçileri Derneği	55
4.6.3. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu	56
4.6.4. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Düzenlemeleri	56
4.6.5. Sermaye Piyasası Kurulunun İç Kontrol ile İlgili Düzenlemeleri (SPK).....	57
4.6.6. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun İç Kontrol ile İlgili Düzenlemeleri (BDDK)	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. Literatür Taraması	59
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	61
3. Araştırmanın Yöntemi.....	61
4. Örneklem.....	61
5. Araştırma Soruları.....	64
6. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması	66
7. Çözümleme, Tematik Kodlama ve Analiz	66
7.1. Araştırmanın Geçerliliği.....	69

7.2. Araştırmanın Güvenilirliği ve İnanırlılığı	70
8. Bulgular ve Yorum.....	71
8.1. Kontrol Ortamı	73
8.1.1.Eylem	74
8.1.2.Yetki ve Sorumluluk	75
8.1.3.Eğitim.....	76
8.2. Risk Değerlendirme.....	77
8.2.1. Tespit.....	78
8.2.2.Önleme	79
8.3. Kontrol Faaliyetleri	80
8.3.1. Sistem	81
8.3.2. Onay	82
8.3.3. Prosedür.....	83
8.4. Bilgi ve İletişim.....	84
8.5. İzleme Faaliyetleri.....	86
8.5.1. Denetim	87
8.5.2. Geri Bildirim	87
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA	95
EKLER.....	105

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. 1. İştiraklerdeki Merkez Birliği Sermaye Oranı.....	9
Tablo 1. 2. Yıllar İtibarıyla Kredi Dağılımı ve Kredi Kullanan Ortak Sayısı Tablosu	11
Tablo 1. 3. Ortaklara Kullandırılan Kredinin Gruplara Göre Dağılımı (Bin TL)	13
Tablo 1. 4. Tarım Sigortaları Prim Tutarları ve Tarım Kredi Kooperatifleri	14
Tablo 1. 5. 2022 Yılı Tarım Kredi Kooperatifleri Ürün Bazlı Satış Rakamları	15
Tablo 1. 6. Bölge Birliği Bazlı Ürün Alım Miktar ve Tutarları	16
Tablo 1. 7. Sözleşmeli Üretim ve Ürün Değerlendirme Faaliyetleri.....	17
Tablo 3. 1. Kütahya Bölge Birliği İl Bazında Kooperatif Dağılımı	62
Tablo 3. 2. İl, İlçe ve Kasaba/Köy Bazında Kooperatif Sayıları.....	63
Tablo 3. 3. Bölge Birliği Ürün Satış Grupları	63
Tablo 3. 4. Görüşülen Kişilerin Demografik Özellikleri.....	64
Tablo 3. 5. Görüşmede Kişilere Sorulan Sorular.....	65
Tablo 3. 6. Tematik Kodlama Analizinin Aşamaları.....	67
Tablo 3. 7. Anlam Birimleri, Yoğunlaştırılmış Anlam Birimleri ve Kodları Örnekleri.....	68
Tablo 3. 8. Kodlar, Alt Temalar ve Temalar.....	72
Tablo 3. 9. Kontrol Ortamı Tema Bileşenleri.....	74
Tablo 3. 10. Risk Değerlendirme Tema Bileşenleri	78
Tablo 3. 11. Kontrol Faaliyetleri Tema Bileşenleri	81
Tablo 3. 12. Bilgi ve İletişim Tema Bileşenleri	85
Tablo 3. 13. İzleme Tema Bileşenleri	87
Tablo 3. 14. Kontrol Ortamı	90
Tablo 3. 15. Risk Değerlendirme.....	90
Tablo 3. 16. Kontrol Faaliyetleri	91
Tablo 3. 17. Bilgi ve İletişim Faaliyetleri.....	91
Tablo 3. 18. İzleme Faaliyetleri.....	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2. 1. Hile Üçgeni	26
Şekil 3. 1. Kontrol Ortamı Tematik Kodlama Süreci	73
Şekil 3. 2. Risk Değerlendirme Tematik Kodlama Süreci	77
Şekil 3. 3. Kontrol Faaliyetleri Tematik Kodlama Süreci.....	80
Şekil 3. 4. Bilgi ve İletişim Tematik Kodlama Süreci	84
Şekil 3. 5. İzleme Tematik Kodlama Süreci	86

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

AICPA: Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

COSO: Sponsor Kuruluşlar Komisyonu

ECIIA: Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu

IIA: Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü

ICA: Uluslararası Kooperatifler Birliği

ISACA: Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği

INTOSAI: Uluslararası Yüksek Denetleme Kuruluşları Örgütü

KİDDER: Türkiye Kamu İç Denetçileri Derneği

KDV: Katma Değer Vergisi

SEC: Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu

SOX: Sarbanes-Oxley Yasası

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

TARSİM: Tarım Sigortaları

TDK: Türk Dil Kurumu

TİDE: Türkiye İç Denetim Enstitüsü

TKK: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri

TSB: Türkiye Sigortalar Birliği

TTK: Türk Ticaret Kanunu

VUK: Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK), üreticiye sağladığı ayni ve nakdi kredi destekleri ile uygun fiyatlı tarımsal girdi sağlaması ve sonrasında üreticilerin ürünlerini değerlendirebileceği pazarlar oluşturması, tarımsal üretimin artması ve ülke genelinde düzenli bir şekilde yürütülmesi adına katkılar sağlayan bir kuruluştur. TKK'lar kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Hem topluma hem de üyelerine fayda sağlamayı amaçlayan TKK'ların topluma ve üyelerine hesap verme sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda TKK'ların paydaşı olan toplum ve üyelerin çıkarları doğrultusunda hareket edip etmediğinin denetimi ve gözetimi önem arz etmektedir. TKK'ların faaliyetlerinin gözetim ve denetimi hem merkez birliği bünyesinde görev yapan müfettişler hem de bölge birliklerinde görev yapan kontrolörler tarafından icra edilmektedir.

Türkiye'nin hemen her şehrinde hizmet veren TKK'ların sayısı gün geçtikçe artmakta ve diğer işletme türlerinde olduğu gibi TKK'lardaki büyüme de birtakım kurumsal riskleri beraberinde getirmektedir. İşletmelerin karşılaştığı risklerin başında muhasebe hata ve hilelerinden kaynaklanan riskler gelmektedir. Muhasebe hata ve hilelerinden kaynaklanan riskler, işletmelerin varlık ve kaynaklarının etkin kullanılmasının önüne geçtiği için, orta ve uzun dönemde işletmelerin yaşam süresini de kısaltabilmektedir. Muhasebe sisteminden kaynaklanan bu risklerin bertaraf edilmesinde ise etkin iç kontrol sisteminin payı bilinen bir gerçektir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğine bağlı 17 Bölge Birliğinden biri olan Kütahya Bölge Birliği ve bağlı 152 Kooperatifin muhasebe işlemlerinde meydana gelebilecek hata ve hilelerinin önlenmesinde kooperatiflerin iç kontrol yapısını analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda birinci bölümde TKK'lar hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde muhasebe hata ve hilelerine değinilmiş, muhasebe usulsüzlüklerinin tespit edilmesi ve engellenmesinde izlenen yöntem ve teknikler ile hata ve hilelerin önlenmesinde kullanılan araçlar ele alınmıştır. Son bölümde ise Kütahya Bölgesinde faaliyette bulunan TKK'lardaki iç kontrol sisteminin muhasebe hata ve hileleri önleme durumunu tespit etmek için yapılan araştırmanın bulguları analiz edilmiştir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulurken literatür taraması yapılmış, bu bağlamda ulusal ve uluslararası kaynaklar taranmıştır. Çalışmanın araştırma kısmında ise nitel araştırma

yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu kapsamda Kütahya Bölge Birliği çalışma alanında faaliyet gösteren Afyonkarahisar, Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve Eskişehir illerinde bulunan kooperatiflerde görev yapan kooperatif yetkilileri ile yarı yapılandırılmış görüşme formu ile mülakatlar yapılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler de katılımcıların beyanları doğrultusunda soruların kapsamı genişletilerek araştırma derinleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Kooperatifin Tanımı

Kooperatif, "Cooperatio", latince kökenli bir kelimedenden gelmektedir (Mülayim, 2013: 57) Kooperatif sözcüğü iş birliği ve uyum içinde çalışmayı ifade eder. Türk Dil Kurumu ise kooperatif sözcüğünü; “Üreticilerin, aracıyı ortadan çıkararak ürünlerini daha iyi şartlarda pazarlamak için kurdukları ortaklık” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2023). Kooperatifler, ortaklarının ekonomik ihtiyaçlarını en uygun şekilde el birliğiyle gerçekleşmesini sağlamak ve ortaklarının ekonomik ve sosyal çıkarlarını geliştirmek ve korumak amacıyla bir araya gelen bireylerin birlikteliğiyle kurulan tüzel kişiliktir.

Yapılan bir diğer tanımda kooperatif, gönüllü olarak bir araya gelen bireylerin, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını el birliği ile karşıladıkları, birlikte sahip oldukları ve demokratik olarak denetledikleri özerk bir oluşum olarak ifade edilmiştir (ICA, 2023). Türk toplumunda imece kültürü ile kooperatifçilik kavramları benzerlik göstermektedir. Kooperatifçilik tarihindeki diğer bir ilham kaynağı ise Anadolu Selçukluları döneminde 13. yüzyılda ortaya çıkan Ahilik sistemidir. Ahilik sistemi, hem üreticiyi hem de tüketiciyi koruması ve mesleki eğitimler sunması gibi özellikleri ile kooperatifçilikle benzerlikler taşımaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2023).

2. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihçesi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Niş valisi olan Mithat Paşa'nın 1863 yılında Sırbistan'ın Pirot kasabasında kurmuş olduğu memleket sandıkları, Türkiye'deki kooperatifçiliğin öncüsü olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Atatürk Kooperatifçiliğinin yaygınlaşmasına çok önem vermiş ve yurdun çeşitli yerlerine yapmış olduğu ziyaretlerinde halka kooperatifçiliği anlatmış ve benimsetmeye çalışmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2023). Atatürk kooperatifçilik hareketine olan inancını ve bu hareketin öncüsü olduğunu 1936 yılında Mersin ilinin Silifke ilçesinde Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifinin kurucusu ve ilk ortağı olmakla

göstermiştir. Günümüzde bu kooperatif, “683 Sayılı Atatürk Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi” ismi ile faaliyetlerine devam etmektedir. (TKK, 2023a).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye’deki kooperatifçilik hareketi ve Tarım Kredi Kooperatifinin (TKK) temelleri 1863 yılında faaliyete geçen Memleket Sandıklarına dayanmaktadır. Takip eden dönemde kooperatifçilik hareketi Menafi Sandıkları olarak devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra 498 sayılı İtibari Zirai Birlikler Kanunu ve 1470 sayılı Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin faaliyetleri şekillenmiştir (TKK, 2023a). Tarım Kredi Kooperatiflerinin kuruluşu ise 2836 sayılı kanun ile gerçekleşmiştir.

Değişen ihtiyaçlar ve gelişmeler doğrultusunda 28 Nisan 1972 yılında 2836 sayılı Kanun yerine 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır. İlgili kanun doğrultusunda Merkez Birliği ve Bölge Birlikleri kurularak dikey teşkilatlanma süreci başlamıştır. Bölge Birliklerinin kurulması ve Merkez Birliğinin kurulmasıyla Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ziraat Bankası ile idari anlamda bağı kalmamıştır. Ziraat Bankası ile olan bağ finansman bankası olarak günümüzde devam etmektedir (TKK, 2023a).

Kurumun faaliyetlerine ilişkin günümüze kadar gelen süreç içerisinde birden fazla kanun hükmünde kararname ile değişiklikler yapılmış olup 5330 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Değişiklik yapılmasına dair kanun ile düzenlemeler son halini almıştır.

3. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Organizasyon Yapısı

TKK’lar ortaklarının ekonomik menfaatlerini gözeterek, çiftçilik faaliyetlerine ilişkin her türlü araç ve gereci zamanında, kaliteli ve güvenilir bir şekilde sağlamak ve ürünlerini değerlendirerek pazarlamayı amaçlayan bir kuruluştur. Günümüzde Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, 800.000 ortağı ile 36.916 yerleşim yerinde 1 Merkez Birliği, 17 bölge birliği, 1618 kooperatif, 204 hizmet bürosu ve 19 iştiraki ile faaliyetlerine devam etmektedir (TKK, 2023b).

3.1. Birim Tarım Kredi Kooperatifleri

Üreticilerin mali çıkarlarını savunmak, durumlarını iyileştirmek ve özellikle çiftçilik faaliyetleri ile ilgili gereksinimlerini karşılamak amacıyla dayanışma ilkesine uygun şekilde kurulan birim tarım kredi kooperatiflerinin en az 30 ortağı bulunmalıdır(TKK, 2023c). Kooperatifler yapısı itibariyle değişir ortaklı ve sermayelidir. Kooperatifler 1581 sayılı Kanun gereğince tescil ve ilana tabi değildir. Birim tarım kredi kooperatiflerinin organları sırasıyla genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilerden oluşmaktadır. Genel kurul birim tarım kredi kooperatiflerinin en yetkili organıdır. Genel kurula katılma hakkına sahip kooperatif ortaklarından teşekkül etmektedir. Yönetim kurulu gizli yapılan oylama ile seçilen 5 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin görev süresi dört yıldır (TKK, 2023c). Genel kurul temsilciler arasından 2 denetçi seçer ve bu denetçilerin görev süresi 4 yıldır. Birim tarım kredi kooperatifi kurulabilmesine üst birlik olan Merkez Birliğince karar verilir. Kooperatifler faaliyet gösterdikleri alan içerisinde yer alan bölge birliğine bağlı olmak durumundadır. Aksi takdirde 1581 sayılı Kanun hükümlerinden faydalanamazlar (TKK, 2023d).

1581 Sayılı Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda birim kooperatiflerin çalışma konuları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir (TKK, 2023d);

-Ortak ve üreticilerin; gıda ürünleri ile çiftçilik faaliyetlerine ilişkin araç ve gereçlerin toptan teminini sağlamak,

-El sanatlarının geliştirilmesi, üreticilere mesleki, sosyal ve kültürel eğitimler vererek mamullerinin değerlendirilmesini sağlamak,

-Üreticilere eğitimler verilmesi adına kurslar açılması ve seminerler düzenlemek,

-Mevduat toplama, finansal hizmetler ve sigorta aracılığı yapmak.

3.2. Bölge Birlikleri

Bir bölge birliğinin kurulabilmesi için en az 30 kooperatifin bir araya gelmesi gerekmektedir (TKK, 2023d). Bölge birliklerinin amacı, birliğe ortak olan kooperatiflerin çıkarlarını korumak, belirlenen prensipler doğrultusunda kooperatifçilik faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlamak ve çalışmalarını tertip etmektedir. Bölge birliklerinin organları ise genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilerden oluşmaktadır. Genel kurul birliğin en yetkili organıdır. Bölge birliğine bağlı kooperatiflerin kendi genel kurullarında seçilen temsilcilerden

teşekkül etmektedir. Yönetim kurulu gizli yapılan oylama ile 7 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin görev süresi dört yıldır. Genel kurul temsilciler arasından veya kooperatif ortaklarından iki denetçi seçer (TKK, 2023e). Bu denetçilerin görev süreleri 4 yıldır. Bölge Birliklerinin kurulmasına Tarım ve Orman Bakanlığının izninin alınması akabinde Merkez Birliğince karar verilir (TKK, 2023f). Bölge birliklerinin, Merkez Birliği'ne girmesi zorunludur. Bu zorunluluğa uymayan bölge birlikleri 1581 Sayılı Kanun'un hükümlerinden faydalanamaz.

1581 sayılı Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliklerinin çalışma konuları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir (TKK, 2023d);

- Birim kooperatiflerin finansman işlerini düzenlemek,
- Kooperatiflerin ürünlerinin değerlendirilmesini sağlamak, kooperatiflerin üretim malzemeleri ve tüketim maddeleriyle beraber üretim araç ve ekipmanlarını toptan sağlamak veya üretmek,
- Kooperatif faaliyetlerinin, kooperatifçilik ilke ve mevzuatına uygun gerçekleşmesini yönelik önlemler almak,
- Kooperatiflere teknik ve idari yardımlar sağlamak
- Kooperatif ortaklarına yönelik çiftçilik başta olmak üzere eğitim faaliyetlerini düzenlemek,
- Çalışma alanında faaliyet gösteren ortak kooperatifleri denetlemek,
- Mevduat toplama, finansal hizmetler ve sigorta aracılığı yapmak.

3.3. Merkez Birliği

Ankara ili merkezli bölge birlikleri ortaklığında 1581 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda 1977 yılında merkez birliği kurulmuştur (TKK, 2023f). Merkez Birliği kurulabilmesi için 5 bölge birliğinin ortaklığı şartı bulunmaktadır (TKK, 2023g). Merkez Birliğinin organları ise genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilerden oluşmaktadır. Genel kurul merkez birliğinin en yetkili organıdır. Bağlı bölge birliklerinin kendi genel kurullarında seçilen temsilciler ve merkez birliği yönetim kurulu üyelerinden teşekkül etmektedir. Yönetim kurulu

gizli yapılan oylama ile bu temsilciler arasından dokuz üyeden oluşmaktadır. Denetçiler genel kurulda farklı bölge birlikleri temsilcileri arasından seçili iki denetçi ve Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından atanan bir denetçiden oluşur. Denetçilerin görev süresi dört yıldır (TKK, 2023e). Bölge Birliklerinin kurulmasına Tarım ve Orman Bakanlığının izniyle Merkez Birliği tarafından karar verilir.

Merkez Birliği bünyesinde 17 bölge birliği faaliyet göstermektedir. Bu bölge birlikleri; Tekirdağ, Balıkesir, Sakarya, İzmir, Kütahya, Antalya, Konya, Ankara, Kayseri, Sivas, Samsun, Trabzon, Erzurum, Malatya, Gaziantep, Mersin ve Şanlıurfa'da bulunmaktadır (TKK, 2023e).

1581 sayılı Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununda Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğinin çalışma konuları aşağıdaki şekilde ortaya konulmuştur (TKK, 2023f);

-Birlikler ve birim tarım kredi kooperatiflerinin, 1581 sayılı kanun ve kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermesi ve gelişimine destek olmak,

-Ortaklarının tarımsal faaliyetleri ve diğer konularda eğitimler düzenlemek,

-Birlikler ve kooperatiflere finansman temini sağlamak, mali durumlarına dair koruyucu tedbirler almak ve kredi kullandırma faaliyetlerinin düzenli işlenmesini sağlamak,

-Kooperatif ve Bölge Birliklerinin gıda ürünleri ile çiftçilik faaliyetlerine ilişkin araç ve gereçlerin toptan temin etmek veya üretmek ve bu yönde faaliyet gösteren işletmeler kurmak, ortak olmak,

-Kooperatif ve bölge birliklerinin faaliyetlerine gereken mevzuatı hazırlamak ve bu mevzuatın uygulamasına ilişkin birlikler ve birim kooperatiflerin denetimini gerçekleştirmek,

- Bağlı birlik ve kooperatiflerin insan kaynaklarına politikasını belirlemek ve yürütmek,

-Kooperatif ve bölge birliklerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahvil çıkarmak,

-Devlet tarafından tevdi edilen görevler doğrultusunda faaliyet göstermek,

-Kooperatifler ve bölge birlikleri tarafından toplanan mevduatının kullanımı ve şekil şartlarına dair yönetmelik hazırlayarak Ticaret Bakanlığı'nın onayına sunmak,

-Birlikler ve kooperatifler tarafından ortaklara kullanılan krediler, el birliği ile kullanıma sunulan araç ve gereçlerin kullanımına dair gerekli prosedürü hazırlamak ve takibini yapmak,

-Kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere, banka ve sigorta şirketi veya bu gibi kuruluşlara ortak olmak.

Tarım kredi kooperatifleri ile bölge birliklerinin, menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmeleri yolunda faaliyette bulunmak ve her türlü çalışmalarını düzenlemek üzere kurulan Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nin ana sözleşmesinde çalışma konuları aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir (TKK, 2023g);

-Kooperatif ve bölge birliklerinin 1581 sayılı Kanun ve Kooperatifçilik prensiplerine uygun gelişimini sağlamak, mesleki eğitim faaliyetleri yapmak,

-Kooperatif ve bölge birliklerine finansman kaynakları temin etmek ve gelişimi yönünde tedbir almak, kredi işlerinin düzenli sürdürülmesini sağlamak,

-Kooperatif ve bölge birliklerinin üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan temin etmek, imal etmek ve ortak mahsullerinin değerlendirilmesine dair düzenlemeler yapmak, teşebbüslere girişmek, iştirak etmek, gerekli tesisleri kurmak, faaliyet konularına dair ithalat ve ihracat yapmak,

-Kooperatif ve bölge birliklerinin görev ve çalışma konularının düzenle yürütülmesini sağlamak,

-Kooperatif ve bölge birliklerinin denetimini sağlamak,

-Kooperatiflerle, bölge ve Merkez Birliği'nin insan kaynakları politikasını tespit etmek ve yürütmek,

-Bölge Birliği ve Kooperatiflerin kuruluşuna dair karar vermek,

-Finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahvil çıkarmak,

-Görev verilmesi halinde, üreticilerin destekleme alımlarına dair faaliyetleri yürütmek,

-Birlik ve kooperatiflerce sağlanan kredi ile edinilen araç ve ekipmanların kullanılmasına yönelik gerekli tedbirleri almak,

-Kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bölge birlikleri ve kooperatiflerle ortaklaşa bir banka ve sigorta şirketi kurmak veya bu gibi kuruluşlara iştirak etmek.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği; Kooperatif ve Bölge Birliklerine finansman temin etmek ve bu kaynaklar için her türlü tedbiri almak ve kredi işlerinin düzenle yürütülmesini sağlamakla 1581 sayılı Kanun da belirtildiği üzere görevlendirilmiştir (TKK, 2023g).

3.4. Bağlı Ortaklıklar ve İştirakler ve alışma Konuları

Merkez Birliği tarım kredi ortaklarının çıkarlarını korumak, tarımsal faaliyetler sonucunda elde ettiği ürünlerin değerlendirilmesini sağlamak, kaliteli ürün üretimi gerçekleştirmek adına tohumlar, gübreler, sulama suyu, ilaçlar, traktörler vb. araç ve ekipmanlarını, zorunlu tüketim maddelerini tedarik etmek, üretmek ve ortak ürünlerinin değerlendirilmesini sağlamak maksadıyla şirketler tesis etmiş veya bu tür şirketlere iştirak etmiştir (TKK, 2023g). 2021 yılı sonu itibariyle tarım kredi kooperatiflerinin 16 iştirakinde 14.864 kişi çalışmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri teşkilatının hissedarı bulunduğu şirket sayısı 23'tür. Bu şirketlerden 19'unun sermayesinin %50 ve daha fazlası Tarım Kredi Kooperatiflerine ait olup bağlı ortaklığı konumundadır (TKK, 2022h). Bu şirketlere ait sermaye tutarları ve Merkez Birliğinin sermaye oranı tablo 1.1.'de yer almaktadır. Bu şirketlere perakende sektöründe faaliyet gösteren Kooperatif Market, gübre üretim ve dağıtıcılığı yapan Gübretaş, yem üretimi ve dağıtımı yapan Tarım Kredi Yem, sigortacılık faaliyet gösteren Bereket Sigorta, Bitki koruma ürünleri imalatı, satışı ve pazarlaması gerçekleştiren Tarkim rnek verilebilir (TKK, 2023h).

Tablo 1. 1. İştiraklerdeki Merkez Birliği Sermaye Oranı

Bağlı Ortaklık Adı	Bağlı Ortaklık Sermayesi	MB Sermayesi	Sermaye Oranı (%)
Gübre Fabrikaları Türk A.ř.	334.000.000	253.684.607	75,95
Tarım Kredi Yem	111.000.000	110.253.712	99,33
Tarım Kredi Birlik	125.000.000	125.000.000	100
Tareks	30.000.000	29.999.574	99,99
İmece Plastik	55.806.533	55.806.533	100
Tarım Kredi Teknoloji	9.500.000	8.001.155	84,22
Tareks Hayvancılık	50.000.000	36.300.000	72,60

Tablo 1.1. Tablonun Devamı

Tarkim	16.000.000	9.600.000	60
TK Lisanslı Depoculuk	27.500.000	27.500.000	100
Tarım Kredi Gıda	390.000.000	389.694.326	99,92
Çankırı Lisanslı Depoculuk	2.159.842	1.101.519	51
Bereket Emeklilik	30.000.000	26.727.000	89,09
Bereket Sigorta	200.000.000	175.928.622	87,96
TK Lojistik	20.000.000	20.000.000	100
TK Holding	100.000.000	100.000.000	100
TK Sera	145.000.000	145.000.000	100
TK Hayvancılık	3.050.000	3.050.000	100
TK Tarım Kredi Paz. Ve Market	200.000.000	200.000.000	100
Tarım Kredi Süt	250.000.000	250.000.000	100
Genel Toplam	2.099.016.375	1.967.647.049	93,74

Kaynak: (TKK, 2022₁)

4. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Faaliyetleri

4.1. Muhasebe Faaliyetleri

Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin tek düzen muhasebe sistemine tam anlamıyla geçişi 1998 yılında gerçekleşmiştir. Merkez Birliği, bölge birliği ve birim kooperatiflerin bilgisayar ortamında muhasebe sistemine geçişi 2000 yılında olmuştur. Kooperatiflerin tamamı muhasebe işlemlerini bilgisayar ortamında paket program üzerinde gerçekleştirmeye başlamış ve raporlamalar yine bu ortamdan sağlanmaya başlanmıştır. 2009 yılında merkez birliği, bölge birliği ve kooperatiflerin muhasebe işlemlerinin birbirine entegreli ve tek bir merkezden yürütülmesine ilişkin tüm birimlerin E-KOOP bilgi sistemine geçişi yapılmıştır. Bu ERP yazılımıyla birlikte birim kooperatiflerin, bölge birliklerinin ve merkez birliğinin tek bir sistem üzerinden işlem gerçekleştirmesi sağlanmıştır (Akıncı, 2019: 12).

Otomasyon sistemi beraberinde muhasebe verilerinde yeknesaklığı sağladığı gibi işlemlerin doğruluğu, güvenilirliği ve denetlenebilme durumunu kolaylaştırmıştır. 2011 yılından itibaren kooperatiflerin aşağıdaki işlemleri meydana gelebilecek eksiklik ve hataların önlenmesi adına merkezi muhasebe aracılığıyla Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği koordinesinde gerçekleştirilmektedir (Akıncı, 2019: 14-16);

- Muhtasar beyanname
- Katma Değer Vergisi (KDV) Beyannamesi
- Geçici Vergi Beyannamesi
- Gelir Vergisi Beyannamesi
- Kurumlar Vergisi Beyannamesi

- Damga Vergisi Beyannamesi
- Ba ve Bs Formları
- SGK Bildirgeleri

Kooperatif personelleri muhasebe işlemlerini genel kabul görmüş standartları çerçevesinde hazırlanan muhasebe talimatnamesi ve görev ve sorumluluk yönetmeliği hükümleri doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Muhasebe işlemlerine dair kayıtlar VUK ve TTK hükümleri çerçevesinde ERP yazılımı veri tabanında ve kooperatiflerde fiziki olarak muhafaza edilmektedir. Faaliyetlere yönelik gerçekleştirilen muhasebe işlemlerine dair gerekli kontrollerin sağlanması adına işleme dair belgelerin kooperatifin iki yetkilisi tarafından ıslak imza ile kontrol edilerek onaylanması zorunludur. Bu uygulama hata ve hilelerin önlenmesi ve tespit edilmesine olanak sağlamaktadır. 2022 yılı itibarıyla otomasyon sisteminde gerçekleştirilen muhasebe işlemleri kooperatifte görev yapan personellerin kendilerine ait elektronik imzaları aracılığıyla onaylanmaktadır.

4.2. Kredi Faaliyetleri

Birim tarım kredi kooperatiflerine üye çiftçilerin, kısa ve orta vadeli her türlü tarımsal girdi ihtiyaçlarını temin etmek, onları olumsuz kredi temin etme konularından uzak tutmak, devletçe sağlanan sübvansiyonlu tarımsal kredileri üreticilere ulaştırmak ve ortaklarının tarımsal üretimlerini geliştirmek ve arttırmak adına üyelerine kredi kullanmaktadır. 2022 yılı sonu itibarıyla tablo 1.2.'de görüleceği üzere 396.274 kooperatif ortağının birim tarım kredi kooperatiflerinden kredi kullandığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1. 2. Yıllar İtibarıyla Kredi Dağılımı ve Kredi Kullanan Ortak Sayısı Tablosu

Yıllar	2019	2020	2021	2022
Kullandırılan Kredi	8.381.070.504	8.260.967.862	11.036.293.101	26.084.910.479
İndirimli Krediler	5.706.147.312	6.272.611.495	9.195.503.431	22.903.426.735
Ortak Sayısı	390.763	364.238	356.683	396.274

Kaynak: (TKK, 2022i)

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına kullandırdığı kredi türleri; İşletme kredileri, yatırım kredileri, tüketim kredileri ve faizsiz krediler olarak kategorilere ayrılmaktadır. Kooperatifler tarafından ortaklara sağlanan krediler ve detayları aşağıda yer almaktadır (TKK, 2023i).

a) İşletme Kredileri; Kooperatif ortaklarının 1 yıl ve daha kısa süreli olmak üzere tarımsal girdilerinin temini amacıyla kullanılan kredilerdir. Kooperatif ortaklara kullanılan işletme kredileri aşağıda maddeler halinde sunulmuştur (TKK, 2023i);

1. Ayni krediler; Kooperatif ortaklarının yem, sıvı ve katı gübre, motorin tarımsal ilaç, fide, fidan tohum vb. her türlü tarımsal ihtiyaçları 1 yıl vadeli ayni olarak kullanılan kredilerdir.

2. Nakdi krediler; Kooperatif ortaklarının üretimlerine dair girdi ihtiyaçları dışındaki ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla 1 yıl vadeli nakit olarak kullanılan kredilerdir.

3. Sigorta primi kredileri; kooperatif ortaklarının tarımsal ve hayvansal faaliyetlerinin güvence altına alınması adına gerçekleştirilen sigortalama işlemlerine ilişkin prim bedelleri için kullanılan kredidir.

4. Toprak analizi kredileri; ortakların üretimlerinde kullanacakları gübre miktarının belirlenmesi ve doğru gübreleme tekniklerinin kullanılması adına üretimin gerçekleştirileceği arazilerin analiz bedelleri ve bu süreçte gerekli diğer giderlere dair sağlanan kredilerdir.

5. Hizmet bedelli krediler; kooperatif tüzel kişiline ait tarımsal araç ve gereçlerin kiralama veya hizmet alımı yoluyla ortakların kullanımına sunulması şeklinde kullanılan kredilerdir. Belge karşılığı krediler; ortakların ihtiyacı olan ve kooperatifçe ayni olarak karşılanamayan tarımsal girdilerin temini amacıyla kullanılan kredilerdir.

6. Diğer işletme kredileri; ortakların tarımsal faaliyetlerini devam ettirmeleri adına yukarıda belirtilen işletme kredisi çeşitleri dışında kalan ihtiyaçların karşılanmasına dair kullanılan kredilerdir.

Tablo 1. 3. Ortaklara Kullandırılan Kredinin Gruplara Göre Dağılımı (Bin TL)

İŞLETME KREDİLERİ	YILLAR			
	2019	2020	2021	2022
Genel İhtiyaç	1.756.684	1.931.646	1.909.547	1.834.468
Tohum - Fide ve Fidan	451.157	531.561	614.497	1.679.792
Gübre	1.808.926	2.151.045	4.032.761	11.856.449
Zirai	139.991	149.047	186.031	436.246
Hayvancılık	1.260.221	1.346.785	1.917.945	3.970.166
Petrol	1.023.057	766.747	966.442	3.645.142

Kaynak: (TKK, 2022i)

b) Yatırım Kredileri; ortaklara ait işletmelerin tarımsal araç ve gereçler, zirai makine ve ekipmanlar, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, bitkisel üretime yönelik fidanların tedariki için kullandırılan en çok 4 yıl vadeli olan kredilerdir.

1. Tarımsal araç-gereç yatırım kredileri; üreticilerin çiftçilik faaliyetlerini sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu her türlü zirai alet ve ekipmanlar ile sera örtüsü gibi konularda tarımsal araç ve gereçlerin kredilendirilmesidir. Kooperatif kredilerinden yararlanacak ortakların alacağı zirai alet ve makinelerin bakanlık tarafından yayınlanan tebliğde belirtilen özellikleri taşıması gerekmektedir (TKK, 2023i).

2. Hayvancılık yatırım kredileri; ortağa ait hayvan işletmesinin ihtiyacı olan büyükbaş, küçükbaş, ipekböcekçiliği ve kümes hayvancılığı, arı kovanı ve kolonisi gibi hayvancılık faaliyetinde kullanılan canlı ve cansız donatma malzemelerinin teminine ilişkin kullandırılan kredilerdir.

3. Modern basınçlı sulama kredileri; yetiştirilen ürünün gelişimine ilişkin doğal yollarla sağlanamayan suyun sağlanması ve istenilen şekilde kullanılmasına dair sistemlerin temin edilmesine ilişkin kredilerdir.

3. Diğer orta vadeli yatırım kredileri; çiftçilerin, tarımsal faaliyetlerini arttırmak amacıyla ihtiyaç duydukları diğer donanımların sağlanmasına ilişkin sağlanan kredilerdir.

c) Belge Karşılığı Krediler; Kooperatifler tarafından ortakların aynı ihtiyaçlarının, kooperatif ürün kalemleri ile karşılanamaması halinde kullandırılan kredilerdir.

d) Tüketim Krediler; kooperatif ortaklarının, tarımsal girdi ihtiyaçları dışında gıda vb. ürün gruplarına ilişkin aynı olarak kullanılan kredilerdir.

4.3. Sigortacılık Faaliyetleri

Birim tarım kredi kooperatifleri ve bölge birlikleri ortak ve çalışma alanlarında faaliyet gösteren üreticilerin tarımsal faaliyetlerini güvence altına almak amacıyla, poliçe bazında belirlenen teminatlar doğrultusunda korumaya alan bir sigorta ürünü olan devlet destekli tarım sigortaları (Tarsim) ve trafik, kasko, dask, kaza, tamamlayıcı sağlık sigortaları vb. (Elementer vb. sigortalar) ihtiyaçlarına yönelik faaliyet göstermektedir (Bereket Sigorta, 2023).

Türkiye Sigorta Birliği (TSB) tarafından yayımlanan verilerine göre; 2022 yılında 23 şirketin bulunduğu Tarsim Bitkisel Ürün Sigortası sektöründe toplam 4.010.553.341 TL üretim yapılmıştır. Bu üretimin 1.140.875.197 TL'lik kısmının Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Prim tutarı bazında Tarım Kredi Kooperatiflerinin sektör payının %28 olduğu görülmektedir. 2022 yılında Türkiye genelinde Tarsim Bitkisel Ürün Sigortası sektöründe 2.249.573 adet poliçe üretilmiş olduğu bu üretimin ise 1.085.462 adetinin ise Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (TKK, 2023i).

Tablo 1. 4. Tarım Sigortaları Prim Tutarları ve Tarım Kredi Kooperatifleri

Yıllar	Toplam Prim Tutarı	Tarım Kredi Prim Tutarı
2019	1 275 313 836	476.971.576
2020	1 659 280 218	587.764.631
2021	2.474.128.652	821.640.284
2022	4.010.553.341	1.140.875.197

Kaynak: (TKK, 2022i)

4.4. Pazarlama Faaliyetleri

Bölge Birlikleri ve bağlı birim kooperatifler üreticilerin, gübre, bitki besleme, zirai mücadele ilacı, tarımsal ürünlerin korunmasındaki diğer ürünler, halk sağlığı ürünleri, yem, tohumluk, fide-fidan, akaryakıt, traktör, tarımsal ekipman, büyükbaş ve küçükbaş ile diğer hayvanların temin edilmesi noktasında finansman sağlarken ilgili ürünler ortaklara kooperatif

tarafından teslim edilmekte, bu ürünlere dair bedeller firmalara ya da anlaşmalı kurumlara ortaklar adına ödenmektedir (TKK, 2023i).

2022 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri teşkilatı tarafından 52.258.695.663 TL satış gerçekleştirilmiştir. Bu satışlarda en büyük pay sahibi kimyevi gübre kalemidir. Tablo 1.5.'te 2022 yılı itibariyle Türkiye genelinde faaliyet gösteren tarım kredi kooperatiflerinin tarımsal girdilere ilişkin satış miktarları ve kdv dahil satış tutarları yer almaktadır.

Tablo 1. 5. 2022 Yılı Tarım Kredi Kooperatifleri Ürün Bazlı Satış Rakamları

Ürün Grupları	Satış Miktarı	Satış Tutarı (TL)
Kimyevi Gübreler (Ton)	1.600.348	17.404.332.125
Motorin (Lt)	250.307.331	4.936.441.367
Karma Yemler (Ton)	1.604.341	8.789.190.914
Tarım Alet Makine		258.712.602
Sera Malzemeleri		193.910.500
Sulama Sistem ve Ekipmanları		167.647.295
Diğer Tarımsal Araç ve Gereçler		139.720.567
Tohumluk (Ton)	187.458	2.803.324.831
Diğer Yemler (Ton)	114.581	547.347.539
Temel Gıda Maddeleri		1.975.657.448
Kömür (Ton)	143.619	422.591.651
Büyükbaş Hayvanlar (Adet)	487	9.136.783
Bitki Koruma Ürünleri (Kg/Lt)	6.206.789	737.919.734
Bitki Besleme Ürünleri (Kg/Lt)	189.195.747	1.551.626.778
Fide - Fidan (Adet)	45.066.938	102.979.532
Küçükbaş Hayvan (Adet)	158	559.065
Zaruri Tüketim Maddeleri		31.736.155
Diğer Enerji Ürünleri		77.646.221
Diğer Hayvanlar (Adet)	41.873	7.727.891
Diğer Satışlar		78.048.287
TKK Ortak Üretim Ürünleri		12.022.438.379
Toplam		52.258.695.663

Kaynak: (TKK, 2022i)

Kurumun diğer ürün satışları; zirai ilaç, bitki besleme ürünleri, zirai alet ve makine, tohum, büyükbaş- küçükbaş hayvan, gıda- zaruri tüketim maddeleri ve diğer tarımsal girdilerden oluşmaktadır. Kooperatifler ortak ürünlerinin değerlendirilmesi kapsamında başta kooperatif ortaklarından olmak üzere ürün alımı gerçekleştirilmektedir.

Kooperatiflerin çalışma alanındaki çiftçilerinin, faaliyetleri dikkate alınarak arpa, buğerday, mısır, ayçiçeği, yaş meyve ve sebze, bakliyat, küçükbaş/büyükbaş hayvan ve diğer ürünlerin alımı gerçekleştirilmektedir (TKK, 2023i). Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından 2022 yılı sonu itibariyle 12.314.943.594 TL tutarında 1.607.554 ton ürün alımı gerçekleştirildiği tablo 1.6.'da görülmektedir.

Tablo 1. 6. Bölge Birliği Bazlı Ürün Alım Miktar ve Tutarları

Bölge Birliği	2021		2022	
	Miktar (Ton)	Tutar (₺)	Miktar (Ton)	Tutar (₺)
Tekirdağ	128.875	476.389.397	175.567	1.548.145.128
Balıkesir	78.061	197.245.147	126.477	1.032.030.176
Sakarya	24.474	53.091.276	30.085	155.419.162
İzmir	78.535	201.863.635	126.708	698.689.561
Kütahya	140.427	341.118.172	150.393	891.400.742
Antalya	35.667	154.410.524	41.586	286.433.801
Konya	182.367	532.154.012	271.769	2.170.834.115
Ankara	73.227	220.678.374	119.131	875.138.489
Kayseri	81.647	218.082.820	115.539	781.725.716
Sivas	40.945	108.623.058	77.961	561.797.210
Samsun	59.356	201.708.138	113.485	1.184.803.779
Trabzon	27.462	86.950.311	48.556	365.640.888
Erzurum	28.927	65.601.921	31.636	199.598.213
Malatya	30.352	99.112.305	44.813	494.363.365
Gaziantep	30.513	88.611.241	35.279	282.794.541
Mersin	37.056	123.263.696	52.003	403.466.461
Şanlıurfa	35.939	102.750.302	46.565	382.662.248
Toplam	1.113.829	3.271.654.329	1.607.554	12.314.943.594

Kaynak: (TKK, 2022i)

Tarım kredi kooperatifleri, çiftçilerle planlı üretim yapılmasının sağlanması, ihtiyaç duyulan tarımsal girdi kalemlerinin uygun, zamanında ve doğru şekilde temin edilebilmesi adına sözleşmeli üretim gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Sözleşmeli üretim sayesinde, ihtiyaç duyulan ürünlere ilişkin piyasa da denge noktasının oluşturulması, yerli kaynaklarla ürün tedarikinin gerçekleştirilmesi, pazar kaygısını ortadan kaldırılarak makul fiyatlarda ürünün teminin sağlanması amaçlanmaktadır. 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin Türkiye genelinde faaliyet gösteren tarım kredi kooperatiflerince gerçekleştirilen sözleşmeli üretim ve ürün değerlendirmelere dair bilgiler tablo 1.7.'de yer almaktadır.

Tablo 1. 7. Sözleşmeli Üretim ve Ürün Değerlendirme Faaliyetleri

Ürünler	2021		2022	
	Miktar (Ton)	Tutar (₺)	Miktar (Ton)	Tutar (₺)
Arpa	294.742	718.837.780	339.008	2.054.881.348
Yemlik Buğday	35.758	86.601.341	40.397	278.030.108
Ekmeklik	58.439	148.463.848	67.346	494.323.486
Makarnalık	64.565	184.674.660	79.728	625.012.971
Siyez Buğday	282	596.070	641	3.936.208
Dane Mısır	170.072	439.118.368	215.857	1.135.395.135
Silajlık Mısır	87.415	42.977.497	108.331	157.864.921
Ayçiçeği	105.382	576.913.357	223.039	2.614.655.546
Çeltik	26.588	118.423.298	75.887	1.135.944.051
Meyve-Sebze	135.094	407.438.559	249.146	1.348.319.396
Kuru Ot	23.487	23.972.917	35.016	90.072.466
Diğer	12.759	18.685.786	17.815	35.769.523
Kanola	939	5.466.270	867	10.413.189
Çiğ Süt	28.448	88.799.730	24.552	177.924.628
Zeytin	4.781	55.632.368	9.772	249.125.687
Zeytinyağı	583	21.382.859	3.550	268.188.495
Bakliyat	17.102	140.950.234	38.073	673.103.921
Tritikale	851	1.905.857	904	5.251.098
Kabak	329	8.338.282	315	18.759.386
Yulaf	274	672.384	217	1.019.082
Bal	437	13.489.419	1.378	91.022.972
Fındık	67	1.499.943	2.874	144.281.986
Susam	299	5.225.184	834	32.296.518

Tablo 1.7. Tablonun Devamı

Badem	76	970.288	1.296	42.928.369
Ayçekirdeği	272	3.580.990	668	17.346.426
Sözleşmeli Arpa	5.650	15.379.136	8.712	58.171.131
Soya Fasulyesi	2.649	13.782.439	2.966	31.163.843
Sözleşmeli	9.276	27.575.663	9.952	82.411.332
Çay	25.619	80.725.311	43.987	303.399.233
Ceviz	167	6.210.791	143	8.353.270
Antep Fıstığı	86	4.940.377	580	65.279.757
Yer Fıstığı	280	3.673.834	621	18.719.378
Patlak Mısır	1.060	4.749.489	3.080	41.578.736

Kaynak: (TKK, 2022i)

4.5. Denetim Faaliyetleri

Merkez Birliği Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren 1618 birim tarım kredi kooperatiflerinin denetimi kontrolörler ve müfettişler tarafından gerçekleştirilmektedir (TKK, 2023g). Teftiş kuruluna bağlı müfettişler birim tarım kredi kooperatiflerini belirlenen riskler çerçevesinde klasik yerinden denetim (teftiş) yapmaktadır. Aynı zamanda başkanlık tarafından görev verilmesi halinde bölge birliği kontrolörleri de bu teftiş çalışmasını icra etmektedir. Gerçekleştirilen teftiş çalışmaları merkez birliği genel müdürlüğü tarafından hazırlanan prosedür ve politikalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Yapılan bu denetim çalışmaları riskli noktaların belirlenerek hata ve hileli işlemlerin tespiti ve önlenmesine yönelik bir program çerçevesinde yürütülmektedir (TKK, 2023e).

Birim tarım kredi kooperatifleri ayrıca teftiş kurulu başkanlığı bünyesindeki müfettişlerce muhtemel hata ve hileler henüz gerçekleşmeden uzaktan denetime tabidir. Bu denetim yöntemlerine kurum içerisinde merkezi denetim olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte kooperatiflerin denetimine ilişkin sanal ortam üzerinden kayıtların, belirlenen senaryolar çerçevesinde sürekli denetimi sağlanmaktadır (TKK, 2023e).

“Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinde kurumsal risk yönetimi ve iç denetim konularında çeşitli çalışmalar başlamış bulunmakla birlikte, bunlar başlangıç seviyesinde kalmıştır. Bu konularda gerekli kurum kültürü yerleşmemiş ve kurumsal risk yönetimi çerçevesinde geleceğe yönelik risklerin önlenmesinden ziyade, geçmişe yönelik hata ve suiistimallerin incelendiği uygunluk denetimleri yapılmaktadır.” (Uysal, 2020: 702).

Kooperatifler, bölge birliği kontrolörleri tarafından yılda en az bir defa olmak üzere ani denetime tabidir. Gerçekleştirilen bu denetim kapsamlı bir denetimin aksine çeşitli kıymetlerin ve varlıkların kontrolüne yönelik gerçekleştirilen denetimlerdir. Bununla birlikte belirli aralıklarla kooperatifler kontrolörler tarafından teftiş kurulu başkanlığı tarafından hazırlanan program çerçevesinde kapsamlı denetime alınmaktadır.

Kooperatif faaliyetlerine dair muhasebe, krediler, stok, insan kaynakları gibi tüm iş süreçleri E-KOOP bilgi sistemi adlı ERP sistemi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu otomasyon sistemine konulan sınırlamalar ile hata yapma oranı azalmaktadır. Kooperatif faaliyetlerine dair işlemlerin otomasyon sistemi üzerinden gerçekleştirilmesi sayesinde, merkezi denetim sistemi kapsamında kooperatif personellerinin gerçekleştirdiği işlemlerin takip ve kontrolü uzaktan gerçekleştirilerek meydana gelebilecek hata veya hileli işlemlerin tespiti ve önlenmesi sağlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHASEBE HATA VE HİLELERİ

1. Muhasebe Hataları

1.1. Muhasebe Hatasının Tanımı

Hata, TDK sözlüğünde “Kişinin tasarrufunda olmayan, istemeden ya da koşullar gereği yaptığı yanlışlıklara hata denir.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2023). Muhasebe işlemlerinde hata, kanun koyucunun belirlediği düzenlemelere, genel muhasebe prensiplerine ve ilkelere uygun olmayan ancak kasıt içermeyen bir eylem olarak ifade edilebilmektedir.

Muhasebe belge veya kayıtlarında yapılacak hatalı işlemler genellikle dikkatsizlik ve tecrübesizlikle ortaya çıkmaktadır. Kasıt unsuru olmaması sebebiyle bu tarz işlemler, hileli işlemlere göre daha kolay tespit edilebilmektedir. Bazı hataların tespiti mali tabloların oluşturulmasında esnasında ortaya çıkabilmektedir. Hataları, hileli işlemlerden ayıran en önemli unsur kasıtlı ve bilinçli bir şekilde yapılmamalarıdır (Adiloğlu, 2020: 2). Teknolojik gelişmeler beraberinde muhasebe işlemlerinin otomasyon sistemleri üzerinden gerçekleştirilmesi ile muhasebe de hatalarda azalma görülmekle birlikte teknolojiden kaynaklanan hatalardan dolayı hata yapmanın şeklinde değişim yaşanmaktadır. Fakat insan unsurunun olduğu her işte olduğu gibi hata payı her zaman olacaktır (Çatıkkaş ve Çalış, 2007: 188).

1.2. Muhasebe Hatalarının Nedenleri

Kasıt unsurunun yer almadığı hataların ortaya çıkma nedenleri, bilgisizlik, ihmal ve dikkatsizlik, yasal yükümlüklerin anlaşılmasında, plansız ve programsız çalışılması olarak sıralanabilir (Kepekçi, 1994: 9). Bu kapsamda muhasebe hatalarının nedenleri izleyen kısımda başlıklar altında açıklanmaktadır.

1.2.1. Bilgisizlik

İşletmelerin, muhasebe departmanlarında görev yapan personeller ve diğer muhasebe profesyonelleri muhasebe faaliyetlerinin gerektirdiği yeterliliğe sahip olmalıdır. Muhasebe faaliyetlerine ilişkin kanun koyucu tarafından ortaya konulan hükümler, yönetmelikler ve

muhasebe mesleğine ilişkin standartlara meslek mensupları hâkim olmalıdır. Muhasebe işlemlerini icra eden personelin bilgi ve donanım bakımından eksik olması durumunda ciddi muhasebe hataları meydana gelebilmektedir.

İşletmelerin muhasebe birimlerinde işe yeni başlamış personellerden kaynaklı da büyük hatalar meydana gelebilmektedir. Bu personellerin diğer işletme personelleriyle birlikte zaman zaman hizmet içi eğitimlere, seminerlere ve konferanslara katılımları sağlanıp gerekli meslekî konularda bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır (Koca, 2010: 35). Muhasebe işlemlerini gerçekleştiren personelin gerekli bilgi ve donanıma sahip olmamasından kaynaklı meydana gelen hatalar işletmeler için büyük problemlere neden olmakla birlikte hatanın mahiyetinin belirlenebilmesine yönelik gerçekleştirilen araştırmalar sebebiyle zaman ve iş gücü kaybı meydana gelebilmektedir.

1.2.2. İhmal ve Dikkatsizlik

Muhasebe işlemlerini gerçekleştiren kişilerin gerekli bilgi ve donanıma sahip olması işletmeler için önem arz eder. Muhasebe alanına ilişkin gerekli donanıma sahip olunması kadar önem arz eden bir durumda muhasebe işlemlerini icra edenlerin gerekli dikkat ve özene sahip olmasıdır. Muhasebe departmanında görev yapan personelin bilgili olmasına karşın gerekli dikkat ve özeni göstermemesi halinde tecrübeli personel eliyle de hatalar ortaya çıkabilmekte ve diğer hatalara karşın tespiti biraz daha zorlayıcı olmaktadır. Bu tarz hatalar genellikle aylık mizan kontrolü ve dönem sonu mizan kontrollerinde ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin, etkin bir iç kontrol sistemi olması halinde bu tarz hatalar daha erken tespit edilerek, meydana gelebilecek olumsuz durumlar engellenebilmektedir (Bayraklı vd., 2012: 21).

1.3. Muhasebe Hatalarının Sınıflandırılması

Muhasebe de meydana gelen ve literatürde genel kabul gören hatalar aşağıdaki gibi beş bölüm altında ele alınmaktadır.

1.3.1. Matematiksel Hatalar

Muhasebe işlemlerinin defterlere kaydedilmesi ve işleme konu ticari belgelere işlenmesi esnasında toplama, çıkarma vb. matematiksel işlemlerden kaynaklanan hatalardır. Matematiksel hatalar, bir muhasebe işleminin yanlış bir şekilde hesaplanması sonucunda, bu yanlış sonucun muhasebe kayıtlarına aktarılması sonucunda oluşur. Günümüzde teknolojik

gelişmelere bağlı olarak bilgisayar tabanlı otomasyon sistemleri aracılığıyla işlemlerin gerçekleştirilmesi sebebiyle matematiksel hatalarda azalma görülmektedir.

Tek Düzen Muhasebe Sisteminde kullanılan çift taraflı kayıt yönteminden dolayı bu tür hataların tespit edilebilmesi zor olmaktadır. Bu tür hatalar, ancak kayıtlar üzerinde detaylı bir inceleme ile bulunabilir. İşletmelerde meydana gelen muhasebe hatalarına bakıldığında (Irmak vd., 2002: 30-31):

- Envanter cetvelindeki hesaplanma hataları,
- Amortisman tutarının yanlış hesaplanması,
- Personel bordrolarına yönelik hazırlık ve hesaplama hataları,
- Vergi ödemelerinin, yanlış hesaplanması,
- İktisadi kıymetlerin değerlendirilmesi esnasında meydana gelen yanlışlıklar şeklindedir.

1.3.2. Kayıt Hataları

Kayıt hataları, para ile ifade edilebilen olayların muhasebeleştirilmesi esnasında hatalı hesap kullanımı ya da kayıt esnasında muhasebe personeline yapılan rakamsal yanlışlıklardan meydana gelmektedir. Bu tür hatalar; rakamsal hatalar, hatalı hesap kullanılması ve hesap karakterine aykırı kayıt yapılması şeklinde gruplandırılabilir (Bayraklı vd., 2012: 26).

- Rakamsal Hatalar: Muhasebe işlemlerini kaydeden belgelerdeki sayısal tutarların muhasebe defterlerine veya bilgisayar ortamlarına hatalı aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Sayısal hatalar genellikle ilgili kayıtların yetersiz veya aşırı miktarda olmasından veya sayıların konumunun değiştirilmesinden kaynaklanan hatalardır.
- Hesap Hataları: Kayıt altına alınan işlemin, takip edilmesi gereken hesap yerine farklı bir hesaba kaydedilmesi veya birden fazla hesaba kaydedilmesi gereken işlemin tek bir hesaba kaydedilmesinden meydana gelmektedir. Bu hatalar öncelikle muhasebe ilkelerinin, muhasebe sistemlerinin ya da vergi kanununun anlaşılmasından ve yorumlanmamasından kaynaklanmaktadır (Topsak, 2009: 48).
- Borç ve Alacak Taraflarının Karıştırılması Sonucunda Hesaplardaki Hatalar: Muhasebe işleminin kaydedilmesi esnasında ortaya çıkan hatalardır. Borç kısmına

yazılması gereken bakiyenin alacak kısmına yazılması ya da alacak kısmına yazılması gereken bakiyenin borç kısmına yazılması şeklinde gerçekleşmektedir.

1.3.3. Nakil Hataları

Muhasebe işlemlerinin yevmiye defterinden (muhasabe defteri) defteri kebire (genel muhasabe defteri), defteri kebirden mizana veya bir defter sayfasından başka bir defter sayfasına aktarılırken yanlış girişlerden kaynaklanan hatalardır. Günümüzde çoğu muhasabe işleminin bilgisayar yazılım paketleri aracılığıyla kaydedilmesi, transfer hatalarının sayısını büyük ölçüde azaltmıştır (Duman, 2008: 147).

Muhasebe işlemlerinde çoğunlukla meydana gelen nakil hatalarına bakıldığında;

- Kayıt altına alınan rakamın yanlış olarak aktarılması,
- Hatalı hesaba doğru rakamın kaydedilmesi,
- Kayıt esnasında hesabın borç tarafına kaydedilmesi gereken rakamın yanlışlıkla hesabın alacak tarafına kaydedilmesi,
- Kayıt altına alınan rakamın, mükerrer kaydının yapılması.

1.3.4. Unutma ve Tekrar Hataları

Bu tarz hatalar, ait oldukları döneme ait muhasabe işlemlerinin kaydedilememesinden veya bir işlemin tekrar (çoklu) kaydedilmesinden kaynaklanan hatalardır. Örneğin firmada satılan ticari bir mala ait faturanın ilgili defterlere kaydetmemesi ya da firmaya ait faturanın yatırıldığı kayıt edilmesinin unutulmasıdır. Muhasebenin temel kavramlarından biri olan “Dönemsellik Kavramı”na göre her muhasabe işlemi ve olayı gerçekleştiği dönemde kayıt altına alınmalıdır. Bu anlayışa göre, şirketin işleri ve şirketin ilgili faaliyetleri için yapılan harcamalar ve ödemeler gibi birçok işlem cari faaliyet döneminde muhasabeleştirilmelidir. Kaydedilmeyen veya unutilan işlemler muhasabe hatası olarak kabul edilir. Bu hataları tespit etmek zordur. Zira kayıt unutulduğundan incelenecek kayıt bulunmamaktadır. Ancak, işlem belgeleri kaydedilirken kontrol edilerek bu tür hatalar önüne geçilebilmektedir.

Tekrar hatası ise muhasabe işlemine yönelik kaydın iki kez tekrarlanmış şekilde yapılması sonucunda ortaya çıkan hatalardır. Bu tarz hatalar mükerrer kayıt hatası olarak da adlandırılmaktadır (Bayraktaroğlu, 2016: 191).

1.3.5. Bilanço Hataları

Hem işletme içi hem de işletme dışı bilgi kullanıcılarına belirli zamana ilişkin, işletmenin sahip olduğu varlıklar ve varlıkların temin edildiği kaynakları sunan bilançolar, muhasebenin temel kavramları ve muhasebe standartları dikkate alınarak düzenlenmektedir. Gerçekleştirilen muhasebe işlemlerinde muhasebe standartları ve muhasebe temel kavramlarına aykırı hazırlanan bilançolar gerçeğe aykırı bilgi yansıtarak karar vericileri yanıltmakta bununla birlikte bilanço hatalarına sebebiyet vermektedir. Bilanço hatalarını; iki şekilde incelemek mümkündür:

- a) Değerleme Hataları: Bilançonun varlık ve yükümlülükler tarafında bazı hesapların yanlış beyan edilmesinden kaynaklanan hatalardan oluşmaktadır. Değerleme hataları, şirketin bilançosunda yer alan varlık ve yükümlülüklerin değerlemesi, tahsis ve karşılık ayırma işlemlerinde ilgili kanunlara uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, bilançonun sabit kıymet grubunda yer alan taşıt, donanım ve makine gibi değer hesabı kalemlerinin maliyet veya aşınma payı arazisi yerine bugünkü değerleriyle hesaplanması, değerlendirmede bir hatadır (Kaval, 2005: 66).
- b) Hesap Birleştirme Hataları: Muhasebe kayıtlarına ilişkin işlemlerin, hesapların varlık ve yükümlülüklerinin hesaplarda gösterilmek yerine karıştırılarak tek bir hesap girişinde gösterilmesinden kaynaklanan hatalardır. Birleştirilmiş hesap planına göre ayrı hesap girişleri. Çünkü birleşik muhasebe sisteminde, bilançodaki hesaplar arasında kesinti yapılmasına izin verilmez. Örneğin; İşletmenin dönem sonu bilançosunda yıpranma payı göstermemesi, bilanço varlıklarında bir makine için uygulanan amortismanı makine hesabından düşüğünde takas hatasıdır. Hesap birleştirme hatası; Bilançoyu açık, net ve kolay anlaşılır hale getirerek bilançonun şeffaflığına zarar vermektedir (Cemalcılar ve Erdoğan, 2000: 42).

2. Muhasebe Hileleri

2.1. Muhasebe Hilesinin Tanımı

Hile birini aldatmak için kurnazlık, yanıltma, sahtekârlık veya dolandırıcılık gibi yöntemler kullanarak kişinin kendi menfaatine yarar sağlama eylemidir. Borçlar hukukunda ise hile; kişileri ve firmaları, yasa dışı kazanç elde etmek ve belirli yöntemlerle zarara uğratmak,

mal ve mülklerinden yoksun bırakmak amacıyla kasıtlı olarak aldatma eylemidir (Ömürbek ve Durgunböcü, 2018: 1252). Muhasebe açısından hile; belgelerin ve hesapların belirli çıkarlar doğrultusunda işletme kayıtlarının kasıtlı olarak bozulması ve bu durumun kişi ya da kişileri aldatmak maksadıyla saklamaya çalışması olarak tanımlanabilir (Irmak vd., 2002: 39).

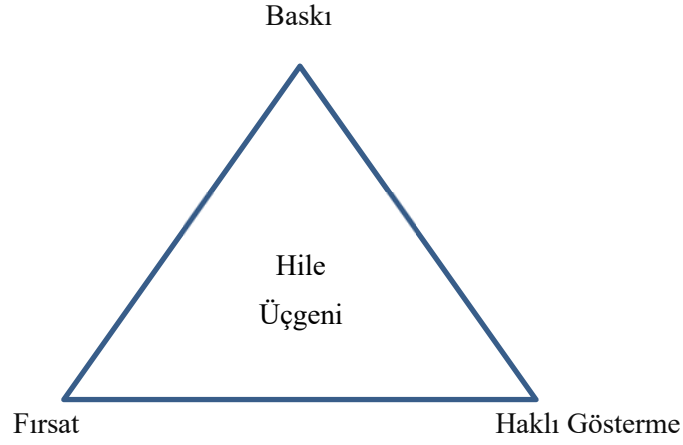
Muhasebe işlemlerinde yapılan hileler, eylemi meydana getiren kişi ya da kişilerce planlanarak, bilerek ve isteyerek bilinçli olarak meydana gelen davranışlardır. Muhasebe sistemindeki kayıt ve hesapların seviye ve işleyişlerinin muhasebe ve vergiye ait yargı ve ilkelere aykırı bir biçimde tutulması olarak da açıklanabilir. Zira muhasebede başvuru hileli işlemler, öteki tüm konulardaki hileler şeklinde alakalı kanun ve hükümlere aykırılık oluşturduğu ve yanlış beyan içerdiğinden doğruyu yansıtmaktan uzaktır. Muhasebe işlemlerinde meydana getirilen hatalar, daha çok muhasebe kayıtlarında meydana gelirken, muhasebe hileleri, muhasebe belgeleriyle alakalı işlemlerde kendini göstermektedir (Bayraklı vd., 2012: 50).

Muhasebe hilelerinin, muhasebe hatalarından ayıran en önemli özelliği işin arasında kasıt unsurunun bulunmasıdır. Diğer bir ifade ile meydana getirilen hileli eylemin bilgili olarak yapılmasıdır. Muhasebe hilelerinin yapılmasında kasıt unsurunun doğrusu bilgili davranışın olması, hilelerin tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Zira hileli işlemi oluşturan kişi, bir yandan muhasebe sistemine zarar verirken, öte yandan da yapmış olduğu hukuksuz işlemi örtbas etmek için gayret sarf etmektedir (Oktar, 2020: 16). Hileleri gerçekleştiren kişilere yönelik tek bir profil ortaya konulmasa da genellikle tecrübeli ve güven kazanmış kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Tecrübeli ve işletmede yıllar boyunca görev yapan kişilerce gerçekleştirilen bu tarz eylemlerin tespiti ilgililerin kazandıkları güven ve kontrol mekanizmalarını rahatlıkla atlatabilmeleri sebebiyle zaman almakta ve işletmelere büyük zararlara sebebiyet verebilmektedir (Ataman ve Aydın, 2017: 12).

2.2. Muhasebe Hilelerinin Nedenleri

Hileli işlemler ya işletme yöneticileri ya da işletme çalışanları tarafından yapılmaktadır. Bu kişilerin hile yapmalarının farklı sebepleri olmakla birlikte, hileler, kişilerin içinde bulunduğu baskıları bertaraf edebilmek için başvurdukları istenmeyen hareketlerdir. Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere hilenin temel unsurları “Baskı, haklı gösterme ve fırsat” olarak ifade edilmektedir (Bozkurt, 2011: 111). Hile Üçgeni Teorisi D. R. Cressey tarafından

gerçekleştirilen çalışma doğrultusunda Uluslararası Suiistimal İnceleme Uzmanları (ACFE) kurucusu J. T. Wells tarafından ortaya konulmuştur (Wells, 2001: 90).

Şekil 2. 1. Hile Üçgeni

Kaynak: (Ataman ve Aydın, 2017: 1)

Baskı: çalışanları hileli işleme sevk eden unsurlar bütünüdür. Bu unsurları ekonomik, psikolojik ve ideolojik durumlar olarak sıralamak doğru olacaktır. Kişi kendisini hile sevk eden unsurları bertaraf etmek amacıyla hileli işleme başvurabilmektedir. Örneğin işletme çalışanın kötü yaşam tarzı sebebiyle borca düşmesi ve gelir durumunda yaşanan olumsuz durumun kendisi yarattığı baskıyı bahane ederek hileli işleme başvurabilmektedir (L.Coenen, 2008: 85).

Haklı Gösterme: muhasebe işlemlerinde hileye başvuran kişiler genellikle vicdanlarını rahatlatabilmek adına yaptıkları haksız eylemi çeşitli gerekçelere dayandırarak kendilerini rahatlatmak istemektedir. Bu durum kişinin gerçekleştirdiği hileli işlem sebebiyle birbirinden alakasız unsurlara dayandırdığı gerekçelere inanarak, kendisini haklı gösterme durumudur (Bozkurt, 2011: 66).

Fırsat: işletme personeline sorumluluk, etik ilkeler bilincinin olmaması, bilgi ve iletişim kanallarının yetersiz olması hileye meyilli kişilere fırsat yaratmaktadır. İşletmelerde etkin bir iç kontrol faaliyetinin olmaması veya zayıf olması işletmeyi hileli eylemlere elverişli hale getirmektedir (Bozkurt, 2011: 67).

2.3. Muhasebe Hilelerinin Türleri

Muhasebe hileleri, işletmelerin finansal kayıtlarının manipüle edilmesi veya yanıltıcı bilgilerin verilmesi gibi eylemleri içerir ve farklı türleri bulunmaktadır.

2.3.1. Bilinçli Hatalar

Muhasebe hataları tecrübe eksikliği ve dikkatsizlik sebebiyle meydana gelir. Muhasebe hatalarının maddi kazanç elde etme, finansal durumu yanıltma veya haksız avantaj sağlama amacıyla yapılması halinde bilinçli hata meydana gelir. Hatalı işlemlerin en önemli unsuru bilinçli olarak yapılmaması ve kasıt bulunmamasıdır. Gerçekleşen hatanın bilerek ve kasten yapılması durumunda hile meydana gelmektedir (Aslan vd., 2017: 1127).

2.3.2. Kayıt Dışı İşlemler

İşletmeler tarafından bazı ticari faaliyetler, yasalara uygun olması, işletmenin etkin çalıştığına göstergesi olmasına karşın kamu kurumlarından gizlenmektedir. Devlet kurumlarının kontrolüne tabi olmayan ve bilinçli olarak gizlenen iktisadi işlemler kayıt dışı işlem olarak ifade edilir. Kanun koyucu tarafından izin verildiği halde belgelendirilmeyen işlemlerde kayıt dışı işlemler olarak nitelendirilir. İşletmeler tarafından kayıt dışı işlemlere başvurulmasının genel sebebi gelir vergisi, kurumlar vergisi, SGK ödemeleri gibi yasal ödemelerin yapılmaması veya olması gerekenden noksan ödenmesi isteğidir. Kamu kurumlarının denetimine tabi olan üretim, güvenlik gibi standartların getirdiği yükümlülüklerden kaçınma eğilimi nedeniyle kayıt dışı işlemler gerçekleştirilmektedir (Tepav, 2006:68).

Genellikle kayıt dışı işlemler, mal veya hizmet alım ve satımına dair işlemlerde belgelendirme yapılmaması, belgelerin alınmaması, işleme konu belgenin saklanması, satış gelirlerinin gizlenmesi yoluyla gerçekleştirilmekte olup, işletmeler bu ve benzeri yöntemler ile vergi ödemekten kaçmaktadır. Kayıt dışı işlemler sebebiyle vergi ödeme ahlakının zedelenmesine ve işletmeler arası rekabeti olumsuz etkilemektedir (Bayraklı vd.,2012: 78).

2.3.3. Zamanından Önce veya Sonra Yapılan Kayıtlar

İşletmeler operasyonlarına dair para ile ifade edilen olayları tam ve zamanında ticari defterlerine işlemelidir. Muhasebeleştirilen işleminin, faaliyetin gerçekleştirildiği zamanda muhasebe kayıtlarına işlenmesi mali tabloların doğru ve güvenilir olmasına ilişkin önem arz etmektedir. İktisadi faaliyetlerin zamanında muhasebe kayıtlarına alınmasından kaçınma durumu bilgi kullanıcılarını yanıltacak, hileli bir işlem bulunduğuna işaret etmektedir. Muhasebe işlemine konu faaliyetin gerçekleştirildiği zamanın aksine farklı bir zamanda

kayıtlara alınması sebebiyle başta devlet olmak üzere, hissedarları, işletmeye kaynak sağlayan kuruluşlarını yanıltılmasına ve alınan kararların hatalı olabilmesine sebebiyet vermektedir (Duman, 2008: 160). Türkiye’de muhasebeye konu işlemin, vergi usul kanununda belirtildiği üzere 10 gün içinde kayıt altına alınması gerekmektedir (Irmak vd., 2002: 43-44).

2.3.4. Uydurma Hesap Kullanma

Muhasebe kayıtlarında sıklıkla başvurulmuş hilelerden biri olan gerçeğe aykırı hesap kullanımı, elde edilen kazancın gizlenmesi, maliyet kalemlerinin olduğu farklı gösterilmesi adına sahte hesaplar oluşturularak, sahte kişiler üzerinden işlem tesis edilmesidir. Gerçeğe aykırı oluşturulan bu hesaplar sayesinde işleme konu farklı yansıtılmakta bilgi kullanıcıları yanıltılmaktadır. Uydurma açılan bu hesaplar torba hesaplar başta olmak üzere farklı hesaplar kullanılarak tasfiye edilmektedir. Uydurulan kişiler adına açılan sahte hesaplar ile hem işletme hem de işletme dışı bilgi kullanıcıları yanıltılır. Bu yöntem genellikle işletme yöneticileri ve personeller yaptıkları usulsüzlüklerin tespitini engellemek, kayıt dışı işlemlerden kaynaklı bakiyelerin tasfiyesini sağlamak, vergi vb. sebeplerle kamu kurumları yanıltmak amacıyla başvurmaktadır. Muhasebe işlemlerinde uydurma hesap kullanımı yöntemiyle yapılan bazı hileler aşağıda yer almaktadır (Akalin, 2017: 45):

- Sahte kişilere oluşturulan hesaplarla, gerçeğe aykırı alacak takibinin yapılması ve bu hesapların daha sonra şüpheli alacak durumuna düşülerek karşılık ayrılması,
- Gerçeğe aykırı gider pusulaları düzenleyerek işletme giderlerin artırılması,
- Ticari işlemlerde herhangi bir ek gider olmamasına karşın gerçeğe aykırı sebeplerle gider tahakkuku yapılması,
- Sahte hizmet ve mal alımı yapılması ve bunlara dayanak sahte belge düzenlenmesi,
- Satış işlemlerine konu faturaların, uydurma kişilere daha düşük veya daha yüksek tutarlarda düzenlenmesi,
- İşletme yöneticileri ve sahiplerine para aktarılması.

2.3.5. Sahte Belge Düzenlemek ve Kullanmak

Gerçek dışı bir işlemin, varmış gibi gösterilmesi, mevcut işleme dair tarih, miktar ya da tutarın yarar sağlama maksadıyla değiştirilmesi ile bilgi kullanıcılarının yanıltılması maksadıyla düzenlenen belgelere sahte belge denilmektedir. Yine işlemin mahiyetine ilişkin tarih, miktar ve tutar gibi bilgilerin doğru olmasına karşın farklı tarafların kendileri arasında düzenlendiği belgeler de sahte belge olarak kabul edilir (Doğrusöz, 2006: 3-5). Sahte belge düzenlemek ve kullanmak, işletmeler için finansal ve hukuki anlamda vereceği zararlarla birlikte önlenemez itibar kayıplarına sebebiyet verebilmektedir. İşletmeler, sahte belge düzenlemesi ve kullanılmasına yönelik iç kontrol sistemlerinin etkinliğini sağlamalı ve işletme genelinde etik değerlere önem verilmelidir. İşletme personelinin eğitilmesi, sahte belge kullanımının engellenmesinde önemlidir.

2.3.6. Bilanço Maskeleyesi

Bazı işletmeler finansal durumlarını olması gerekenden daha iyi veya daha kötü göstermek adına bilanço kayıtlarında maskeleye yapmaktadır. Bilanço maskeleyesine başvuran işletmeler, muhasebe kayıtlarında gerçeğe aykırı işlemler ile kendi hesabında takip edilmesi gereken parasal olayları emanet, torba veya amacı dışında hesaplarda takibini gerçekleştirerek, ortaklarına daha az kar dağıtımını yapmak ve daha az vergi ödemek veya vergiden kaçınmaya çalışır (Bezirci ve Karahan, 2015: 222).

İşletmenin finansal verileri ile ilgili bilgi kullanıcılarını gerçeğe aykırı verilerle yanıltarak, işletme hakkında gerçeğe aykırı görüntü çizmek amacıyla bilanço maskeleyesine başvurulmaktadır. Bu tarz işlemler genellikle muhasebe döneminin sona erdiği değerlendirme işlemlerinin gerçekleştirildiği esnada başvurulmaktadır. Bunlar genellikle işletme kıymetlerini olması gereken yüksek veya düşük göstermek, aşınma payı ve karşılık ayırma işlemlerinden vazgeçilmesi şeklinde olabilmektedir (Kirik, 2007: 60).

İşletmeye ait bilanço verilerinin iyiye daha kötü gösterilmesi yöntemine genellikle vergiden kaçınma amacıyla başvurulmaktadır. Bilanço verilerinin kötü olması karşın iyi gösterilmesinde amaçlanan işletmeye iyi bir görünüm kazandırılarak kaynak sağlanması, işletme hakkında güzel bir algı oluşturulması ve ortakların yanıltılmasıdır (Bayraklı vd.,2012: 86). İşletmeye ait bilançoda kullanılan kaynakların ve diğer yükümlülükleri gösterilmemesi,

varlıkların olması gerekenden farklı gösterilmesi, gider kalemlerine dair artış ve azalışlar, tahsili mümkün olmayan alacaklar gibi doğan yükümlülüklerle ilişkin karşılık ayırmamak bilanço maskeleyiş işlemi olarak ifade edilebilir.

2.3.7. Defter ve Belgeleri Yok Etmek ve Gizlemek

İşletmelerin tutmakla yükümlü olduğu ticari defterlerin, kayıt şekil ve şartları ile saklama zamanları Vergi Usul Kanunu (VUK) ve Türk Ticaret Kanunu (TTK)'da ortaya konulmuştur. Defterlerin noter tarafından tasdik edilmesi ve gerektiğinde ilgililere sunulması mecburiyeti söz konusu kanunlarda belirtilmiştir.

Tutulması mecburi olan defterlerde kayıtlar için bırakılan satırlar, çizilmeksizin boş bırakılmamalı ve atlanmamalıdır. Ayrıca, defterlerin sayfaları ciltten koparılmamalı, yırtılmamak ve yerine yeni sayfalar eklenmemelidir (VUK, m.218). Bu kanun maddesi hükümlerine aykırı fiiller, işletmenin gerçek finansal durumunu yanıltıcı bir şekilde sunma maksadıyla gerçekleştirilir. İşletmenin tutmakla yükümlü olduğu defterler, noter onayından sonra beş yıl süresince muhafaza edilmelidir. Saklama yükümlülüğünün devam ettiği zaman içerisinde defterler ve diğer ilgili belgeler, talep edilmesi halinde yetkili mercilere sunulmalıdır (VUK, m.253). Yetkili merciler tarafından talep edildiği halde yasal defterler ve belgelerin ibraz edilmesinden ve gösterilmesinden kaçınması gizleme suçunu meydana getirmektedir.

İşletmeler, defter ve belgeleri yok etme veya gizlenmesi yöntemini finansal kayıtlarını kasıtlı olarak manipüle etmek amacıyla başvurmaktadır. Bu hileli yöntem ile işletmeler, hasılatlarını düşük göstererek vergi yükümlülüklerini azaltmaya veya finansal görünümünü daha iyi göstermeye çalışabilirler. Bu tür hileler, genellikle defterlerin ve belgelerin usulsüz bir şekilde imha edilmesi veya saklanmamasıyla gerçekleştirilir. Bu durum paydaşlar üzerinde yanıltıcı etkiler yaratarak güven kaybına yol açar (Ceylan, 2013: 26). İşletmelerin bu tür hilelere karşı koymak için etkin iç kontrol mekanizmaları kurmaları, belgeleri düzenli bir şekilde saklamaları gerekir.

2.3.8. Bilgisayar Kayıtlarında Yapılan Hileler

Günümüzde gelişen teknolojiyle beraber bilişim sektöründe yaşanan hızlı ilerlemeler, bilgisayar ağırlıklı sistemlerin yaşamımızın her aşamasında kullanılmasını zorunlu hale

getirmiştir. Bilgisayar sistem ve programları, yaşantımızı daha fazla kolaylaştırırken birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bilgisayar sistem ve programları, muhasebe işlem ve olaylarının hesaplanması, kaydedilmesi ve gerektiğinde düzeltilmesi işlemlerinde sağladığı hız ve kolaylıktan ötürü muhasebedeki hataları azaltmaktadır.

Muhasebe işlemlerinin bilgisayar ortamında takip edilmesi her alanda olduğu gibi muhasebe işlemlerine ilişkin kolaylık sağlamak ve muhasebe kayıtlarında insan faktörü sebebiyle meydana gelen hataları azalmasına karşın bazı hilelerin daha kolay gerçekleştirilmesine zemin oluşturmaktadır. Bilgisayar ortamında takip edilen ve gerçekleştirilen muhasebe işlemlerinde yapılan hileler genellikle verilerin olması gereken farklı işlenmesi, muhasebe yazılımlarında yapılan değişiklikler, sanal ortamda muhafaza edilen muhasebe kayıtlarına zarar verilmesi ve kayıtların görüntülenmesinin engellenmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Günümüzde işletmelerin teknolojik gelişmeler ve artan rekabet koşulları beraberinde muhasebe işlemlerini ERP üzerinden gerçekleştirmekte ve geleneksel hile denetimleri bu alanda yetersiz kalmaktadır. İşletmelerin bilgisayar destekli hile denetim yöntemlerini kullanarak hile denetimi gerçekleştirmesi gerekir. İşletmeler ERP ortamında yaşanabilecek hileler sebebiyle meydana gelebilecek zararların önlenmesi ve hilelerin hızlı ve zamanında tespit edebilmesi adına bilgi teknoloji konusunda yeterli kişileri istihdam etmeli ve sanal ortamda takibi sürdürülen verilere mesnet hile denetimi gerçekleştirilmesi için bilgi teknolojileri alanında uzman denetim birimi oluşturmalıdır (Bozkurt, 2011: 177).

3. Muhasebede Hata ve Hilelerin Tespit Edilme Yöntemleri

Muhasebe usulsüzlüklerinin tespit edilmesi ve engellenmesi, işletmelerin finansal sağlığını koruma ve yatırımcı güvenini sağlama açısından büyük önem taşımaktadır. Muhasebe işlemlerinin etkin bir sistemde kayıt altında olması hata ve hilelerin engellenmesinde önemli rol oynamaktadır (Türedi ve Alıcı, 2014: 132). İşletmeler hataları ve hileleri önleyebilmek veya en aza indirebilmek için çeşitli yöntem ve araçlardan yararlanırlar. Muhasebede hata ve hilelerin önlenmesi için işletmelerin kullandıkları yöntem ve araçlar izleyen kısımda açıklanmıştır.

3.1. Sayım ve Envanter İncelemesi

Sayım ve envanter incelemesi, işletmenin sahip olduğu varlık ve kaynakların fiziksel olarak sayılması, kaydedilmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. İşletmenin envanter kayıtlarının fiili durumla uyumlu olup olmadığını kontrol etmek amacıyla gerçekleştirilir. Genellikle belirli aralıklarla, yıl sonunda veya finansal dönem sonlarında yapılır. Sayım ve envanter incelemesi sırasında, şirketin tüm varlıkları fiziksel olarak sayılır ve bu sayım sonuçları, şirketin muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırılır. Sayım ve envanter incelemesi sırasında tespit edilen herhangi bir fark, muhasebe kayıtlarında düzeltilmelidir (HSY, 2023). Genellikle işletmelerde sayım ve envanter incelemesi neticesinde tespit edilen bazı hata ve hileler aşağıda belirtilmektedir.

- Varlıkların fiili duruma aykırı olarak eksik sayılması,
- Varlıkların fiili duruma aykırı olarak fazla sayılması,
- Varlıkların yanlış sınıflandırılması,
- Varlıklara ilişkin değerlemenin yanlış yapılması,
- Varlıkların çalınması veya kaybolması,
- Varlıkların zimmete geçirilmesi.

3.2. Gözlem

Muhasebe çalışanlarının, güncel düzenlemelere uyulması kaydı ile görüntüleme cihazları, personel mesai takip sistemleri, işletme giriş ve çıkış takip cihazları, barkod ve kare kod uygulamaları ve fiziki kıymet kontrolleri işletmede meydana gelebilecek hata ve hileli işlemlerin tespiti ve incelenmesinde katkı sağlamaktadır. İşletme personelinin yöneticiler tarafından takip edilebilmesi hileli işlemlerin tespitinde kolaylık sağlayabileceği gibi denetimin bir ortaya çıkartıcı etkisi de olan önleyici bir etki yaratabilir (Şen, 2013: 144). İşletme personelinin, faaliyetlerine ilişkin gözlemlendiğini, takip edildiğine yönelik bilince sahip olması, hileli işlemlerin gerçekleştirilmesi halinde rahatlıkla tespit edilebileceği algısı oluşturmaktadır.

3.3. Ön İnceleme

Muhasebe hata ve hilelerin tespit edilme yöntemlerinden birisi de ön inceleme safhasıdır. Muhasebe iş ve işlemlerinde tespit edilen farklılıkların, prosedür ve politikalar, işletme faaliyeti konusu, beşerî etmenler çerçevesinde değerlendirilmesinin yapılması, şifahi bilgi alışverişinin yapılması sürecidir. Ön incelemede ayrıntılı bir eylem planı oluşturmadan önce safhalarının belirlenmesi aşamasıdır. Ön inceleme, irdelenen sorunların, idrak edilebilmesine katkı vererek, takip eden süreçte gerçekleştirilecek işlemlere yönelik temel oluşturmaktadır. Müşteri görüşleri ve ön inceleme sonucunda elde edilen verilerin ve hedefe varmak için faydalanılacak metotların en iyi biçimde kullanılmasını sağlar (Pazarçeviren, 2005: 12-13).

3.4. Bilgi Toplama ve Soruşturma

Denetim personeli, çalışma konusuna yönelik topladığı dokümanları bir araya getirerek ön değerlendirme yapar. Değerlendirme sürecinde, denetime tabi birim personeli ve yöneticilerle görüşme gerçekleştirebilir. Denetim personeli aşağıda yer alan konulara ilişkin yapacağı tespit ve değerlendirmeler ile bir çerçeve hazırlar ve bu doğrultuda denetim faaliyetini icra eder (MBT, 2023). Mahiyeti anlaşılamayan işlemlere ilişkin denetim personeli işlemi gerçekleştiren kişi veya diğer ilgililerden bilgi talebinde bulunarak, topladığı bilgileri tutanak altına alma süreci olan bilgi toplama ve soruşturma süreci aşağıdaki koşullara göre değişiklik gösterebilir.

- Denetimin amaç ve hedefleri doğrultusunda denetlenen alanın büyüklüğü,
- İşletme faaliyetlerine ilişkin yasal düzenlemeler, prosedürler ve işletme politikaları,
- İç kontrol uygulamalarının durumu,
- İş süreçlerinin mevcudiyeti,
- İşletmenin yönetim yapısı ve organizasyon durumu.

Denetçi, bilgi toplama sürecinde aşağıda bilgi ve belgelerden de yararlanmaktadır.

- Geçmişte düzenlenmiş denetim raporları ve bu raporlara ilişkin çalışma kâğıtları,
- İç denetçiler ve dış denetçiler tarafından düzenlenmiş raporlar,
- Görev, yetki ve sorumluluk yönetmelikleri,

- Faaliyet raporları.

Hileli işlemin tespit edilmesi, tespiti, bir soruşturma açılmasını önermek için yeterli sayıda suiistimal belirtisinin tespiti anlamına gelir. Bu belirtiler, yönetimin yaptığı kontroller, denetçilerin yaptığı denetim ve testler sonucunda ya da kurum içinden ve dışından başka kaynaklar aracılığıyla tespit edilebilir (Kiracı, 2005: 109). İşletmelerde görev yapan iç denetim profesyonellerinin, suiistimallerin tespiti ve soruşturulmasına yönelik müfettişler kadar uzman olması beklenemez. İşletmelerin kendi faaliyetlerine ilişkin oluşturdukları prosedürlere uyum sağlanmış olsa dâhil suiistimalin tespiti veya olmadığına yönelik kesinlik yargısı doğru olmayacaktır.

3.5. Belge ve Kayıtların Karşılaştırılması

Hata ve hileli işlemlere yönelik geleneksel denetim tekniklerinden biri olan belge incelemesi, muhasebede gerçekleştirilen hata ve hilelerin önlenmesinde temel tekniklerden biridir. Denetim personeli ya da iç kontrol sorumlusu tarafında muhasebe işlemlerine dair kayıtlar ile bu kayıtlara mesnet belgelerin şekil ve içerik bakımında karşılaştırılması ve kontrolü şeklinde gerçekleştirilir (Gökçen ve Çavuş, 2021: 276). İşleme konu müstenidatın doğruluğu, içeriğin güvenilirliği kontrol edilir. Kayıtın, müstenidat ile uyumluluğu incelenir.

Muhasebe işlemlerinde hatalı işlem, kayıt işleminin gerçekleştiği andan itibaren başlayabilir ve bu hata tüm muhasebe kayıtlarını etkileyebilmektedir. Belge ve kayıtların incelenmesi aşamasında işleme konu kaydın gerçekleştirildiği an ve dayanak belgenin bu kayıt ile bağlantısı göz ardı edilmemelidir. Kayıtlar ile belgelerin uyumu, belgelerin şekil şartlarını taşıması kontrolü ile hata ve hileleri tespit etmek mümkündür. Otomasyon sisteminde gerçekleştirilen işlemlerde veri setlerinin güvence altında olması ve değiştirilemez olması bu anlamda önemlidir. Bilgi ve belgelerin incelenmesinde aşağıda belirtilen aşamaların takip edilmesi hata ve hilelerin tespitinde rol oynamaktadır:

- Belgelerin rakamsal doğruluğunun incelenmesi,
- Muhasebe işlemi ile belgede yer alan açıklamaların uyumunun incelenmesi,
- Muhasebe kaydına dair belgede yer alan onayın/imzanın doğruluğunun teyit edilmesi,
- Belgelerin tarih ve sıra numaralarının birbirini takip etmesi ve uyumunun kontrolü,

- İşlemi gerçekleştiren kişinin belge de imzasının kaydının gerçekleştiği tarihte yer alması,

-Belgeler bir daha kullanılmayacak bir biçimde damgalanmalıdır.

3.6. Araştırma ve Doğrulama

Araştırma ve doğrulama aşamasında, denetim personeli şirket personelinin idarecilere sunduğu bilgilerle şirket içi ve şirket çevresinden temin edilen bilgilerin farklı yöntemlerle değerlendirilerek, elde edilen neticeler ile meydana gelebilecek usulsüz işlemlere yönelik tedbir alınması noktasında işletme yönetime yardımcı olur (Çatıkkaş, 2011: 32). Araştırma süreci, iç ve dış paydaşlarla etkin iletişimi içerir. İç denetçiler ile muhasebe departmanı ve işletme yöneticileri arasında etkili iletişim sağlamak önemlidir. Araştırma sürecinden sonra, tespit edilen potansiyel hata ve hilelerin doğrulanması gerekmektedir. Elde edilen veriler iç ve dış kaynakların dokümantasyonu ile karşılaştırılır. Analitik yöntemlerle kontrol edilir, doğrulama süreci neticesindeki tespit edilen hata ve hileler raporlanır.

3.7. İşleme Dayalı İnceleme

Bu yöntem, işlemlerin ve mali verilerin doğruluğunu, eksiksizliğini ve uygunluğunu değerlendirmeyi amaçlar. İşleme dayalı inceleme, genellikle büyük veri setlerinin analizini içerir ve denetçilere, manuel denetim yöntemlerine kıyasla daha hızlı ve kapsamlı bir görünüm sunar. Otomasyon ve veri analitiği araçlarının kullanımıyla, işleme dayalı inceleme sayesinde anormallikler, hatalar veya potansiyel suiistimler daha etkili bir şekilde tespit edilebilir. Bu yöntem, finansal raporlamaların güvenilirliğini artırmak, riskleri azaltmak ve işletmelerin uyumluluk düzeyini sağlamak için rol oynar (Artar, 2016: 41).

Yakın tarihte, işletmeler finansal zorluklarını aşma veya yönetsel hedefleri gerçekleştirme gibi nedenlerle, bilgi kullanıcılarına sunulan bilgilerin gerçekçi bir şekilde açıklanmasından kaçınmak amacıyla muhasebe hilelerine başvuruyordu fakat günümüzde, büyük ölçüde yasal boşluklar, takdire açık konular ve alternatif tercihler gibi kanunlara aykırılık teşkil etmeyen ve alanında uzman kişiler tarafından gerçekleştirilen işlemler ile suiistimler gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla denetçi gerçekleştirdiği denetim çalışmasında finansal işlemlerin değerlendirilmesinde klasik yöntemler dışında veri analitiği araçlarıyla suiistimal içerebilecek unsurları değerlendirmelidir.

4. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Engellenmesinde Kullanılan Araçlar

4.1. İhbar Hatları

İşletmelerin iş süreçlerine ilişkin hem işletme içi hem işletme dışındaki kişilerce fark edilen hilelerin işletme yönetimine bildirilmesi ve tespit edilen hilelerden kaynaklı problemlerin ortadan kaldırılmasına dair aracılık edilmesi süreci ihbar hatları olarak ifade edilmektedir. İşletmelerin muhasebe faaliyetlerine ilişkin hilelerin ihbar edildiği yerler işletmelerin iç ve dış denetim birimleri, üst yöneticiler, kamu kuruluşları ve diğer işletme faaliyetlerine yönelik yaptırım uygulayabilecek kuruluşlardır.

İşletmeler de var olan hileyi bildiği halde bu durumu ihbar etmeyen kişilerde doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan hileli işlemi gerçekleştiren kişi ya da kişilere dâhil olmaktadır. İşletme personeline hileli işlemlerin ihbar edilmesine yönelik bir sorumluluk algısının oluşturulması, işletmelerde hileli işlemlerin tespitini kolaylaştırdığı gibi hile yapılmasına zemin hazırlayan durumların önlenmesini sağlayacaktır. Hata ve hilelerin önlenmesi adına işletmeler bilgi ve iletişim kanallarını etkin olmasını sağlayarak kendi içlerinde ihbar mekanizması oluşturmalıdır (Ünkaya ve Dursun, 2018: 20).

Etkin bir ihbar mekanizmasının işlerlik kazanabilmesi için üç ayrı faktörün bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu faktörler şunlardır; İşletme personelinin ahlaki değerlere sahip olması, hileleri tespit edebilme yeteneğine sahip olmaları ve hileleri fark etme azmi ve kararlılığını taşımaları gerekmektedir (Rezee, 2002:106). Bu süreç doğrultusunda, bu üç faktörün bir araya geldiği durumda, ihbar mekanizması etkili bir şekilde işleyecek, amacına ulaşacak ve doğru iletişim kanallarının seçilmesine yardımcı olacaktır. İhbar mekanizmasının yüksek verimlilikte faaliyet gösterebilmesi için hilelerin tespit edilmesinin hemen ardından, birey kendi iç mekanizmasına güvenmeli, iç ve dış kontrol mekanizmalarının etkilerini doğru bir şekilde değerlendirmeli ve ahlaki standartlara uygun davranışlar sergilemelidir (Rezaee vd., 2002: 150)

İhbar hatlarının etkili bir şekilde işletilmesi büyük bir önem taşır. İhbarı yapan bireyin gizliliği mutlaka korunmalı, adını vermemiş olsa dahi ihbar ciddiye alınmalı ve bu hatların yönetimi işletme dışından bağımsız üçüncü kişilerin kontrolünde olması gerekir. Bununla birlikte, işletmelerin ihbar hatlarının yalnızca prosedür gereği bulundurulmuş ve atıl konumda olmaması gerekmektedir. İhbar mekanizmalarında gerçek kişilerin bulunduğu bir yapı oluşturulmalıdır. İhbar sonuçlarına bağlı olarak değişen oran veya tutarlarda ödül sistemi

uygulanarak ihbarcılar teşvik edilmelidir. İşletme, aldığı ihbarlara gereken ciddiyeti göstermeli, konuya özenli bir şekilde yaklaşmalıdır. Bu şekilde, yatırımcılar ve çalışanlar üzerinde olumlu etkiler yaratılarak işletmenin imajı güçlendirilebilir ve hileleri önlemeye yönelik etkili bir adım atılmış olur (Yılmaz, 2013: 74).

4.2. Bağımsız Denetim

Bağımsız denetim, işletmelerin finansal tablolarını ve mali bilgilerini tarafsız bir gözle inceleyen ve değerlendiren bağımsız bir uzman tarafından gerçekleştirilen bir denetim sürecidir. Bağımsız denetçiler, işletmelerin finansal kayıtlarını detaylı bir şekilde inceler, iç kontrol mekanizmalarını değerlendirir ve finansal raporların hakikatleri yansıtıp yansıtmadığını tespit ederler. Bu süreç, işletmenin yöneticileri ve paydaşları için finansal bilgilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilir.

Bağımsız denetçi mali tabloların gerçekliğini değerlendirip değerlendirmedığını saptayarak, güvenilirliğini güçlendirir. Denetimden geçmiş mali tablolar üzerinden vergi beyannameleri hazırlanacağı için bu tabloların güvenilirliği, kamu kesiminin gerçekleştireceği vergi denetiminin riskini azaltır (Güredin, 2000: 17). Bağımsız denetime tabi finansal tablolar, işletme idaresine alacakları kararlara rehberlik eder. Bağımsız denetim sayesinde finansal tablo ve raporlar, şüpheye yer verilmeden değerlendirilir ve işletmenin mali durumunu bilgi kullanıcılarına eksiksiz ve güvenilir şekilde yansıtılır. Bu durum, işletmenin güvenilirliğini artırarak kredibilitesini yükseltir. Ayrıca, işletme faaliyetlerin yasal düzenlemelere uygunluğu değerlendirilerek, mevcut sorunlar tespit edilip çözüme kavuşturulur (Doğan ve Hatunoğlu, 1996: 133).

4.3. İç Denetim

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü olan IIA (The Institute of Internal Auditors) tarafından yapılan tanıma göre iç denetim; “Bir kuruluşun operasyonlarına değer katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız nesnel güvence ve danışmanlık faaliyetidir.” (IIA, 2022) İç denetim, örgütlerin risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini, sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla değerlendirmek suretiyle geliştirerek kurumun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan ve yönetim faaliyetinin olmazsa olmaz fonksiyonu durumuna gelmiş olan bir disiplindir (Aslan, 2010: 67).

İç denetim, organizasyonun içinde yer alan bağımsız bir denetim mekanizması olarak hizmet sunar. İç denetimin temel hedefi, organizasyonun üyeleri, yönetimi ve kurumu içeren bir perspektifle, araştırılmış faaliyetlere dair bilgi, öneri, tahmin ve analiz sağlayarak sorumlulukların etkili bir şekilde yerine getirilmesine yardımcı olmaktır. Bu amacın içinde, etkili denetimi destekleyen uygun bir maliyet de bulunur (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 32).

İç denetim, temel olarak iki ana işlevi yerine getirir: güvence sağlama ve danışmanlık hizmeti sunma. Güvence verme işlevi, kurumun etkin iç kontrol sistemlerine sahip olduğuna, risk yönetimi ve işlem süreçlerinin sağlıklı işlediğine, üretilen bilgilerin doğru ve eksiksiz olduğuna, varlıkların güvence altında olduğuna, faaliyetlerin etkili, ekonomik, verimli ve yasalara uygun bir şekilde yürütüldüğüne dair iç ve dış taraflara gerekli güvencenin sağlanmasını kapsar. Danışmanlık hizmeti sunma işlevi ise, iç denetimin farklı bir boyutunu oluşturur. İç denetçiler, kurum içinde ve dışında çeşitli konularda danışmanlık yapabilirler. Bu hizmet, idarenin amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerin ve işlem süreçlerinin düzenli ve sistemli bir şekilde değerlendirilmesini ve geliştirilmesini amaçlayan öneriler sunmayı içerir (Korkmaz, 2007: 5).

İç denetimin temel hedeflerinden biri, geleceğe dair tahminlere dayalı öneriler geliştirerek kuruluşun faaliyetlerini daha etkin ve verimli bir şekilde yürütmesine katkı sağlamaktır. Bu tavsiyeler, işletme üst yönetiminin kurumsal politikalarını şekillendirmesine yardımcı olurken, ileriye dönük stratejilerin belirlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, iç denetçilerin elde ettikleri sonuçları dikkatlice değerlendirmesi, analiz etmesi ve bu bulguları kuruluşun hedefleri doğrultusunda politika oluşturulmasına yönelik altyapı oluşturacak şekilde bir araya getirmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2007: 5).

İç denetim faaliyetinde, disiplinli ve sistematik şekilde çalışmak önemlidir. İç denetim faaliyeti; risk yönetimi, iç kontrol süreçleri ve yönetsel süreçlerin denetimini kapsayacak bir şekilde yapılmalıdır. İç denetim bu kapsamda uygulanabildiği ölçüde etkinlik derecesini artırarak, ilgili kuruluşa sağlayacağı katma değeri daha da yükseltecektir (ÇSGB, 2023).

Denetim çalışmalarında, hile iddialarını ipuçları, şikâyet (ihbar) ve muhasebe teknikleri aracılığıyla çözümlenmesi gerekir. Toplanan delillerin belgelendirilmesi, şüpheli ve tanıkların ifadelerine başvurulması, sorgulanması, tüm bu soruşturma sürecinin raporlanarak, hilenin tespitini ve önlenmesi hile denetimini içerir. İşletme içerisinde sunulan bir güvence ve danışmanlık hizmeti olarak faaliyet gösteren iç denetim, işletmenin süreçlerinin hedefler

doğrultusunda yerine getirilip getirilmediğini saptar. İşletmenin içindeki risklere yönelik odaklanan ve işletmeyi her türlü yanlışlık, sahtekârlık, yetkilendirme, raporlama ve bilgi işlem gibi alanlarda oluşabilecek sorunlara karşı koruyan etkili bir iç kontrol mekanizması, iç denetimin amacına ulaşmasını temin eden temel bir destek unsur olarak kabul edilmektedir (Türedi, 2015: 20).

4.4. İç Kontrol

Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi (COSO) tarafından yayınlanan raporda iç kontrol, “organizasyonun stratejik, operasyonel, finansal ve uyumluluk hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan bir süreçtir.” tanımı yapılmıştır (COSO, 2012). İşletme varlıklarının güvenliği sağlanması, muhasebe verilerinin doğruluğunun ve güvenilirliğinin denetlenmesi, öngörülen yönetim politikalarına uyumun teşvik edildiği düzenlenmiş bir dizi koordinasyon yöntemi ve organizasyon planını iç kontrolü ifade etmektedir (Türedi, 2011: 101).

İç kontrol mekanizması, işletmelerde sorumluluk ve hesap verebilme olgusunu işletme genelinde oluşmasını sağlayarak, işletmelerin ulaşması gereken hedeflere varabilmesi noktasında önemli katkı sağlar. Sponsor kuruluşlar komisyonu tarafından yapılan tanıma göre iç kontrol işletme personelinin verimli olmasını, hazırlanan raporlarının doğru ve güvenilir olmasını, işletmeye ilişkin oluşturulan prosedürlerin uygulanması ve tüm işletme personeli ve yöneticilerinin bu prosedürlere riayet etmesini sağlar (COSO, 2012).

Finansal tablolardaki hatalı beyanlara karşı ilk savunma hattı olan iç kontrol, özgürlüğü ile öne çıkan bir denetim görevlisini bünyesinde barındırarak, hatalı beyan riskini en aza indirmeyi amaçlayan bir koruma pozisyonunu temsil eder. Geniş çaplı şirketlerde denetleme süreci sırasında tüm uygulamaları ayrıntılı bir şekilde incelemek mümkün olmayabilir. Denetim görevlisi, bazı belgeleri örnek olarak incelemektedir. Etkili bir iç kontrol mekanizmasının varlığı, denetim riskinde belirgin bir azalmaya neden olmaktadır. İç kontrolün etkinliği ile denetim riski arasında doğrudan bir bağlantı olmasa da denetim riskindeki düşüşe paralel olarak denetim prosedürlerinde bir düşüş yaşanabilir. Etkin bir iç kontrol mekanizmasına sahip olmanın faydasıyla, kontrol yapan kişi tarafından ele alınması gereken kaynakların sayısında azalma görülebilir (Pehlivanlı, 2011: 41).

Muhasebe, işletmelerin mali durumunun, performansının ve nakit akışının kaydedildiği temel bir süreçtir. Kaydetme işlemlerinin insan faktörü ile gerçekleştirilmesi sebebiyle bu

süreçte hatalar, kasıtlı hatalar veya suiistimaller meydana gelebilir. İşte bu noktada iç kontrol, önemli bir öncü savunma mekanizması olarak devreye girer. Kontrol ortamının sağlam olması, risk değerlendirmelerinin düzenli yapılması, işlemlerin ayrıntılı bir şekilde izlenmesi ve iç denetim süreçlerinin etkinliği, muhasebe hatalarını ve hilelerini minimize etmeye yardımcı olur.

İç kontrol, organizasyonların hedeflerine ulaşması adına faaliyet süreçlerini iyileştiren, işletme süreçlerinde aksayan yönlerin tespit edilip, düzeltilmesini sağlayan bir işletme aracıdır. Denetim ise faaliyetlerin, prosedürler çerçevesinde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi adına toplanan delillerin, bağımsız bir şekilde irdelenmesi ve raporlanmasıdır. İşletmeler de kontrol faaliyetlerinin sağlıklı yürütülmemesi halinde sağlık bir denetim gerçekleştirildiği söylenemez. Tüm denetimler genellikle kontrollerdir, ancak tüm kontroller denetim olmamaktadır (Yılancı, 2015: 6-7).

İç kontrole dair ilk gelişmeler ilk olarak profesyonel muhasebe ve iç denetim kuruluşları tarafından sunulan raporlarında görülmeye başlanmıştır. Bu başlangıcın ardından iç kontrol sisteminin oluşması 1970'li yıllara kadar devam etmiştir. 1973 yılında Watergate siyasi olayının yaşanmasının ardından iç kontrol yasal güvence altına alınmasına yönelik çabalar hız kazanmıştır. 1978 yılında ise kamu kaynaklarının kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla tavsiye niteliğinde birçok karar alınmıştır. 1980'den 1985'e kadar iç kontrol sisteminin iş standartlarını oluşturmaya, geliştirmeye ve mükemmelleştirilmeye çalışılmıştır. 1992 yılında COSO raporu yayınlanmış ve iç kontrol sisteminin tüm taraflarca kabul gören en iyi örneğidir. İç kontrol sistemi aşağıdaki amaçların gerçekleşmesine katkı sağlar (Alagöz, 2008: 98):

- Mali tabloların açık ve şeffaf bir biçimde yayınlanarak güvenilirliğinin sağlanması,
- Yasal düzenlemelerin gereklerine uygun bir şekilde denetimin sağlanmasının yardımcı olması,
- Firma kaynaklarını çeşitli suiistimallere karşı korunmasının sağlanması,
- Firmaların misyon ve vizyonlarının kapsamında verimliliklerinin ve uyumluluklarının sağlanması,
- Firmaların üretim faktörlerini iktisadi ve etkin şekilde kullanılmasıdır.

4.4.1. İç Kontrol Sisteminin Unsurları

İşletme süreçlerinin etkin ve verimli olmasının sağlanması, varlık ve kaynakların korunması, işletme finansal verilerinin doğru ve güvenilir olması süreç ve prosedürleri iç kontrol faaliyetlerinin bütünü oluşturmaktadır. COSO tarafından tanımlanan 5 iç kontrol unsuru bulunmaktadır. Bunlar kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ile izleme şeklindedir. İşletmelerin hedeflerine tam ve etkin ulaşabilmesi adına bu beş iç kontrol unsurunun etkinliğinin sağlanması, hedeflere ulaşılması noktasında önem taşır. İç kontrol unsurlarına ilişkin açıklamalar izleyen kısımda yer almaktadır.

4.4.1.1. Kontrol Ortamı

Kontrol ortamı, iç kontrolün temelini oluşturmaktadır. İç kontrol sürecinin başarısı, gerçekleştiği kontrol ortamına bağlıdır. Kontrol ortamı, organizasyonun çalışma şeklini ifade eder. Bir iç kontrol sürecinin başarılı olabilmesi adına işletme personelinin görev, yetki ve sorumluluklarının bilincinde olmaları sağlanmalıdır. Bu bilinçte olan bir personel ile iç kontrol süreci başarıya ulaşabilecektir. İşletme personeli ve yönetimi için iç kontrol uygulamalarına uygun çalışma ortamı sağlamak ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak önemlidir. Buna göre diğer bileşenler iç kontrol sisteminin ana bileşenleri olarak bunun üzerine inşa edilmektedir (Akyel, 2010: 95).

Kontrol ortamı, diğer faktörlerin temelidir ve şirkette iç kontrolün başarısı için çok etkilidir. Bir organizasyonda kontrol fikrini gerçekleştirmek için bu alandaki üst yönetimin kültürü, tutumları ve eylemleri çok önemlidir. Dolayısıyla kontrol ortamı, bir örgütün liderlerinin ve paydaşlarının iç kontrol ve örgütün önemi ile ilgili tutum ve davranışlarını yansıtan eylem, politika ve yöntemlerini içermektedir (Kardeş vd., 2014: 107-109). Etkin denetim yapabilen bir kurumun temeli, yönetimin tutum ve davranışına bağlıdır. Başka bir deyişle, yönetim kontrolün önemine inanırsa, organizasyondaki diğerleri bu karara uyum sağlayacak ve oluşturulan kontrolleri bilinçli olarak gözlemleyerek yanıt verecektir. Bir organizasyonun çalışanları, kontrolün üst yönetim için önemli olmadığına inanırsa, yönetimin kontrol hedefleri etkin bir şekilde uygulanamaz (Özşahin, 2011: 18-20). Etkin bir kontrol ortamında bulunan faktörler arasında; personelinin bütünlüğü, etik değerleri ve yeterliliği, yönetimin yetki, sorumluluk ve atama yöntemleri, personelini örgütleme ve geliştirme şekli ve dışsal etkiler olarak sıralanabilir.

4.4.1.2.Risk Değerleme

Risk değerleme, bir organizasyonun amaçlarına ulaşmasında engel teşkil edebilecek riskleri belirleme ve belirlenen riskleri değerlendirerek, önlenmesine yönelik yapılacak işlemleri belirleme faaliyetidir. İç kontrol faaliyetleri riskler dikkate alınarak yapılmalıdır. Sistemin güçlü ve zayıf yönleri analiz edilerek, risk alanları belirlenmeli ve bu alanlardaki kontrol faaliyetleri güçlendirilmelidir. Risk değerlendirmesi, değişen koşulları sürekli izleyerek ve değişen koşullardan kaynaklanan risklere yanıt vererek fırsatları ve riskleri belirlemek ve analiz etmek için iç kontrolde sürekli değişiklikler yapma sürecidir (İbiş ve Çatıkkaş, 2012: 102).

Artan rekabet ortamında, işletmelerin hedeflere ulaşabilmesi ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliği noktasında işletmeler işletme içi ve işletme dışı risklerle yüz yüzedir. Riskli bir olayın meydana gelmesi ve olumsuz etkilemesi olasılığı olarak da tanımlayabiliriz. Risk değerlendirmesi, dinamik ve başarı risklerini tanımlamak ve değerlendirmek için tekrarlayan hedef sürecidir. Bu hedeflere ulaşmada işletme yönetimi belirlemiş olduğu risk ölçütlerine göre değerlendirir. Yönetim ayrıca hedeflere uygunluğu da dikkate alır. Risk değerlendirmesi de dikkat yönetimi gerektirir. Risk değerlendirmenin ön koşulu, hedeflerin oluşturulmasıdır. Dolayısıyla risk değerlendirme aşaması, risklerin tespit edildiği ve alınacak aksiyonları ne şekilde gerçekleştirileceğinin belirlendiği bir süreçtir.

Bir şirket karşı karşıya olduğu risklerin farkında olmalı ve bunları uygulamalıdır. Şirketlerin belirli bir uyum ve kurallar içinde faaliyet gösterebilmeleri için pazarlama, kaynak yaratma ve diğer faaliyetlerinde yerleşik bir dizi hedef olması gerekir. Aynı zamanda bu hedeflere ulaşmakla ilgili riskleri belirleyecek, analiz edecek ve yönetecek bir mekanizmaya da ihtiyaç duymaktadır. Bu mekanizma riskten kaçınmanın temel yöntemi güvenceyi sağlamalıdır. Ancak günümüzde riskten korunma teknikleri ile tüm riskleri ortadan kaldırmak mümkün değildir. Riskle mücadele için alınması gereken önlemler şunlardır (Yılancı, 2015: 59-60):

- Risklerden kaçınma
- Riskleri kabul etme
- Riskleri yönetme
- Riskleri devretmektir.

Bu mücadeleler sonucunda yapılan risk değerlendirmesi üç adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar (Pehlivanlı, 2014: 35-36):

- Riskin etkisinin tahmin edilmesi
- Riskin oluşma olasılığının ve sıklığının belirlenmesi
- Risk yönetimi ve önleyici tedbirlerin değerlendirilmesi şeklinde-dir.

4.4.1.3. Kontrol Faaliyetleri

Kontrol işlemleri, kuruluşun hedeflerine ulaşması ve kuruluşun hedeflerine ulaşmasıyla ilişkili riskleri ele almak için yürürlükte olan politika ve süreçlerdir. Kontrol faaliyetleri, organizasyonun tüm seviyelerine ve faaliyetlerine yayılmalıdır. Kontrol faaliyetlerine örnek olarak; Kontroller, yetkilendirme ve onay prosedürleri, görevler ayrılığı, kaynaklara ve resmi belgelere erişim imkânı sağlanmaktadır (İbiş ve Çatıkkaş, 2012: 102). Şirketin amaçlarına ulaşmak için belirlenen riskleri önlemek için gerekli önlemleri almasını sağlayacak olan, kalan dört kontrol unsurunda yer alan politika ve prosedürlerdir. Politikalar, ne yapılması gerektiğini belirlemeyi içerirken, prosedürler politikaların uygulanmasını ifade eder şekilde tanımlanabilir. Politika ve yöntemler, kontrol faaliyetlerinin temelini oluşturur. Kontrol faaliyetlerinin aşamalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Selimoğlu vd., 2014: 111-112):

- Görevler ayrılığının uygunluğu
- İşlem ve faaliyetlerin uygun bağlantısı
- Belge ve kayıtların tam ve güvenilir olması
- Varlık kontrolü ve kayıtları
- Bağımsız operasyonel kontroller

4.4.1.4. Bilgi ve İletişim

İşletmelerin amaçlarına ulaşmak için kuruluşun tüm seviyelerinde bilgiye ihtiyaç vardır. İşletme personelinin görev, yetki ve sorumluluklarına doğrultusunda işlerini gerçekleştirebilmeleri için bilgiler kayıt altına alınmalı, gruplandırılmalı ve anlık iletimi sağlanmalıdır. İşlemler, güvenilir ve ilgili bilgi sağlamak için derhal ve uygun şekilde sınıflandırılarak kayıt altına alınması gerekmektedir (Tümer, 2010: 45-47). Bilgi ve iletişim süreci, iç kontrol faaliyetinin tamamlayıcı unsurudur. İç kontrol, yönetim merkezi sinir sistemi olarak da adlandırılabilir. Bu yöntemle yönetim, hedeflerini ve politikalarını çalışanlara iletir. Günümüzde işletmelerin faaliyetlerinin sağlıklı sürdürebilmesi adına doğru tasarlanmış bir bilgi sistemi önem arz etmektedir.

Eğer bilgi ve iletişim sistemi etkili bir şekilde düzenlenmiş ve yönetiliyorsa, personelin

görevleri doğru bir şekilde anlamalarına ve yerine getirmelerine yardımcı olacak, birim içindeki kontrol etkinliğinin artırılmasına katkı sağlayacaktır (Anh vd., 2020: 135). Bilgi ve iletişim biçiminin temel amacı, işlemleri başlatma, yürütme, kaydetme ve raporlama yükümlülüğünü korumaktır (Selimoğlu vd., 2014: 110-112). Yönetim, kuruluş dışında olduğu kadar kuruluş içindeki faaliyetlerle ilgili makul, eksiksiz, güvenilir ve zamanında bilgi toplamalı ve rapor etmelidir. Yönetim, iç kontrolü değerlendirirken bilgi ve iletişim ile ilgili aşağıdaki soruları sormalıdır (Akçakanat, 2011: 77-78):

- Yönetim, karar vermede ve organizasyonu değerlendirmede ihtiyaç duyulan ilgili iş hedefleri ve riskler hakkında bilgi içeren zamanında ve güvenilir raporlar alıyor mu?

- Değişen hedefler veya raporlama zayıflıkları ile ilişkili riskler belirlendiğinde, bilgi ihtiyaçları ve ilgili bilgi yöntemleri yeniden değerlendiriliyor mu?

- Kuruluşun konumu ve beklentileri hakkında dengeli ve anlaşılır bir hesap oluşturmada etkin mi?

- Çalışanların ve diğer paydaşların şüpheli yasa dışı veya diğer olağan dışı davranışları ifşa etmeleri için iletişim kanalları oluşturulmuş mu?

4.4.1.5. İzleme

İç kontrolün izlenmesi, işletme faaliyetlerine yönelik etkinliğin ölçülmesi ve belirlenen hedeflere ulaşılması noktasında katkı değerlendirilmelidir. İzleme aşamasında işletme süreçlerinin her birinin ayrı analiz edilmesi ve süreçlerin aralıksız incelenmesi şeklinde veya bu iki ayrı aşamanın bir arada yapılması şeklinde gerçekleştirilebilir. İzleme, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini değerlendirmek, hataları ve eksiklikleri tespit etmek ve düzeltici kararlar almak için önemlidir. İzleme sürecinde amaçlanan, kontrolün tüm ana unsurlarında olduğu gibi süreçlerin tam ve etkin olmasına dair gerçekleştirilen faaliyetleri tespit etmektir (Çiçekay ve Demir, 2021: 3807). İşlemler gerçekleştirilirken sürekli izleme yapılır. Bu kapsamda, rutin izleme eylemlerine ve çalışanların görevleri gereği yaptıkları diğer eylemlere yer verilmektedir. Ayrı ayrı yapılan değerlendirmelerin sıklığı ve kapsamı, büyük ölçüde risk değerlendirmesine ve devam eden izleme eylemlerinin etkinliğine bağlı olacaktır (İbiş ve Çatıkkaş 2012: 110).

İzleme, değişen koşullara uyum sağlamak ve kontrol faaliyetlerinin hedefler çerçevesinde yürütülüp yürütülmediğini öğrenmek için iç kontrolün uygulanma kalitesinin komite tarafından düzenli veya periyodik olarak kontrol edilmesidir. Bu nedenle iç denetçiler

tarafından hazırlanan raporlar ve çalışanlardan ve üçüncü kişilerden alınan geri bildirimler komiteye yardımcı olacaktır (Selimoğlu vd., 2014: 114).

Gözlemin kalıcı olması için ayrı değerlendirmeler veya iki sistemi birlikte uygulanması şeklinde olabilir. Normal operasyonlar sırasında iç kontrolün etkinliğini değerlendirmek için sürekli izleme kullanılmaktadır. Defter ve kıymetlerin kontrol edilmesi, mutabakatı, bilgisayar programları ile gerçekleştirilen kontrol yöntemleri, hesap bakiyelerindeki tutarsızlıkların tespiti gibi örnekler verilebilir. Şirket yönetimi, kuruluşun iç kontrolünün başka bir süreç üzerindeki etkinliğine bağlı olarak da karar verebilir. İç kontrol, işletmeler de meydana gelebilecek riskler ve değişen koşullara devamlı adapte olmak durumunda olan dinamik bir yapı olarak ifade edilebilir. Farklı organizasyonel hedeflere, kaynaklara ve risklere uyum sağlamak için organizasyonun sürdürülebilirliğini, güncelliğini ve kalitesini izlemek gerekir. Kurumun amaçlarına ne kadar ulaşıldığını belirlemek ve geliştirilen yöntemlerle performansını ölçmekte mümkündür (Tümer, 2010: 49-50).

4.4.2. İç Kontrol Sisteminin Sınırları

İç kontrol sisteminde bazı sınırlamalar vardır. Bu sınırlamaları şu şekilde ele almak mümkündür (Toroslu, 2014: 80-81):

- İlk sınırlama, yönetim yapısı altında bir iç kontrol yaklaşımının yeterliliği ne olursa olsun, etkinliğinin onu kullananların yeterliliğine ve güvenilirliğine bağlı olmasıdır. İnsan hatası, yanlış değerlendirme, anlaşmazlık ve deneyim eksikliği gibi faktörler iç kontrol yöntemlerinin etkinliğini azaltabilir.
- İkinci sınırlama, şirketin bulunduğu çevre ile ilgilidir. İş ortamı dinamik olduğundan, yani sürekli değiştiğinden, yöneticiler sürekli olarak iş performansı değerlendirme mekanizmalarını yenilemeli ve bunları güçlendirmenin yollarını bulmalıdır.
- Üçüncü bir sınırlama, iç kontrolü oluşturma yöntemlerinin ve yollarının bir kuruluşun tüm faaliyetlerini kapsamamasıdır. Bu yöntem ve yöntemler, her zaman karşılanmayan işlemlerde ve yönetimin muhasebe tablolarının hazırlanmasında tarafsız yargılarına dayalı tahminlerde bulunmasında geçerli olmayabilir. İşletme yönetimine, mevcut iç kontrol mekanizması tam ve etkin çalışmasına karşın sadece belirlenen hedeflere varılabilmesi ve işletmenin devamlılığının sağlanmasına yönelik fayda sağlar.

4.4.3. İç Kontrol Sistemini Etkileyen Faktörler

İç kontrol sistemi yapısı itibariyle gelişmeleri açıktır. Dolayısıyla iç kontrol sistemi kurulurken ve uygulanırken sistemin yapısını doğrudan etkileyebilecek birçok faktör vardır. Bu faktörler hem kurumun iç yapısından hem de dış faktörlerden kaynaklanabilir. Doğru bir anlayışla iç kontrollerin sağlıklı bir şekilde oluşturulması, sürecin etkin bir şekilde uygulanmasıyla değer kazanacaktır. Etkili bir uygulama olmadan doğru anlama ve doğru kurulum yararlı olmayacaktır. İşletme yöneticilerinin alacağı tutum ve davranışları, işletme personellerinin mesleki sorumluluk ve etik anlayışları, iç kontrol uygulamalarının tam ve etkin olmasında önemlidir (Bayrak, 2018: 980). İç kontrol sisteminin etkin bir şekilde uygulanmasını etkileyen faktörleri şu şekilde ele almak mümkündür:

- Yönetim ölçeği, yönetilen hacimler için iç kontrol sisteminin kurulmasında ve iyileştirilmesinde önemli bir rol oynar, ancak yönetilen hacimlerin boyut aralığında ayrıntılı olarak referans alınmaktadır. Az sayıda çalışanı olan bir şirkette, tüm yetki ve sorumluluklar belirli bir kişide toplandığından, tüm idari prosedürlerin kullanılması gerekli değildir. Bu nedenle, hükümetler büyüdükçe, idari departmanların departmanlara bölünmesi ve risk durumlarını tespit etmek için ayrıntılı ve sağlam sistemler kurulması gerekmektedir (Kaval, 2008: 210).
- Kurumsal yönetim, teknoloji geliştirme ve uzmanlaşma yoluyla yönetimin küreselleşmesi, yeni bir yönetim tarzını ön plana çıkarmıştır. Yönetimlerin tutum ve davranışları iç kontrol süreçlerinde önem kazanmıştır. İç kontrol ile elde edilmek istenen sadece yalnızca mali işlemlerin kontrolü değil, aynı zamanda idari kontrolü de içerdiğinden, yeni yönetim tarzlarının sisteme entegre edilmesi ve yönetim kültürünün değiştirilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle ikili mübadeleye dayalı katılımcı yönetim ve kurumsal yönetimin başarısı, iç kontrol sisteminin başarısına doğrudan etki etmektedir (Özbek, 2012: 386).
- Örgüt kültürü, bir örgüte özgü davranış, inanç ve gelenekleri kapsayan ve örgütün tüm çalışanları tarafından paylaşılan ve yönetilen resmi ve gayri resmi bir kuraldır. Bu kurallar öncelikle personelin davranışlarını etkiler ve çalışma hayatındaki performanslarını belirler. Bu nedenle kurumun iç kontrolü değerlendirmesi ve yenilikçi düşünceye açık olup olmadığı, iç kontrol sisteminin başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Yüksek düzeyde bir kurum kültürü, görevlerde çalışan verimliliği ve

görevlerin bir iç kontrol sistemi içinde içselleştirilmesi, sistemin başarısı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olabilir (Akyel, 2010: 93).

- İnsan etkisi, iç kontrol sisteminde, üst yönetimden alt yönetime kadar tüm çalışanların insan davranışlarına uygun katılımcı politikalara sahip olmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda, değişikliklerle ilgili olarak çalışanlardan gelen olumlu veya olumsuz geri bildirimler de iç kontrol mekanizmaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çalışanların bu değişikliklere uyum sağlaması zaman alır ve yöneticilerin ve çalışanların yeniliği benimsemeleri zaman üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir (Kepekçi, 2000: 53-55).
- Üst yönetimin duyarlılık ve yönetim yapısının esnekliği, çevre koşulları, paydaşlar, şirketin sürekli değiştiği koşullar ve bu tür risklerin bu değişikliklerden kaynaklanan sorunları en az hasarla giderebilmesi için öngörülmelidir. Bazı durumlarda, riski tahmin etmek yeterli değildir. Bu nedenle kurumsal yapı esnekliği iç kontrol sistemini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Bu gibi durumlarda, değişiklik veya gelişme olması durumunda uyumluluğunu sağlamak için iç kontrol sisteminin yeniden oluşturulması gerekmektedir (Kurnaz, 2013: 16).
- Maliyet ve risklerin durumu Örgütlerde ve devlet idari kurumlarında iç kontrol sistemlerinin kurulmasıyla birlikte ücret maliyetleri artacaktır. İş yükünden kaynaklanan zaman ve işgücü kaybı iç kontrol sisteminin maliyeti olacaktır. Dolayısıyla sistemin belirli bir maliyeti olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, maliyetlerin faydalarından fazla olmaması gerektiğidir. Bu durumda, maliyet-fayda analizi önemlidir. İç kontrol yöntem ve uygulamaları daha dikkatli uygulanmaya başladıkça hile ve hata giderek azalacaktır. Risk açısından ise gelecekte ortaya çıkması muhtemel iç ve dış faktörlerin hükümetin amaç ve hedeflerine ulaşması üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda, kuruluşlar önceden belirlenmiş stratejik amaç ve hedeflerine ulaşmak için çabalarırken, kurum için risk oluşturan öngörülemeyen nedenlerle zorluklarla karşılaşılabilir. Bu nedenle kurulum sırasında birçok risk önlemi alınmalıdır. Potansiyel riskleri, risk türlerini ve bu risklerin büyüklüğünü bilmek çok önemlidir. Yetkililerin riskleri kabul etmek ve azaltmak için bir iç kontrol sistemi kurması gerekmektedir (Cengiz, 2010: 97-98).
- Mesleki yeterlilik ve etik kurallar, iç kontrolün yönetim aygıtında çalışan tüm çalışanların ve dolaylı olarak iç kontrol sistemini uygulayan herkesin görevlerinin bir

parçasıdır. Çalışanlar, operasyonel sorunları, sosyal kod ihlallerini ve şirket politikası ihlallerini bildirmekten sorumludur (Şendurur, 2008: 55).

4.5. İç Kontrol Sistemi ile İlgili Dünyadaki Kuruluşlar ve Yasal Düzenlemeler

İç kontrol sistemleri, işletmelerin finansal raporlama süreçlerinde doğru ve güvenilir bilgi sağlamak için kullandıkları kritik bir araçtır. İç kontrol, işletmenin faaliyetlerinin yönetimine ve işletmenin hedeflerine ulaşabilmesinde katkı sağlanmasında rol oynar. İşletmeler etkin bir iç kontrol faaliyeti finansal istikrarın sağlanması ve güvenilir bilgi akışı için son derece önemlidir.

Dünya genelinde birçok örgüt, etkili bir iç kontrol sistemi oluşturmak ve sürdürmek için birçok gelişme kaydetmiştir. Bu örgütler, finansal raporlama süreçlerinin doğruluğunu, bütünlüğünü ve güvenilirliğini artırmaya yardımcı olan kapsamlı iç kontrol sistemleri geliştirmektedir. İç kontrol faaliyetlerine ilişkin gelişmeler ve örgütler izleyen kısımda bölümler halinde irdelenmiştir.

4.5.1. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA), küresel merkezi ABD'de yer alan uluslararası bir profesyonel dernektir. IIA'nın kuruluş tarihi, modern anlamda iç denetim mesleğinin temeli olarak kabul edilmektedir. Uluslararası bir iç denetim profesyonelleri derneği olan IIA, iç denetim için küresel standartları belirleyen, iç denetimi dünyaya tanıtan, iç denetimle ilgili yasa koyucular ve iç denetim uzmanlarıyla iletişimi kolaylaştıran, iç denetim alanındaki profesyonellerin gelişimine katkıda bulunan bir kuruluştur. IIA, farklı statülere sahip 159 bölgesel kuruluş da dâhil olmak üzere toplam 200.000'den fazla üyesi bulunmaktadır (The Institute of Internal Auditors, 2022). Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü ilgili kuruluşun ülkemizin temsilcisidir. İç Denetçiler Enstitüsü'nün görev ve amaçları şu şekilde tanımlanmıştır (Kardeş vd., 2014: 50):

-İç denetim uzmanlarının kuruma kattığı değeri artırmak ve iç denetçilere yardımcı olmak,

- Uluslararası iç denetim standartları ve diğer mesleki uygulama alanları için iç denetimin çeşitli ilgi alanlarında mesleki eğitim ve gelişim fırsatları sağlar. Akreditasyon programlarını yönetir ve organize etmek,

-İç kontrol sistemleri, risk yönetimi ve uyumla ilgili alanlarda iç denetim ve iç denetimin rol ve sorumluluklarıyla ilgili araştırma, geliştirme ve tanıtım faaliyetlerini devretmek,

- İç denetçileri ve diğer ilgili profesyonelleri iç denetimin en iyi uygulamaları konusunda çeşitli eğitimler düzenlemek,

-Bilgi ve deneyim paylaşımını sağlamak için farklı ülkelerden farklı deneyim ve uzmanlık seviyelerine sahip iç denetçiler toplamak,

-İç Denetçiler Enstitüsü'nün faaliyet alanları, iç denetim standartlarının ve politikalarının geliştirilmesi, kitap ve yayınlar, belgelendirme, eğitim ve öğretim, seminerler gibi çeşitli etkinlikler ve faaliyetleri içermektedir.

4.5.2 Sponsor Kuruluşlar Komisyonu (COSO)

Sponsor Kuruluşlar Komisyonu (COSO), 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde hileli finansal raporlamanın yayılmasını önlemek için kurulan Ulusal Sahtekârlık Raporlama Komisyonu, finansal raporlama üzerinde iç kontrolün önemini kabul etti ve bu konuda iyileştirme yapılması gerektiğini gördü. Sponsor Kuruluşlar Komisyonu (COSO), iş etiği çerçevesinde finansal raporlamanın kalitesini artırmak, iç kontrol faaliyetleri ve kurumsal yönetişimin etkin uygulanması amacıyla 1985 yılında Hileli Mali Raporlama Ulusal Komitesini desteklemek kurulmuş bir ulusal gönüllü özel sektör kuruluşudur. COSO raporu, iç kontrolü tanımlar, unsurlarını tanımlar ve iç kontrolün iyileştirilmesine yönelik kriterleri ortaya koyar. Bu çalışma, iç kontrol raporlaması için bir rehber niteliğinde olup, yönetim, denetçiler ve diğer iş çevreleri için iç kontrol yapısı değerlendirmesine ilişkin veriler sunmaktadır (Güven, 2008: 83-86).

COSO tarafından yayınlanan raporda, farklı iş süreçlerine dair iç kontrol tanımı sunarak ve nasıl kontrol edildiğini açıklayarak şirketlerin iç kontrol yapısını değerlendirme kriterlerini sunmaktadır. Rapor; yeterli ve etkili iç kontrol sisteminin oluşturulması ve sürdürülmesinde iç denetçinin rolünü vurgular. İç denetçi, iç kontrolü ve amaçlarını tanımlamak, iyi bir iç kontrol ve onun bölümlerini oluşturmak, uygun değerlendirme araçları oluşturmak ve kurulan iç kontrol sisteminin etkinliğini ve yeterliliğini takip etmek için yönetim ve bağımsız denetçi ile birlikte çalışmalıdır (Kaval, 2008: 220-223).

Raporlamada iç kontrol bir kuruluşun idarecileri, yönetim kurulu ve diğer personeli tarafından gerçekleştirilen işlemlere yönelik kabul edilebilirliği sağlamak, bilgilerin güvenilirliğini, finansal bilgileri, faaliyetlerin etkililiğini ve verimliliğini ve yasa ve düzenlemelere uyumu sağlamak için düzenlenen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu raporda iç kontrol, entegre bir iş süreci ve bir tür yönetim aracı olarak tanımlanmaktadır. İç kontrolün işleyişini sağlayacak kişilerin şirket personelleri olduğu ortaya konularak, işletme personellerinin iç kontrole ilişkin görev ve sorumluluklarına hâkim olmaları gerektiği vurgulanmalıdır (Güven, 2008: 91-93).

COSO iç kontrolün, yönetimin bir işletmeyi yürütme biçiminden ve yönetim süreci ile birbiriyle ilişkili beş bileşenden oluştuğunu belirtmiştir. Her büyüklükteki işletmeler için geçerli olan bu bileşenleri, şu şekilde sıralayabiliriz;

- Kontrol Ortamı: İç kontrolün diğer unsurlarına dair temel niteliğindedir. Dürüstlük, etik değerler ve insanların yetkinliğini içermektedir.
- Risk Değerlendirmesi: Risklerin nasıl yönetilmesi gerektiğini belirlemek için bir temel oluşturmaktadır. Hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik iç ve dış risklerin tanımlanması ve analiz edilmesi bu bileşen sayesinde gerçekleştirilir.
- Kontrol Faaliyetleri: İşletmenin hedeflerine ulaşmasına ilişkin riskleri ele almak için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaya yardımcı olur. Kontrol faaliyetleri organizasyon boyunca, her seviyede ve tüm işlevlerde gerçekleşmektedir.
- Bilgi ve İletişim: İç ve dış bilgiler, insanların sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan bir form ve zaman diliminde tanımlanmalı, yakalanmalı ve bildirilmelidir. Etkili iletişim aşağı akan organizasyonlar ile aşağı ve yukarı akan organizasyonda da gerçekleşmelidir.
- İzleme: İç kontrol sistemlerinin düzenli olarak izlenmesi gerekebilmektedir. Sistemin performansının kalitesini zaman içinde değerlendiren bir süreçtir.

4.5.3. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü

ABD'nin ilk muhasebe meslek kuruluşu olan Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA), 1887 yılında American Institute of Accountants adı altında kurulmuştur. 1957'de Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü olarak yeniden

adlandırılmıştır. Enstitü, 196 ülkede 689.000'den fazla profesyoneli temsil eden dünyanın en büyük profesyonel kuruluş haline gelmiştir. AICPA, 135 yıldır kamu yararına katkıda bulunan dünyanın en büyük muhasebe kuruluşunun temel amacı mesleki hakları korumak, kabul belgelerini düzenlemek, mesleki kabul ve eğitim ilkelerini düzenlemesine ilişkin faaliyet gösterir. Genel kabul görmüş muhasebe standartları ve muhasebe uygulamalarının düzenlenmesi meslek kuruluşunun en önemli görevlerinden biridir(AICPA, 2023).

1995 yılında 78 No.lu Standart ile Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA), COSO modelinde yapılan tanımı benimsemiştir. Bu bağlamda, iç kontrol, finansal tabloların güvenilirliğini artırma, işlemlerin etkinliğini sağlama ve faaliyetlerin yasa ve yönetmeliklere uygunluğunu temin etme amacıyla, şirket idarecileri veya yönetim kurulu tarafından tasarlanan ve yönetilen bir yöntemdir.

4.5.4. Kanada Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü

Kanada'nın saygın meslek örgütlerinden biri olan Kanada sertifikalı muhasebeciler enstitüsü, muhasebe, denetim, vergi, finansal alanlarda eğitim, danışmanlık ve sertifika hizmetleri sunmaktadır. Enstitü tarafından COSO modeli doğrultusunda, denetim personelleri, pay sahipleri ve işletmenin diğer paydaş ve karar vericilerin için kılavuz oluşturmuş ve bunu bir "kontrol rehberi" olarak yayınlamıştır. Son olarak, COSO modelinden daha kavramsal olarak eksiksiz bir model ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ise CoCo raporu olarak ortaya konulmuştur. Enstitü tarafından ortaya konulan, CoCo modeli esas olarak tüm fırsatların şirket tarafından tanımlanan amaçlar doğrultusunda kullanımı, mevcut fırsatların etkinliği ve ortaya konulan çıkarımların, işletmeye ait hedeflerle yeterliliğini doğrulamaktadır (Keskin, 2006: 43). CoCo modeli iç kontrolünün amacı kuruluşun yönünü riskler, politikalar, planlar ve performans hedefleri doğrultusunda belirlenmesidir. Bu bağlamda CoCo modeli, iç kontrol sisteminin daha açıklayıcı ve anlaşılır öğelerini içermektedir.

İşletme personellerin nitelikli olması bilgi toplumunda teknolojiyi adaptif şekilde kullanması kontrol faaliyetlerinin özelliklerini belirlemektedir. Değişimin gözlenmesi çevresel faktörlerden olumsuz etkilenmeyi en aza indirirken kontrol etkinliğinin değerlendirilmesini ve iş takip yöntemlerini içermektedir. Bu bilgiler ışığında CoCo modelinin temel amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Keskin,2006: 45-48):

- İşletme hedefleri açıkça tanımlanmalı ve işletme personelinin iletişim kanalları bu konuda bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

• İşletmenin nihai amaçlarına varmasına engel teşkil edecek, kısıtlar tespit edilmeli ve analiz edilmelidir.

• Beklentilerin dile getirilmesi için hedeflere ulaşmak ve belirlenen riskleri yönetmek için gereken politikaları oluşturarak ve çalışanlara iletilmelidir.

• İşletme, hedeflerine ulaşma aşamasında rehberlik edecek, ölçülebilir bir plan oluşturmalı ve personeliyle paylaşmalıdır.

• Etik değer ve sorumluluklar belirlenerek, personele bilgi kanalları aracılığıyla iletilmeli ve uygulanması sağlanmalıdır.

• İşletmeye ait hedefler ve etik değerlerin, personel yönetimi politika ve uygulamaları ile eş güdümlü olması sağlanmalıdır.

• İşletme faaliyetlerin etkinliğinin sağlanabilmesi adına, yetki, sorumluluk ve hesap verebilirliğin net bir şekilde tanımlanması ve personelin bilgilendirilmesi gerekmektedir.

• Organizasyon içinde çalışanlar ve yöneticiler arasında güven ortamı tesis edilmeli, farklı birimlerin aldığı kararların işletmeler faaliyetlerine uyumlu olması sağlanmalıdır.

• Kuruluşun personelleri ortak hedeflere ulaşılmasına katkıda bulunmak için gereken bilgi, beceri, yetenek, araç ve donanıma sahip olmalıdır.

• Etik değerler ve amaçlara ulaşılabilmesi adına bilgi sistemleri ve iletişim kanallarının etkin olması gerekmektedir.

• Tüm kontrol faaliyetleri, işlem ve faaliyetlere dâhil edilmelidir.

• Faaliyetin yürütüldüğü iç ve dış ortam sürekli izlenmeli, hedefler ve iç kontrol uygulamaları gerektiğinde değiştirilmelidir.

• Performans, planda belirlenen nihai hedefle karşılaştırılmalıdır.

• Kurumun hedeflerine uyumu için kurum faaliyetlerinin sürekli izlenmesi gerekmektedir.

• İstenilen bir değişiklik veya hata tespit edilirse, iç bilgi sistemi bu değişikliklere uyum sağlayacak ve sürekli gözden geçirilecek bir yapıya yerleştirilmelidir.

• İş takibi yöntemlerinin geliştirilmesi yoluyla, işletme yönetimi tarafından alınan kararların ya da alınan aksiyonların uygulanıp uygulanmadığını sistematik

olarak izlenmesi gerekir.

4.5.5. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Organizasyonu

Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Organizasyonu (INTOSAI), BM'ye üye devletlerin Yüksek Denetim Kurumlarının bir örgütüdür. Üyeliği bugün 191'e ulaştı. Yalnızca yüksek denetim kurumları ve yüksek denetim kurumları sayılanlar INTOSAI'ye üye olabilir. Yüksek Denetim Kurumu sayılmanın temel koşulu, kanunla kurulmuş olması ve Meclis adına denetim icra etmelidir. Anayasasına göre, her ülke için sadece bir Yüksek Denetim Kurumu INTOSAI'ye üye olabilir (INTOSAI,2022).

INTOSAI'ye, ülkemizde Sayıştay Başkanlığı 1965 yılında katılmıştır. INTOSAI'nin amacı; yüksek denetim kurumları arasındaki ilişkileri geliştirmek, bilgi ve görüş alışverişinde bulunmak, özellikle kamu mali denetimi alanında deneyim paylaşmak, üyelerine ihtiyaç duyulan konularda destek olmaktır. 2004 yılında INTOSAI, Kamu Sektöründe İç Kontroller için Standart Kılavuz'u yayınlamıştır. İç kontrol, hedeflere ulaşılması için makul güvence temin eden bir yardım aracı olduğun için iç kontrol faaliyetlerinden işletmelerin yönetimleri sorumludur(Sayıştay, 2022).

4.5.6. Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA)

ISACA, 1967'de, benzer işlere sahip küçük bir grup tarafından, işletmelerin faaliyetleri için teknolojik gelişmeler ışığında önemi gittikçe artan bilgisayar destekli sistemlerin kontrollerin denetlenmesi ve rehberlik edilmesi maksadıyla kurulmuştur. Bu grup, sahada merkezi bir bilgi ve rehberlik kaynağına duyulan ihtiyacın artması ile birlikte 1969 yılında EDP Denetçiler Derneği olarak birleşmiştir. 1976'da dernek, BT yönetim ve kontrol alanının bilgisini ve değerini genişletme maksadıyla bir eğitim vakfı kurmuştur. Daha önce Information Systems Audit and Control Association® olarak bilinen ISACA, 180' ülkede 165.000 temsilciye hizmet vermektedir (ISACA, 2022a).

ISACA'nın yayınlamış olduğu bilgi sistemleri denetimi ve kontrolü standartları tüm dünya ülkelerince kabul görmektedir. İşletmelerin bilgi sisteminden dolayı ortaya çıkan hata ve hilelerin önlenmesinde ISACA tarafından oluşturulan standartlara uygun davranılması önemlidir. Bilgi sistemlerinde oluşan güvenlik açıklıklarından kaynaklanan sorunların engellenmesinde, iç kontrol sisteminin etkinliğinin sağlanmasında bu standartlar işletmelere fayda sağlayabilmektedir (ISACA, 2022a). ISACA, bilgi teknolojileri, bilgi sistemleri

denetimi, bilgi güvenliği ve diğer ilgili alanlarda uzmanlaşmış profesyonellere yönelik eğitimler, sertifikasyon programları, kılavuzlar ve diğer kaynaklar sunar. Ayrıca, ISACA, bilgi sistemleri denetimi, bilgi güvenliği, risk yönetimi ve diğer ilgili konulara ilişkin standartlar ve yönergelerin geliştirilmesine ve yayınlanmasına da katkıda bulunur.

ISACA, iç kontrol kavramıyla ilgili olarak COBIT (Kurumsal Yönetim ve Bilgi Teknolojisi) adlı bir çerçeve geliştirmiştir. COBIT, kuruluşların bilgi teknolojileri yönetiminde en iyi uygulamaları uygulamalarına yardımcı olan bir çerçevedir. COBIT, kuruluşların iç kontrol sistemlerini geliştirmelerine ve iyileştirmelerine yardımcı olmak için tasarlanmıştır (ISACA, 2022b). ISACA, ayrıca COSO (Kurumsal Yönetim İç Kontrol) adlı bir diğer iç kontrol çerçevesinin de ortak geliştiricilerindedir. COSO, kuruluşların iç kontrol sistemlerinin tasarımını, uygulanmasını ve değerlendirmesini yönlendiren bir çerçevedir. COSO, finansal raporlama, operasyonel etkinlik ve yasal uyum dâhil olmak üzere birçok alanda iç kontrol sistemlerinin tasarlanmasına yardımcı olmaktadır.

4.5.7. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX)

Birleşik Devletlerde yaşanan Enron skandalı yatırımcıların sermaye piyasalarına olan güvenini tamamen yıkmıştır. Yaşanan bu olay sebebiyle meydana gelen güven kaybını gidermek ve sermaye piyasalarına tekrar yatırımcıların ilgisinin kazanılmasına adına ABD’de çalışmalar yapılmıştır. Maryland eyaletinin senatörü olan Paul Sarbanes ve Wisconsin eyaletinin senatörü olan Michael Oxley’in hazırladığı yasa 2002 yılında Sarbanes Oxley Yasası olarak kabul edilmiştir. ABD başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde meydana gelen muhasebe skandallarının ortaya koyduğu kurumsal yönetim eksikliklerinden doğan gereksinimi Sarbanes Oxley yasası karşılaması sebebiyle önem kazanmıştır.

Sarbanes-Oxley Yasası, finansal raporlamada şeffaflığı artırmayı ve şirketlerin finansal bilgilerini doğru ve güvenilir bir şekilde sunmalarını sağlamayı amaçlar. Bu amacı gerçekleştirmek için şirketler iç kontrol sistemlerini güçlendirmeli, finansal denetimlerin bağımsızlığını arttırmalı ve yönetim kurullarının sorumluluklarını vurgulamalıdır. Yayınlanan yasa yatırımcıların; doğru bilgi elde etmesini, haklarının korunmasını, denetim komitesinin gözetimini ve denetim sorumluluklarını geliştirmesini ve denetçinin şirket yönetimindeki bağımsızlığını korumayı amaçlamıştır (Uyar, 2004: 1).

4.6. İç Kontrol Sistemi ile İlgili Türkiye'deki Kuruluşlar ve Yasal Düzenlemeler

Türkiye'deki iç kontrol kavramı, finansal raporlama ve yönetim hesapları açısından önem taşımaktadır. İç kontrol, bir şirketin işletme faaliyetlerini düzenleyen bir dizi prosedür, politika ve uygulamaların toplamıdır. İç kontrol, varlıkların korunması, finansal raporlama ve yasal uyumluluk açısından önemlidir. İç kontrolle ilgili ülkemizdeki gelişmeler izleyen kısımda bölümler halinde irdelenmiştir.

4.6.1. Türkiye İç Denetim Enstitüsü

Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE), ülkemizde uluslararası standartlarda iç denetim mesleğinin gelişimine yönelik olarak 19 Eylül 1995 tarihinde kurulmuştur. Enstitü, iç denetim mesleğinin ülkemizdeki profesyonellerinin mesleki yeterliliklerini artırmak ve finans, reel sektör şirketleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının kurumsal yönetim kalitesini yükseltmek amacıyla faaliyet göstermektedir (TİDE, 2023).

TİDE, sunduğu çeşitli hizmetlerle hem iç denetim mesleğinin akademik gelişimine katkı sağlamakta hem de iş dünyasının küresel değişim ve gelişimine ortak olmaktadır. Enstitü, iç denetim profesyonellerine ve iş dünyasına güncel kalma, büyüme ve değişime ayak uydurma fırsatları sunarak, mesleki gelişimi desteklemekte ve uluslararası standartlara uygunluk konusunda sertifikasyonun artırılmasına öncülük etmektedir. TİDE'nin etkinliği ve etkisi sadece ülke sınırlarıyla sınırlı değildir; aynı zamanda Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) ve Avrupa İç Denetim Enstitüleri Konfederasyonu (ECIIA) gibi uluslararası platformlarda da aktif bir temsilci konumundadır (TİDE, 2023).

4.6.2. Kamu İç Denetçileri Derneği

Türkiye Kamu İç Denetçileri Derneği, kamu sektöründe iç denetim faaliyetlerinin geliştirilmesini, yaygınlaştırılmasını ve etkinleştirilmesini amaçlayan bir sivil toplum kuruluşudur. Dernek, 2006 yılında kurulmuştur ve Türkiye'deki kamu kurumları ve kuruluşları arasında iç denetim faaliyetlerinin standardizasyonu ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'nin tek ihtisas dışı sertifikalı iç denetçi kuruluşu olan Kamu İç Denetçileri Derneği Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlaması, kuruluş felsefesine ve yasaların öngördüğü kurallara uygun olarak aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek üzere faaliyetlerde bulunacağı öngörülmüştür (KİDDER, 2023).

KİDDER tüzüğüne bakıldığında; derneğin, üyelerine eğitim, sertifikasyon ve çeşitli etkinliklerle üyelerinin mesleki bilgi ve birikimlerinin artmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi, üyeleri arasında destek ve işbirliği sağlamak yönünde faaliyet gösterilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Ayrıca dernek üyelerine mesleki, ekonomik ve sosyal alanlarda katkı sağlamanın dışında iç denetçilik meslek faaliyetlerine ilişkin ulusal ve uluslararası düzeyde katkıda bulunmanın amaçlandığı anlaşılmaktadır (KİDDER, 2023).

4.6.3. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

Türkiye'deki kamu mali yönetim ve denetim sisteminin Avrupa Birliği normlarıyla uyumlu hale getirmek amacıyla hazırlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 10.12.2003 tarihinde yasalaşması ile gerçekleştirilmiştir. Kanun, kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde harcanılması, çok yıllık ve performansa dayalı bütçe sistemine geçilmesi, mali yönetim ve kontrol görev ve yetkisinin ilgili idarelere devredilmesi, mali saydamlık ve hesap verebilirlik ilkesinin öngörülmesi, kamu harcamalarında iç ve dış denetimin düzenlenmesi yanında bütçe ve muhasebe uygulamalarında birlik ve bütünlük sağlanması yönünde temel düzenlemeler yapılmıştır (Kesik, 2005: 95-96).

Mali yönetim ve iç kontrol faaliyetlerine ait standartlar ve yöntemler Maliye Bakanlığı tarafından belirlenirken, iç denetimle ilgili standartlar ve teknikler ise İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından şekillendirilir, geliştirilir ve uyumlaştırılır. Bu standartlar ve teknikler, sistem içinde uyumlu bir şekilde işlenmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kamu idarelerine yol gösterme amacı da taşır (Yurtsever, 2008: 86).

4.6.4. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Düzenlemeleri

TTK, anonim şirketler, limited şirketler, kooperatifler ve dernekler gibi tüzel kişiliklerin iç kontrol sistemlerinin oluşturulması ve işletilmesine ilişkin hükümleri içermektedir. Bu kapsamda, TTK'nın 395. maddesi gereği, anonim şirketlerin yönetim kurulları, iç kontrol sistemlerinin kurulmasını ve işletilmesini sağlamakla yükümlüdür. Yönetim kurulları, iç kontrol sisteminin etkinliğini ve verimliliğini artırmak için gerekli önlemleri almak, bu sistemi gözden geçirmek ve denetim faaliyetlerini yönetmekle sorumludur. Kanunda iç kontrol sistemine doğrudan yer verilmemiştir.

4.6.5. Sermaye Piyasası Kurulunun İç Kontrol ile İlgili Düzenlemeleri (SPK)

Sermaye piyasaları, şirketlerin sermaye ihtiyaçlarını karşıladığı, yatırımcıların sermayelerini değerlendirdiği ve finansal enstrümanların ticaretinin gerçekleştiği karmaşık bir yapıya sahiptir. Şirketler arasında adil rekabetin ve yatırımcıların korumasının sağlanması büyük bir önem taşımaktadır. İşte bu noktada, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 1981 yılında kurulmuş bağımsız bir düzenleyici ve denetleyici otorite olarak kurulmuştur (SPK, 2023). SPK düzenlemelerinde iç kontrol sistemi, işletme yönetim politikalarına uygun bir şekilde yapılan işlerin düzgün bir şekilde yürütülmesi, işletmenin varlıklarının korunması, işletmede meydana gelebilecek hata, hile ve usulsüzlüklerin farkına varılması ve önlenmesi, muhasebe kayıtlarındaki finansal bilgilerin doğru ve eksiksiz olması, finansal raporların zamanında elde edilmesi gibi bütün işlemleri kapsamaktadır (Aksoy, 2005: 168).

Sermaye Piyasası tarafından 2003 yılında yayınlanan "Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ"de aracı kurumların iç denetim mekanizması oluşturmalarının gerekliliğine vurgu yapmıştır. İç kontrol sistemine ilişkin olarak, bu mekanizmanın bütün prosedür ve politikalarının yazılı bir şekilde belirlenmesi zorunlu kılınmıştır. İç kontrol faaliyetlerinin, aracı kurum içerisinde görev yapan her kademedeki personeli ile iç denetim profesyonelleri tarafından icra edilmesi gerekmektedir. Bu faaliyetlerin aynı zamanda belirlenen riskleri izlemesi ve günlük iş akışının sekteye uğramadan, bütünsel bir yaklaşımla sürdürülmesi gerektiği belirtilmektedir (Sarıyar, 2008: 10). Sermaye Piyasası Kurulu'nun yönergeleri, iç kontrol ve iç kontrol sistemine ilişkin düzenlemeleri temelde bağımsız denetim çerçevesinde ele almıştır. Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğde, iç kontrol sistemiyle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

4.6.6. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun İç Kontrol ile İlgili Düzenlemeleri (BDDK)

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda yapılan kapsamlı değişiklikler ile idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olarak 01.09.2000 tarihinde faaliyetine başlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye'nin finansal istikrarını korumayı amaçlayan kritik bir kuruluştur. Sektördeki kuruluşların faaliyetlerinin güvenilir ve sağlam bir şekilde gerçekleştirilmesi, etkin kredi sisteminin sağlanması, tasarruf

sahiplerinin menfaat ve haklarının korunması, finansal açıdan istikrarın sağlanması gibi hedefler BDDK'nın misyonunu oluşturur (BDDK, 2023a).

BDDK tarafından hazırlanan ve 08 Şubat 2001 tarihinde 24312 sayılı resmi gazetede yayımlanan "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik", iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin bankalar tarafından etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamayı amaçlar. Bu yönetmelik, bankaların karşılaştığı risklerin izlenmesi ve kontrolünün sağlanması adına kurulacak iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin usul ve esaslarını belirler (BDDK, 2023b). Bu adım, Türk bankacılık sektöründe iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin oluşturulmasında öncü bir rol oynamıştır.

Resmi gazetede 01.11.2006 tarihinde yayımlanan "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik" ile bankaların iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemleri ve işleyişleri üzerine daha kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Bu yönetmelik, 2001 yılında yayımlanan yönetmeliğe dayanarak geliştirilmiş ve uluslararası uygulamalar dikkate alınarak revize edilmiştir. Bu şekilde, finansal kuruluşların iç kontrol mekanizmalarının ve iç denetim süreçlerinin daha etkin bir şekilde yöneti

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde öncelikle araştırma konusuna dair ulusal ve uluslararası akademik çalışmalara yer verilmiş akabinde araştırma sürecine yer verilmiştir.

1. Literatür Taraması

Hatunoğlu vd. (2012), iç kontrol sisteminin hata ve hileleri önlemedeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada, iç kontrol sistemlerinin önemini ve hata ile hileleri önleme üzerindeki etkisini tespit etmek için bir anket çalışması yapılmıştır. Anketi uygulamak için, Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan 8 ildeki organize sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren 45 işletme seçilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, etkili bir iç kontrol sisteminin, işletmelerde karşılaşılabilecek hatalı ve hileli işlemleri azaltma konusunda önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Dalgar (2012), işletmelerin suiistimallere en uygun işlemlerini gerçekleştiren muhasebe bölümündeki hata ve hileleri önlemeye yönelik bir iç kontrol sistemi oluşturma sürecini ele almıştır. Araştırma, kendi iç kontrol sistemini kurmuş bir işletmenin deneyimleri vaka olarak incelenmiştir. İşletmede iç kontrol sistemi uygulandıktan sonra, sistemin daha güvenli ve hesap verebilir bir yapıya kavuştuğu sonucuna varılmıştır.

Appiah (2015), Kuzey Virginia bölgesinde faaliyet gösteren muhasebecilerin, çalıştıkları organizasyonlardaki iç kontrol zayıflıklarını tanımlama ve bunlarla başa çıkma yöntemlerini belirlemeyi ve akademik ve mesleki eğitimleri sırasında hileleri tespit etme yeteneklerini anlamayı hedefleyen bir araştırma yürütmüştür. Bu çalışma, resmi, yüz yüze ve açık uçlu yarı yapılandırılmış anket soruları ile belge incelemelerini kullanmıştır. Araştırmanın sonuçları, gözetim eksikliğinin hilelerin tespit edilememesinde önemli bir etkisi olduğunu tespit edilmiştir.

Othman vd. (2015), kamu sektöründe meydana gelen yozlaşma ve hilelerin önlenmesi ve tespit edilmesi amacıyla kullanılan yöntemlerin tanımlanmasını amaçlamıştır. Araştırma, Malezya'daki muhasebeci ve iç denetçilerden oluşan bir örneklem üzerinde gerçekleştirilmiş ve yapılandırılmış anketler kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, operasyonel denetimlerin, geliştirilmiş denetçi komitelerinin, iyileştirilmiş iç denetimlerin, hile ihbar politikalarının

uygulanmasının, çalışan rotasyonunun, hile ihbar hatlarının ve adli muhasebecilerin, hilelerin önlenmesi ve tespiti için en etkili yöntemler olduğunu desteklemiştir.

Tüm (2015), çalışmasında, Antakya’da faaliyet gösteren üretim işletmeleri açısından iç kontrol sisteminin durumunu tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda, üretim işletmeleri üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirilmiş ve işletmelerin iç kontrol sistemlerinin muhasebe hilelerini önleme konusundaki durumlarına ışık tutmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçları, üretim işletmelerinin iç kontrol uygulamalarında önemli eksiklikler olduğunu ve şirket çalışanlarının potansiyel hilelere karşı hassas bir noktada olduklarını göstermektedir.

Karahan & İğde (2017), işletmelerde uygulanan iç kontrol sistemlerinin etkinliğini ve hata ile hilelerin tespitindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sürecinde anket kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, muhasebe temel prensiplerine uygun bir iç denetim sisteminin işletmelerin hedeflerine daha hızlı ve güvenilir bir şekilde ulaşmalarını sağlayarak hata ve hile gibi sorunlardan kaçınmalarına yardımcı olduğunu ortaya koymuştur.

Vargün & Kılıçarslan (2019), Zonguldak ilindeki üretim işletmelerinde iç kontrol sisteminin yeterli düzeyde oluşturulup oluşturulmadığını belirlemek amacıyla bu çalışmayı gerçekleştirmişler. Araştırma sürecinde anket kullanılmıştır. İç kontrol sisteminin işletmelerde yeterli düzeyde oluşturulmadığı ve eksikliklerin olduğu belirlenmiş ve saptanan eksikliklerin nasıl giderileceğine yönelik değerlendirme ve önerilerde bulunulmuştur.

Kılıç & Karaca (2022), çalışmalarında işletmelerde hilelerin önlenmesinde iç kontrolün oynadığı rolü vurgulamak için karayolu ile uluslararası yük taşımacılığı yapan bir işletmedeki hileli faaliyetlerin tespit edilmesi ve önlenmesini ele alınmıştır. Bu hedef doğrultusunda, öncelikle hile ve iç kontrol kavramlarına genel bir bakış sunulmuş ve aralarındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Daha sonra, karayoluyla uluslararası yük taşımacılığı yapan bir işletmede çalışanlar tarafından gerçekleştirilen hilelerin nasıl tespit edileceği ve bu hileleri önlemeye yönelik çözüm önerileri, örnek bir olay yöntemi kullanılarak açıklanmıştır. Araştırma sonuçları, işletmedeki çalışan hilelerinin büyük ölçüde iç kontrol bileşenlerinden bilgi eksikliği ve iletişim ile gözetim faaliyetlerinin eksikliği nedeniyle meydana geldiği ortaya konulmuştur.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Tarım Kredi Kooperatifleri Kütahya Bölge Birliğine bağlı birim tarım kredi kooperatiflerinde muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde iç kontrol sisteminin rolünü belirlemeye yönelik durum tespiti yapmaktır. Yeterli ekonomik kaynağa sahip olmayan kişilerin ihtiyaçlarını gidermek amacı ile kurulan kooperatiflerde ortakların çıkarlarını korumak ve kooperatifin faaliyetlerini daha etkili kılabilmek için oluşturulan iç kontrol sisteminin, hesap verebilmeye yardımcı olan muhasebe sistemindeki, hata ve hileleri önlemedeki rolünü tespit etmek önem arz etmektedir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, çalışmanın amacı ve önemi bölümünde belirtilen hususlar ve belirlenen problemlere dair hazırlanan sorular ile iç kontrol kavramının Tarım Kredi Kooperatifi muhasebe faaliyetlerindeki hatalı ve hileli işlemlerinin tespitine ilişkin yerini belirlemek ve irdelenmek doğrultusunda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kooperatiflerde görev yapan bireylerin hatalı ve hileli işlemlerin önlenmesine yönelik tutumları bu tarz işlemlerin önlenmesine yönelik bakış açısını anlamak ve keşfetmek için nitel araştırmanın yerinde olacağı belirlenmiştir.

Araştırmayı gerçekleştirmek için Tarım Kredi Kooperatifleri Kütahya Bölge Birliği Müdürlüğünden izin alınmıştır. Görüşme gerçekleştirilen kişilere, bu araştırmanın amacı ve görüşülen kişilerin bilgilerinin saklı kalacağı hem görüşme formu metninde yazılı olarak, hem de şifahi olarak araştırmacı tarafından belirtilmiştir. Görüşme formunun ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerine dair tablo 3.4.'de yer alan sorular ile başvurulmuştur. İkinci bölümde ise araştırma konusuna ilişkin tablo 3.5.'de belirtilen sorular sorulmuştur. Bu çalışmada görüşme gerçekleştirilen kişiler K harfi ve rakamlar ile isimlendirilmiş ve alıntılarda bu rumuzlar ile görüşmelerine yer verilmiştir.

4. Örneklem

Araştırma, Tarım Kredi Kooperatifleri Kütahya Bölge Birliğine bağlı kooperatiflerde gerçekleştirilmiştir. Kütahya Bölge Birliğinin kuruluş tarihi 06.04.1976'dır (Dicle, 2016: 21). Kütahya Bölge Birliğinde 2022 yılı sonu itibariyle 6'sı denetim personeli olmak üzere 370 kişi görev yapmaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği tarihte Kütahya, Eskişehir, Afyon, Bilecik

ve Uşak illerinde 152 kooperatif ve 15 hizmet bürosu bulunmaktadır (TKK, 2023i). Bölge Birliğine bağlı faaliyet gösteren kooperatiflerin il bazında dağılımı tablo 3.1.'de sunulmuş ve aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

Tablo 3. 1. Kütahya Bölge Birliği İl Bazında Kooperatif Dağılımı

İl Adı	Afyonkarahisar	Bilecik	Eskişehir	Kütahya	Uşak
Kooperatif Sayısı	60	10	29	33	20

Kaynak: (TKK, 2023f).

a) 14230,00 km² yüz ölçümüne sahip, Afyonkarahisar ilinde 17 ilçe, 42 belde ve 421 köy bulunmaktadır (Afyon, 2023). İl sınırları içerisinde Kütahya Bölge Birliğine bağlı 60 kooperatif faaliyet göstermektedir.

b) 4307,00 km² yüz ölçümüne sahip, Bilecik ilinde 7 ilçe, 3 belde ve 243 köy bulunmaktadır (Bilecik, 2023). İl sınırları içerisinde, Kütahya Bölge Birliğine bağlı 10 kooperatif faaliyet göstermektedir.

c) 13652,00 km² yüz ölçümüne sahip, Büyükşehir olan Eskişehir ilinde 14 ilçe, 539 mahalle bulunmaktadır (Eskişehir, 2023). İl sınırları içerisinde, Kütahya Bölge Birliğine bağlı 29 kooperatif faaliyet göstermektedir.

d) 11875,00 km² yüz ölçümüne sahip, Kütahya ilinde 12 ilçe, 15 belde ve 546 köy bulunmaktadır (Kütahya, 2023). İl sınırları içerisinde, Kütahya Bölge Birliğine bağlı 33 kooperatif faaliyet göstermektedir.

e) 5341.00 km² yüz ölçümüne sahip, Uşak ilinde 5 ilçe, 5 belde ve 245 köy bulunmaktadır (Uşak, 2023). İl sınırları içerisinde, Kütahya Bölge Birliğine bağlı 20 kooperatif faaliyet göstermektedir.

Kütahya Bölge Birliği çalışma alanında tablo 3.2.'de görüleceği üzere 5 il merkezli kooperatif, 53 ilçe merkezli kooperatif, 23 belde kooperatifi ve 71 köy ve kasaba kooperatifi olmak üzere toplamda 152 birim tarım kredi kooperatifi faaliyet göstermektedir.

Tablo 3. 2. İl, İlçe ve Kasaba/Köy Bazında Kooperatif Sayıları

Bölge Adı	İl Koop. Sayısı	İlçe Koop. Sayısı	Belde Koop. Sayısı	Kasaba/Köy Koop. Sayısı	Toplam
Kütahya	5	53	23	71	152

Kaynak: (TKK, 2023f).

Kütahya Bölge Birliği ve bağlı kooperatifleri çalışma alanlarında faaliyet gösteren başta ortakları olmak üzere üreticilerin ihtiyaçlarını gözeterek geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır. Bu ürün yelpazesi, kimyevi gübrelere kadar birçok farklı kategoriye içerir. Ayrıca, sulama sistem ve ekipmanlarından tohumluklara, bitki koruma ürünlerinden temel gıda maddelerine kadar uzanan geniş bir yelpaze ile çiftçilere kapsamlı bir destek sağlar. Tablo 3.3.'de bölge birliğine bağlı kooperatifler tarafından satışı gerçekleştirilen ürün grupları yer almaktadır.

Tablo 3. 3. Bölge Birliği Ürün Satış Grupları

Ürün Grupları		
Kimyevi Gübreler	Büyükbaş Hayvanlar	Tarımsal Araç ve Gereçler
Motorin	Bitki Koruma Ürünleri	Tohumluk
Karma Yemler	Bitki Besleme Ürünleri	Temel Gıda Maddeleri
Tarım Alet Makine	Fide - Fidan	Enerji Ürünleri
Sera Malzemeleri	Küçükbaş Hayvan	TKK Ortak Üretim Ürünleri
Sulama Sistem ve Ekipmanları	Zaruri Tüketim Maddeleri	Diğer Yemler

Kaynak: (TKK, 2023f).

Tarım Kredi Kooperatifleri Kütahya Bölge Birliğine bağlı faaliyet gösteren 152 kooperatif bulunması ve bu kooperatiflerin beş ile bağlı ilçe ve köylerde faaliyet göstermesi, ulaşım, zaman ve maddi kaynak kısıtları dikkate alınarak, Bölge Birliğinin çalışma alanında yer alan Kütahya, Uşak, Afyonkarahisar, Bilecik ve il sınırları içerisinde faaliyet gösteren, her ilden iki farklı birim Tarım Kredi Kooperatifi olmak üzere toplamda on farklı kooperatif seçilmiş ve araştırma problemi ve amacını uygun şekilde araştırmanın evrenini temsil edebileceği ve doygunluğu ulaşılabileceği öngörüsünden hareketle birinci derece yetkili pozisyonunda görev yapan on (10) kişi ile araştırmanın örnekleme oluşturulmuştur. Görüşülen kişilerin demografik bilgileri tablo 3.4.'te ve ek 2'de sunulmuştur.

Tablo 3. 4. Görüşülen Kişilerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	N	%	
Cinsiyet	Erkek	9	90
	Kadın	1	10
Eğitim Durumu	Lisans	8	80
	Yüksek Lisans	2	20
Görev Yaptığı İl	Afyon	2	20
	Bilecik	2	20
	Eskişehir	2	20
	Kütahya	2	20
	Uşak	2	20
Görev Pozisyonu	Müdür	7	70
	Müdür Yardımcısı	3	30
Çalışma Süresi	13	3	30
	15	2	20
	17	5	50

5. Araştırma Soruları

Tarım Kredi Kooperatiflerinde iç kontrolün muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesindeki rolü: Kütahya Bölge Birliğine bağlı birim kooperatiflerde görev yapan kooperatif personeli gözünden uygulanma şekliyle nasıldır? Sorusuna verilen yanıtlar irdelenmeye çalışılmıştır. Bu soru çerçevesinde kooperatiflerde muhasebe faaliyetlerine dair uygulanan iç kontrol faaliyetlerini inceleyebilmek amacıyla iç kontrol alanındaki literatür taramalarında ortaya konulan hususlar dikkate alınarak, iç kontrol unsurları ile bağdaşan araştırma soruları geliştirilmiş ve görüşme formu soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu tablo 3.2.'de ve ek 1'de yer almaktadır.

Tablo 3. 5. Görüşmede Kişilere Sorulan Sorular

NO	SORULAR
1.	Muhasebe işlemlerinde hata ve hile kavramları sizin için ne ifade etmektedir?
2.	Karşılaştığınız herhangi bir hata ve hileli işlem oldu mu? Oldu ise, bu konuda yönetim nasıl bir davranış sergiledi. Bu hata ve hile nasıl tespit edildi? Nasıl etkiler yaratmıştır ve nasıl sonuçlanmıştır.
3.	Sizce muhasebe işlemlerinde hata ve hileler neden yapılmaktadır? Hangi durumlar hata ve hile yapmaya sebep olmaktadır?
4.	Kurumunuzda bu hata ve hilelerin önlenmesi için alınan önlemler nelerdir? Önerileriniz nelerdir?
5.	Kurumunuzda muhasebe işlemlerinin onaylanma mekanizma nasıl çalışmaktadır? Onaylanma mekanizmasının çalışmasında gözlemlediğiniz aksaklıklar var mıdır? Varsa açıklar mısınız?
6.	Kooperatifte görevli personelin muhasebe işlemlerine dair görev yetki ve sorumluluklar nasıl belirlenmiştir?
7.	Kullanmış olduğunuz otomasyon sistemi hata ve hilelerin engellenmesi noktasında kısıtlamalara sahip midir? Eksik gördüğünüz yanları belirtebilir misiniz?
8.	Kooperatifte görev yapan personele muhasebe işlemlerine yönelik hangi eğitimler verilmektedir? Bu eğitimlerin hata ve hilelerin önlenmesine katkısı nedir? Bu konuda verilen eğitimleri yetersiz buluyorsanız ne gibi eğitimlere ihtiyaç bulunmaktadır?
9.	Muhasebe işlemlerindeki hataların ve hilelerin tespiti için hangi raporlama ve iletişim kanalları kullanılmaktadır?
10.	Hileli işlemlerin üst yönetime aktarılma şekli nasıl olmaktadır? Hileli işlemlere yönelik üst birlikler tarafından yeterli aksiyon alındığını inanıyor musunuz? Bu konuda karşılaştığınız bir durumda ne şekilde aksiyon alındığını açıklayınız.
11.	Hata ve hileli işlemlerin tespiti ve üst birliklere bildirilmesine yönelik eksik gördüğünüz yönler nelerdir? Varsa tavsiyeleriniz nelerdir?
12.	Kontrolörler ve Müfettişler tarafından yapılan geri bildirimler hangi kanallarla aktarılmaktadır ve bu bildirimler karşısında üst yönetim ne gibi aksiyonlar almaktadır?
13.	Kooperatifler için iç kontrol kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz ve muhasebe işlemlerindeki önemi nedir? a) İç kontrol politikaları ve prosedürleri hakkında bilgi alabilir miyim? b) Muhasebe işlemlerine dair birim kooperatiflerde hangi kontroller mevcuttur?
14.	Kooperatiflerdeki muhasebe işlemlerindeki sahtekârlık veya hileli faaliyetlerin tespiti için hangi kontroller uygulanır? Muhasebe işlemlerinde meydana gelebilecek hataların veya hilelerin tespiti için çalışanların sorumlulukları nelerdir?

6. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Çalışmanın amacının ışığında nitel veri toplama araçlarından biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile literatürde Tarım Kredi Kooperatifleri hakkında derinlemesine bilgi olmaması dikkate alınarak derinlemesine bilgi edinilmesi adına bu görüşme formunun araştırma için daha faydalı olacağı üzerinde durulmuştur. Araştırmaya ilişkin, kavramsal çerçeve doğrultusunda iç kontrol unsurlarından oluşan beş ana tema belirlenmiş ve iç kontrol unsurlarının varlığına yönelik hazırlanan alt sorularla birlikte on dört maddeden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve veri toplama sürecine geçilmiştir. Hazırlanan formda yer alan sorular tablo 3.5.'te yer almaktadır.

Nitel araştırmalarda, görüşme sırasında araştırmacı, görüşülen kişilerce sorulara verilen cevapların araştırmanın dışına çıkmamasına özen göstermeli, görüşmeye dair ses, görüntü ve notlar alınması suretiyle yanıtları irdeleyebilmeli, sorulara verilen cevapların çok uzun olmaması ve detaylı olmasına dikkat göstermeli ve katılımcıların fikirlerine müdahale etmemelidir (Kvale, 1996: 278). Bu araştırmada Kvale tarafından ortaya konulan bu kriterlere uygun şekilde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler rızaları dâhilinde katılımcının kendisini rahat hissettiği bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler minimum 30 dakika, maksimum 45 dakika sürdüğü araştırmacı tarafından not alınmıştır. Mülakatların tamamlanması yaklaşık iki hafta sürmüştür. Araştırmacı tarafından katılımcılara sorulan sorular tablo 3.5.'te yer almaktadır.

7. Çözümleme, Tematik Kodlama ve Analiz

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler tematik kodlama yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerinin anlamlandırılması ve araştırma sonuçlarını daha güvenilir hale getirmek için tematik analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Bu araştırmada, araştırmacı tarafından tematik analiz rehberi takip edilmiştir. Görüşmelerde on dört soruyla detaylı veri elde edilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler de elde edilen bilgiler sanal ortama word belgesi olarak aktarılmıştır.

Bu araştırmada, Braun ve Clarke (2006: 87) tarafından ortaya konulan altı adımlı Tematik kodlama analizi rehberi baz alınmıştır. İlgili rehberin adımları sırasıyla şunlardır; Verilere aşina olmak, ilk kodları oluşturmak, temaları aramak, temaları incelemek, temaları

tanımlamak ve isimlendirmek ve son olarak raporu hazırlamaktır. Her aşamaya dair detaylı açıklamalar söz konusu araştırma dâhilinde tablo 3.6.'da sunulmuştur.

Tablo 3. 6. Tematik Kodlama Analizinin Aşamaları

Aşama	Prosedürler
1.	Verilere aşına olunması.
2.	İlk kodların oluşturulması.
3.	Temaların aranması.
4.	Temaların incelenmesi.
5.	Temaların tanımlanması ve isimlendirilmesi
6.	Raporun hazırlanması.

Kaynak: (Kahyaoğlu, 2021: 53)

Birinci Aşama: Bu aşamada, nitel veri analizi kuralları doğrultusunda verilerin değerlendirilmesi, temaların tespit edilmesi, hatalardan kaçınılabilmesi ve uygun bir grupta yapılabilmesi için araştırmacı tarafından birçok defa okunmuştur.

İkinci Aşama: Bu aşamada analiz kavramlarının tanımlandırıldığı, araştırma verilerindeki özelliklerin ve kapsamaların keşfedildiği analitik süreç açık kodlama kullanılarak başlatılmıştır. Gerçekleştirilen bu araştırmada Graneheim ve Lundman 2004: 107, kodlama sürecini ilişkin anlam biriminin yoğunlaştırılmış anlam birimine dönüştürülerek, veriden elde edilen kodu meydana getirme yolu gösterilmiştir. Araştırmanın anlam birimleri, yoğunlaştırılmış anlam birimleri ve kod örnekleri, Tablo 3.7.'de gösterilmektedir. Anlam birimleri, metne yakın bir açıklamaya, açık bir içeriğe ve hatta mümkünse temel anlamda yer alan gizli içeriğin yorumlanmasına yoğunlaştırılmıştır.

Tablo 3. 7. Anlam Birimleri, Yoğunlaştırılmış Anlam Birimleri ve Kodları Örnekleri

Anlam Birimi	Yoğunlaştırılmış anlam birimi	Kod
Hepimizin yorgun olduğu, dalgın olduğu anlar olabiliyor. Hatalarda genelde bu anlarda oluyor. Bununla beraber bazen tecrübesiz olduğumuzda ve aceleci davrandığımız da hatalar yapıyoruz.	Katılımcı tasarrufunda olmayan, istemeden ya da koşullar gereği yaptığı yanlışlıkları hata olduğunu düşünüyor.	Hata
Muhasebe konusunda yetişme döneminde farklı kooperatiflerde yetkili personellerin gözetiminde işlem gerçekleştiriyor ve uygulamalı eğitim alıyoruz.	Katılımcı, muhasebe faaliyetlerine ilişkin yetişme sürecinin usta çırak ilişkisi şeklinde gerçekleştiğini belirtiyor.	Usta Çırak İlişkisi

Üçüncü Aşama: Üçüncü aşamada, kodların analizi yapılmaya başlanarak, farklı kodların bir araya gelerek genel bir tema oluşturması için nasıl bir araya getirilebileceği değerlendirilerek, kavramlar kategorilere ayrılmıştır. Bu aşama, Strauss ve Corbin (1998: 113)'in önerisi olan incelenen birim sayısını azaltma yani “kategorileri keşfetme” süreci temel alınarak çalışma ortaya konmuştur. Bu süreçte, kodların birbirileri ile ilişkilerine göre oluşturulan kavramlar gruplandırılmıştır. Tematik kodlama süreci Şekil 3.1., 3.2., 3.3., 3.4., 3.5. ve 3.6.'da yer almaktadır.

Dördüncü Aşama: Bu aşamada bulgular araştırmacı tarafından gözden geçirilerek değerlendirilmiş olup, yorumlar yapılmış ve değişikliklere ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Beşinci Aşama: Yüksek lisans öğrencisi olan araştırmacı tarafından, tez danışmanının görüş ve önerileri dikkate alınarak, ortaya konulan bulgular bir kez daha incelenmiş, kodlar ve temalar yeniden değerlendirilmiş ve kategorilere ilişkin literatürde yer alan yaklaşımlar ve tanımlamalar temelinde değişiklikler yapılmıştır. Son aşamaya geçilmeden evvel, görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular doğrultusunda, üç araştırma katılımcısı ile bulgular, kodlar ve temalar elde edilen sonuçlar hakkında yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilerek geri bildirim alınmıştır. Bu yaklaşım ile geçerlilik açısından önerilen katılımcı teyidini temsil etmektedir.

Altıncı Aşama: Bu aşamada katılımcılar tarafından yapılan yorumlar özenle dikkate alınarak ve esas kategorilerin listesi alınan geribildirim, yüksek lisans öğrencisi danışmanı teyidi, kuramsal çerçeve ve literatür terminolojisi dikkate alınarak, sonuçlar raporlanmıştır. Araştırma katılımcıları ile yapılan görüşmeler neticesinde ortaya konulan kategoriler ise bulgular bölümde açıklanmaktadır.

Araştırmaya dair bu tematik kodlama süreci sonucunda, 5 ana tema ve 11 alt tema bulunmuştur. Belirlenen ana temalar altındaki alt temalar ayrı ayrı araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Söz konusu temalar sıklıkla tekrarlanan ya da özgün beyanlardan seçilmiş, düzenlenmiş, değerlendirilmiş ve alıntı yapılmak suretiyle sunulmuştur.

7.1. Araştırmanın Geçerliliği

Araştırmanın geçerliliği nitel araştırma yöntemlerinde önemli bir husustur (Maxwell, 2005, 109-114). Araştırmanın geçerliliğine ilişkin Maxwell tarafından sekiz farklı strateji ortaya konulmuş olup, bu stratejilerin araştırma sürecinde uygulanması halinde geçerlilik probleminin ortadan kalkabileceğini ifade etmektedir. Aşağıda bu sekiz geçerlilik stratejisi başlıklar halinde sunulmuş olup, bu araştırma kapsamında ilgili stratejilerin nasıl kullanıldığına ilişkin açıklamalara yer verilerek, araştırmanın geçerliliği irdelenmiştir.

1. **Yoğun ve Uzun Dönemli İlgililik:** Bu çalışmada, yüksek lisans öğrencisi olan araştırmacının, araştırma konusuyla ve araştırmaya olan yoğun katılımı ve danışmanının araştırma konusuna olan uzun süreli ilgisi göz önüne alındığında, stratejinin başarıyla uygulandığı sonucuna varılabilir.
2. **Zengin Veri:** Bu çalışmada, 10 kişi ile gerçekleştirilen görüşmeye dair soruların hazırlanması, görüşmelerin araştırma sorusuna uygun olacak şekilde kooperatiflerde gerçekleştirilmesi ve araştırmacının çalışmasına ilişkin literatür taraması ve gözlem yapması, detaylı veri elde edildiğinin göstergesi kabul edilebilir.
3. **Yanıtlayıcı Geçerliliği:** Bu araştırmada kişilerle yapılan görüşmelerin, kooperatiflerde tecrübeli ve birinci yetkili pozisyonunda görev yapan katılımcıların görüşlerine başvurulması ve yararlanılması bu strateji ile bağdaşmaktadır.
4. **Müdahale:** Bu araştırmada, kooperatifte görev yapan kişilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu ile doğrudan tespitlerin

yapılabilmesi adına sondajlama veriler baz alınarak bu strateji doğrultusunda hareket edilmiştir.

5. **Farklı Kanıt ve Negatif Örnekleri Araştırma:** Bu araştırmada kooperatiflerde görev yapan kişilerle, kooperatif ortamında derinlenmesine hazırlanan sorularla yapılan görüşmelerde kişilerin sunmuş olduğu bilgi ve kanıtlardan yararlanılması suretiyle, görüşmelerin araştırmacı tarafından yorumlanmasına katkı sağlamıştır.
6. **Yöntem Çeşitleme:** Bu araştırmada, kooperatiflerde görev yapan kişilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeleri içeren tek bir yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem tercihi, veri toplama sürecini katılımcılarla kooperatif hizmet binalarında yüz yüze gerçekleştirimin sağladığı avantajlar göz önüne alınarak yapılmıştır. Araştırmacı için bu yaklaşım, çalışma ortamını gözlemlenmesine olanak tanımış, katılımcılar tarafından sunulan bilgilere daha iyi anlayış kazandırmış ve araştırmacının notlar almasına büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Bu yöntem, araştırmanın güvenilirliğini ve derinliğini artırmak amacıyla seçilmiştir.
7. **İstatistik Benzeri Yöntem:** Bu araştırmada, görüşme formlarında ortaya konulan hususlara ilişkin alt kodların belirlenmesinde ögelerin belirli bir veri kümesinde kaç kez tekrarlandığını ölçmek adına istatistiksel frekanslardan yararlanılmıştır.
8. **Analoji ve Karşılaştırma:** Bu araştırmada iki veya daha fazla hususa ilişkin benzerlikler ve farklılıkların tespiti yapılarak alt kodlamalar yapılmıştır.

7.2. Araştırmanın Güvenilirliği ve İnanırlılığı

Görüşmelere dair tematik analiz neticesinde ortaya konulan bulguların güvenilirliği ve inanırlılığını artırılmasına ilişkin sonuçlar rapor halinde 3 görüşmeci kişiye tevdi edilerek, görüşleri teyit edilmiştir. Alınan bu teyit ile birlikte araştırmacı tarafından belirlenen temaların doğru olup olmadığını, uygunluklarının değerlendirilmesine ilişkin yol gösterici olmuş ve katılımcı geçerliliği de elde edilmiştir.

Araştırmaya ilişkin yapılan yorumlarda, araştırma ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar ile uyum sağlanmasına özen gösterilmiş bu konuda benzer çalışmalar incelenmiş elde edilen sonuçların uyumu ve karşıt durumu gözlemlenmiştir. Ayrıca, araştırmacı görüşmeye ilişkin ziyaretler sayesinde gözlemler yaparak, notlar alarak, aldığı notları,

muhasebe işlemlerinin gerçekleştirildiği fiziki koşulları da dikkate alarak değerlendirmiştir. Bu hususla birlikte elde edilen sonuçlar görüşmelerde elde edilen yanıtlardan kesitler sunulması şekliyle gerçekleştirilmiştir. Böylelikle bu araştırmaya dair değerlendirme yapan kişilerce her bir tema ayrı ayrı şekilde incelenebilir ve elde edilen bulguların farklı durum ve olaylara tatbikini gözlemleyebilir.

8. Bulgular ve Yorum

Bu araştırma, yarı yapılandırılmış hazırlanan soruların yer aldığı görüşme formu kullanılarak, 10 farklı kooperatif personeli ile görüşülmesi suretiyle yapılmıştır. Katılımcılara dair demografik bilgiler ek 2 'de yer almaktadır. 14 esas soruyla kişilerle yapılan görüşme sürecinde detaylı ve derinlemesine veri elde edilmeye çalışılmış, elde edilen veriler kodlanarak, kendi aralarında ilişkileri değerlendirilerek, iç kontrolün unsurlarını içeren 5 ana tema ve 11 alt tema baz alınarak çözümlenmesi yapılmış ve betimlenmiştir. Bu temalar aşağıda belirtilmiştir.

- **Kontrol ortamı:** eylem, yetki ve sorumluluk, eğitim,
- **Risk Değerlendirmesi:** önleme, tespit,
- **Kontrol faaliyetleri:** sistem, onay, prosedür,
- **Bilgi ve iletişim:** iletişim araçları,
- **İzleme faaliyetleri:** denetim, geri bildirim.

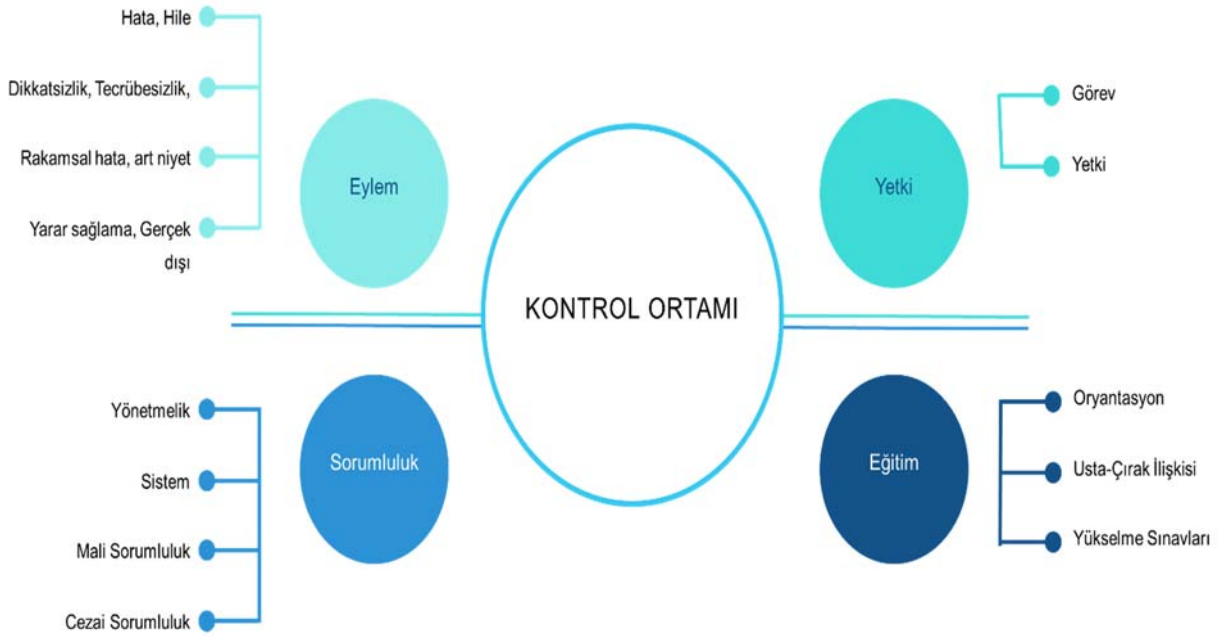
Elde edilen veriler, görüşmeler sonucunda beş ana tema çerçevesinde sunulmuştur. Bu görüşmeler, kooperatif personelleriyle gerçekleştirilmiş ve birim tarım kredi kooperatiflerinin muhasebe işlemleri ile iç kontrol faaliyetlerine odaklanmıştır. Görüşmeler, hatalı ve hileli işlemlerin varlığı, bu tür hataların önlenmesine yönelik alınan önlemler, iç kontrol faaliyetlerinin neler olduğu ve mevcut iç kontrolün hata ve hilelerinin önlenmesindeki rolü üzerine odaklanmıştır. Görüşmelere dair belirlenen kodlar, temalar ve alt temalar ve frekans analizi sonuçları tablo 3.8.'de ve ek 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. 8. Kodlar, Alt Temalar ve Temalar.

KODLAR	ALT TEMALAR	TEMALAR	FREKANS	
Hata	Eylem	KONTROL ORTAMI	10	
Hile			9	
Dikkatsizlik			8	
Tecrübesizlik			8	
Rakamsal Hata			5	
Yarar Sağlama			6	
Art Niyetli İşlem			7	
Gerçek Dışı			4	
Yönetmelik Sistem	Yetki ve Sorumluluk	RİSK DEĞERLENDİRMESİ	8	
Görev ve Yetki			6	
Mali ve Cezai Sorumluluk			9	
Oryantasyon,	Eğitim		8	
Usta-Çıracak İlişkisi,			7	
Yükselme Sınavları			4	
Finansal Raporlama	Tespit		KONTROL FAALİYETLERİ	3
Uzaktan Denetim				6
Ani Denetim		5		
Teftiş		7		
Sistem Kısıtları	Önleme	4		
Hesap Kısıtları		4		
Çift Yetkili Onayı		9		
Mutabakatlar		5		
Otomasyon	Sistem	6		
Ebys	Onay	8		
İmza		7		
Müteselsil Sorumluluk		7		
Yetkilendirme	Prosedür	5		
Kanun		4		
Muhasebe Talimatnamesi		10		
İnsan Kaynakları Yönetmeliği		8		
Görev, Yetki ve Sorumluluk		9		
Yönetmeliği	İletişim Araçları	BİLGİ VE İLETİŞİM	7	
Talimat			7	
Çağrı Merkezi			6	
E-Posta			5	
Cimer	Denetim	İZLEME FAALİYETLERİ	3	
Etik İhbar Hattı			5	
Kontrolör			8	
Müfettiş	6			
Merkezi Denetim	7			
Tembihname	Geri Bildirim		9	
Cevap			6	

8.1. Kontrol Ortamı

Bir işletmenin hedeflerine ulaşabilmesi ve başarılı olup olmaması, iç kontrol ortamıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. İç kontrol sistemi ve diğer iç kontrol unsurlarının temelini oluşturan kontrol ortamı, faaliyetlerin düzenlenmesi, hedeflerin belirlenmesi ve risklerin değerlendirilmesi gibi süreçlerin merkezinde bulunmaktadır. Sağlam bir kontrol ortamı, faaliyetlerin etkinliğini ve verimliliğini artırarak yönetsel başarıya katkı sağlamakta; aynı zamanda hataları ve hileleri engelleyerek kurumsal bilgilerin doğruluğuna ve şeffaflığına destek olmaktadır. Kontrol ortamı temasına ilişkin kodların birbirileri ile ilişkilerine göre oluşturulan kavramlar gruplandırılmış ve bu süreç şekil 3.1.'de sunulmuştur.

Şekil 3. 1. Kontrol Ortamı Tematik Kodlama Süreci

Etkin bir iç kontrol sistemi, işletmelerin sürekliliğini sürdürebilmek ve sağlıklı bir yapıya kavuşabilmek adına önemli bir gerekliliktir. Kontrol ortamı tema bileşenleri tablo 3.9.'da yer almaktadır.

Tablo 3. 9. Kontrol Ortamı Tema Bileşenleri.

Kontrol Ortamı		
Eylem	Yetki ve Sorumluluk	Eğitim
Hata Hile Dikkatsizlik Tecrübesizlik Rakamsal hata Yarar sağlama Art niyetli işlem Gerçek dışı	Yönetmelik Sistem Görev ve Yetki Mali ve Cezai Sorumluluk	Oryantasyon Usta-çırak ilişkisi, Yükselme sınavları

8.1.1.Eylem

İşletme çalışanlarının tutum ve davranışları, kontrol ortamını ve faaliyetlerin etkinliğini etkileyen faktördür. Çalışanları dürüst olması ve etik değerlere uygun hareket etmesi kontrol ortamı güçlendirecektir. Fakat personellerin etik kurallarına aykırı ya da yasadışı eylemlerde bulunması, iç kontrol ortamını ve işletme faaliyetlerine zarar verecektir. Örneğin, muhasebe verilerinde yapılan manipülasyonlar işletme itibarına zarar verecektir. Bu gibi davranışlar, işletme itibarını zedeler, hukuki problemlere yol açar ve iç kontrolün etkinliğini azaltabilir. Bundan dolayı işletme personelinin eylemleri kontrol ortamını etkileyen bir unsur olarak dikkate alınmalıdır.

Tarım kredi kooperatifi faaliyetlerine ilişkin muhasebe işlemlerinde hatalı işlemlerle karşılaşıldığı ve bu hataların genellikle dikkatsizlik, tecrübesizlik, kayıt hataları, matematiksel hatalar ve hatalı hesap kullanımlarından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların tamamının hileli işlemle doğrudan karşılaşmadığı görülmüş olsa da hileli işlemlerin art niyetli ve kendisi ya da başkalarına yararına çıkar sağlama maksadıyla yapılan işlemlerden kaynaklandığı algısının kişilerde bulunduğu görülmektedir. Hatalı işlemlerden kaynaklı maddi zararların personelden tahsilinin sağlandığı ve hatalı işlemlerin düzeltildiği görülmektedir. Kişilerce hileli işlemlerle karşılaşılmasa da hileli işlemlerin kooperatifte görev yapan personele ve kooperatiflere ilişkin güven kaybına sebebiyet vereceği düşüncesinin hâkim olduğu, bu tarz işlemlerle karşılaşılması halinde Müfettişler tarafından kooperatifin inceleme ve soruşturmaya tabi olacağına dair prosedürlerin bulunduğu anlaşılmıştır. Söz konusu temada ortaya konulan tespitleri teyit eder bazı kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Bizzat karşılaştığım ve şahit olduğum hileli bir işlem olmadı. Hatalı işlemlerin kurumsal ve çevresel bir olumsuz yanı yok ancak hileli işlemler hepimiz adına bir güven kaybına sebebiyet olur. Yönetim hatalı işlemde bir zarar varsa personelden tahsilini sağlar hileli işlem varsa müfettiş göndererek soruşturulmasını sağlar.”

(K3)

“İnsanlık hali bazen istemeden hatalı işlem yapabiliyoruz. Bazen farklı bir alt kırımı kullanma bazen rakamı hatalı girmem sebebiyle benim de yaptığım oldu. Kendimiz tespit ettiğimizde ikmalini sağlıyoruz. Düzeltemediğimizde yardım talebi açıyor ve üst birliklerimizden destek istiyoruz.”

(K8)

“Kooperatifimizde ve diğer kooperatiflerde karşılaştığım hatalar genellikle yanlış hesaba kayıt yapma, hatalı rakam girişi, yanlış toplam alma gibi şeylerden ibaret. Hileli işlemle karşılaşmadım.”

(K10)

8.1.2.Yetki ve Sorumluluk

Yetki kavramı, kişi ya da birimlerin belirli bir iş tanımına göre faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve buna ilişkin karar alma yeteneğidir. Yetkilendirme ile işletme kaynaklarının etkin ve verimli şekilde yönetilmesi ve kullanılmasına katkı sağlar. Sorumluluk ise kişi ya da birimlerin kendi faaliyetlerine mesnet hesap verebilmelidir. Sorumluluk ile iş ve işlemlerin doğrulanması sağlamakla birlikte hile ve hataların tespitini kolaylaştırır. Dolayısıyla İşletmelerin faaliyetlerine uygun şekilde yapacağı yetkilendirme ve sorumlulukların ortaya konması, iş süreçlerinin sağlıklı yürütülmesine katkı sağlar.

İşletme de iç kontrol uygulamalarında başarıya ulaşabilmesi için yetki ve sorumluluklar açıkça belirlenmeli ve uygulanmalıdır. Birim tarım kredi kooperatiflerinde görev yapan personelin faaliyetlere ilişkin yetkilendirme, görev tanımı ve sorumluluklarına ilişkin gerekli prosedürlerin var olduğu anlaşılmıştır. Muhasebe işlemlerinde meydana gelebilecek hata ve hileli işlemler sebebiyle personelin disiplin yönetmeliği doğrultusunda yaptırımlara tabi olduğu görülmektedir. Söz konusu temada ortaya konulan tespitleri teyit eder bazı kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Personelin yapması gereken hususlar muhasebe talimatnamesinde hesap bazında ayrıntılı açıklanmaktadır. Ayrıca görevimizi, yetkimi ve sorumluluklarımı belirten yönetmeliğimiz yaptırımlara ilişkin personel yönetmeliği ve disiplin yönetmeliğimiz var.”

(K4)

“Muhasebe işlemleri görev, yetki ve sorumluluk yönetmeliği ve kurum içi yayınlanan muhasebe talimatnamesi üzerinden yürütülmektedir. Ayrıca mer’i mevzuat hükümleri genelge ve sirküler ile duyurulmaktadır.”

(K6)

“İş tanımları, sorumluluklar ve diğer hususlar yönetmenlikler ve diğer mevzuat ile belirlenmektedir. Her personel kendi işlemi ve beraber işlem gerçekleştirdiği personel ile müteselsilen sorumlu dolayısıyla her şeyden sorumluyuz.”

(K7)

8.1.3.Eğitim

İşletme çalışanlarına iş süreçleri ve prosedürler, yetki ve sorumluklar, etik kurallar ve iş ahlakı, yaptırımlar ve raporlama mekanizmaları hakkında bilgilendirilmesi ve eğitilmesi meydana gelebilecek hata ve hilelere dair risklerinin azaltılması noktasında faydalı olacaktır. Çalışanlara sorumluluk alanlarına ilişkin başlangıç eğitimleri ile beraber düzenli program dâhilinde eğitimler verilmesi iş gücü verimini olumlu yönde etkileyecektir. Tarım kredi kooperatiflerinde muhasebe işlemlerine yönelik yeterli eğitimi aldıklarını ifade etmektedirler. Muhasebe alanına ilişkin sürecin işe giriş veya başlangıç eğitimi ve iş süreçlerine ilişkin rutin eğitim programlarından oluştuğu, birim kooperatif personellerinin usta çırak ilişkisine benzer yetişme sürecine tabi olduğu ve unvan sınavları ile gerekli eğitimleri aldıkları ve alınan bu eğitimler hatalı ve hileleri işlemlerin engellenmesi bilincine yönelik yeterli olduğu algısının katılımcıların genelinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda katılımcılarla yapılan görüşmelerden bazı kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Hizmet içi eğitimler personele verilmektedir. Bence verilen eğitimler yeterli ayrıca kurum içi ustalık sistemimiz bulunmakta her personel yetişme döneminden geçerek muhasebe işlemlerini öğrenmekte hata ve hile oranının yıllar geçtikçe düştüğünü gözlemlemekteyim”

(K2)

“Bizlere işe girerken bir eğitim veriliyor. 3 yıl başka yetkililerin yanında işi öğreniyoruz. Daha sonra sınava tabi olarak yetki alıyoruz. Bu süreçte muhasebe adına tüm

süreci kavramış oluyoruz. Ayrıca unvan sınavlarının tamamın da muhasebe bilgilerimiz tekrar sorgulanmaktadır.”

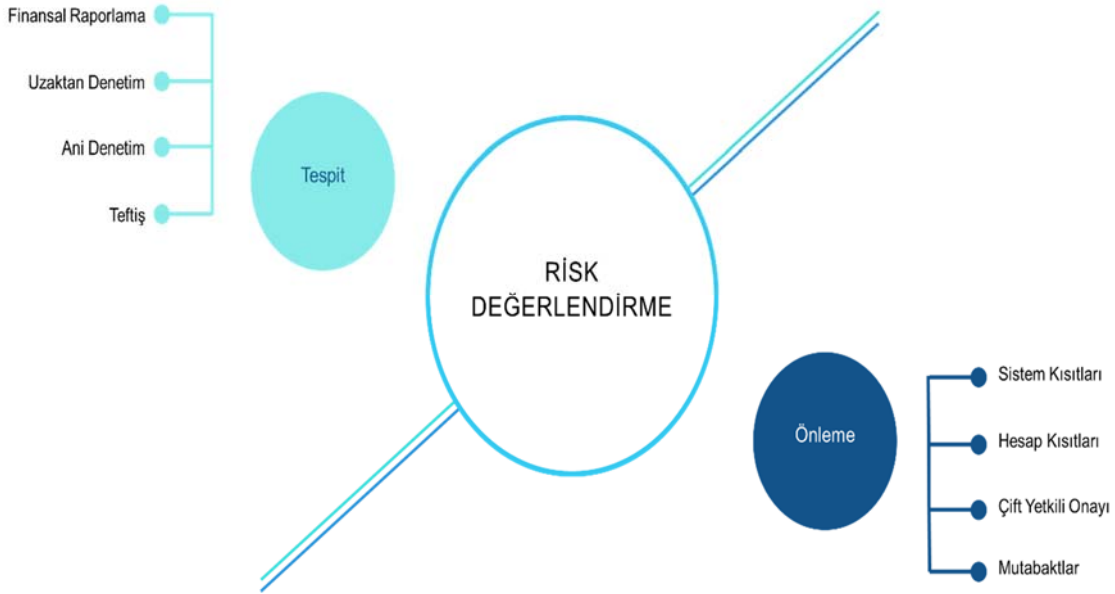
(K4)

“Her unvan alımında hepimiz eğitime tabiyiz. Muhasebe başta olmak üzere faaliyetlerimize dair tüm alanlarda eğitim almaktayız. Ayrıca bizde ustalık sistemi bulunmakta yetişme dönemimiz de bizden kıdemli kişilerden görerek öğrenmekteyiz. Bu eğitimler muhasebe işlemlerini doğru gerçekleştirmemizde katkı sağlamaktadır.”

(K8)

8.2. Risk Değerlendirme

İşletmede meydana gelebilecek risklerin ortaya konması, analiz edilmesi ve bu risklere ilişkin önlemlerin belirlenerek bu risklere mesnet uygun yanıt verilmesi süreci risk değerlendirmesidir. İşletmenin devamlılığının korunması ve hedeflerine ulaşabilmesi yönünde risklerini yönetme stratejisinin belirlenmesi ve iç kontrolün etkin bir şekilde tasarlanması için risk değerlendirme temel oluşturmaktadır. Risk değerlendirme temasına ilişkin kodların birbirileri ile ilişkilerine göre oluşturulan kavramlar gruplandırılmış ve bu süreç şekil 3.2.’de sunulmuştur.

Şekil 3. 2. Risk Değerlendirme Tematik Kodlama Süreci

Risk değerlendirmesi s¼reci, risklerin tespiti, risklerin ¼l¼¼mesi, işletmenin risk kapasitesinin belirlenmesi ve belirlenen risklere verilecek yanıtları belirleme aşamalarından oluşur. Risk değerlendirme tema bileşenleri ise tablo 3.10.'da yer almaktadır.

Tablo 3. 10. Risk Değerlendirme Tema Bileşenleri

Risk Değerlendirme	
Tespit	¼nleme
Finansal raporlama	Sistem kısıtları
Uzaktan denetim	Hesap kısıtları
Anı denetim	Çift yetkili onayı
Teftiş	Mutabakatlar

8.2.1. Tespit

İşletmenin karşılaşabileceği potansiyel risklerin tanımlanması ve analiz edilmesi risk tespiti s¼recidir. Muhasebe işlemlerde meydana gelebilecek hata ve hilelerin tespitinde işletmelerin finansal raporlama s¼reçlerinde tespit edilebilen ¼nemli riskler arasında yer alır. İşletmelerin risk değerlendirme s¼recinde, muhasebe hata ve hilelerine y¼nelik meydana gelebilecek riskleri belirlemelidir. İşletmelerde daha ¼nce meydana gelen muhasebe hataları veya hilelerine y¼nelik tespit, değerleme ve benzer risklerin ¼nlenmesine y¼nelik aksiyon alınmaması, muhasebe hata ve hile risklerini artırabilir. Tarım kredi kooperatiflerinde muhasebe işlemlerinde meydana gelebilecek hata ve hileli işlemlerin tespit edilmesine y¼nelik bazı tespit s¼reçlerinin bulunduğu g¼r¼lmektedir. Bunların otomasyon sistemine y¼nelik yapılan uzaktan denetimler, B¼lge Birliği Kontrol¼rleri tarafından yapılan risk esaslı uygunluk denetimleri, d¼zenli finansal raporlama ve performans verilerinin ¼st birliklere raporlanması bunlara ¼rnek verilebilir. Bu hususta katılımcılardan bazılarının g¼r¼řleri aşağıda yer almaktadır.

“Kooperatiflerimiz sıklıkla teftiş ve denetime tabi oluyor. Otomasyonda yaptığımız işlemler uzaktan denetleniyor sistem hatalı bir işleme kolay kolay izin vermiyor. ¼st y¼netim belirli aralıklarla raporlamalar istiyor, faaliyetlerimize y¼nelik veriler takip ediliyor. Bunların her birinin hata ve hileleri tespit ve ¼nlemeye y¼nelik olduğunu tahmin ediyorum.”

(K3)

“İş ve işlemlerimiz uzaktan ¼st birlik muhasebe birimlerince de kontrol edilmektedir. Ayrıca merkezi denetim sistemi ile d¼zenli olarak sistem tarafından denetim yapılmaktadır.

Bununla birlikte kontrolörler ve müfettişler eliyle ani denetim, risk esaslı uygunluk denetimi, teftiş çalışmaları ile hata ve hilelerin tespiti ve engellenmesi sağlanmaktadır.”

(K5)

“Düzenli alınan finansal raporlamalar, performans takipleri, risk esaslı uygunluk denetimleri, uzaktan denetimlerin meydana gelebilecek risklerin tespitine yönelik yapıldığını de düşünmekteyim.”

(K10)

8.2.2.Önleme

Önleyici kontroller işletmelerin iş süreçlerinin tasarlanması ve uygulama aşamasında meydana gelebilecek olumsuz durumlar engellenme noktasında katkı sağlar. Önlemler meydana gelebilecek hataların veya hilelerin tespit edilmesini doğru aksiyon alınmasını ve yaşanan olumsuz durumların tekrarına mahal verilmemesini hedefler. Örneğin, işlemlere dair onay mekanizmasının oluşturulması, iş süreçlerin ortaya konması, personel eğitimleri önleme yöntemi olarak ifade edilebilir. Tarım kredi kooperatiflerinde muhasebe işlemlerinde hata ve hileli işlemlerin önlenmesi adına önleyici kontrollerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu önlemler çift yetkili onayı ile işlem tesis edilmesi, rutin olarak kasa, stok, demirbaş, firma ve banka mutabakatlarının yapılması, işlemlerin tesis edildiği otomasyon sistemine konulan kısıtlar, rutin denetimler ve uzaktan sistem üzerinden yapılan denetimler şeklindedir. Katılımcıların bu bağlamda söylediği beyanlardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

“Kurumumuz hata ve hilelerin engellenmesi adına iç kontrol mekanizması uyguluyor. Personelin diğer personelin işleminden sorumlu olması, kontrolörler eliyle yapılan denetimler ve otomasyona konulan sistem kısıtları ile hatalı ve hileli işlemler engellenmektedir.”

(K2)

“Şu an çalıştığım kooperatif ve diğer birim kooperatiflerimizde her işlem başka bir yetkili tarafından kontrol edilmek zorundadır. Günlük kasa sayımı, banka mutabakatı ve e-fatura takibi yapıyoruz. Düzenli mizan takibi yapıyoruz. Kooperatiflerimiz sıklıkla teftiş ve denetime tabi oluyor. Otomasyonda yaptığımız işlemler denetleniyor sistem hatalı bir işleme kolay kolay izin vermiyor. Bunların her birinin hata ve hileleri önlemeye yönelik olduğunu tahmin ediyorum.”

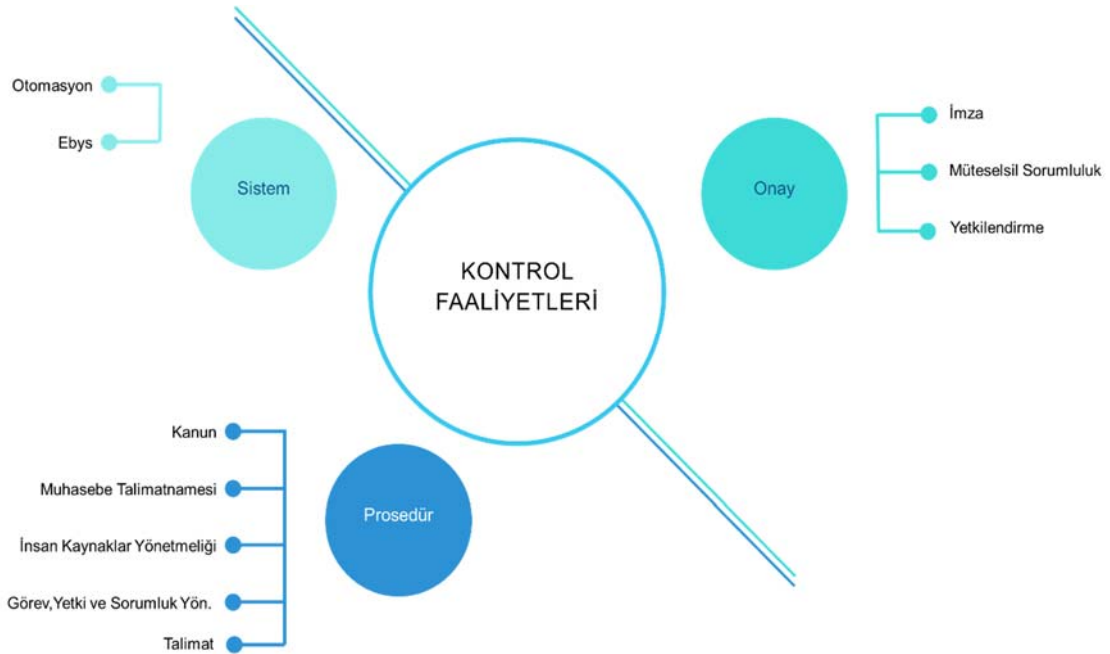
(K3)

Personelin başta muhasebe işlemleri olmak üzere tek başına karar alma ve gerçekleştirme durumu olmamaktadır. Ayrıca otomasyon sisteminde her işleme yönelik hata ve hilelerin önlenmesi adına kısıtlar olduğunu bilmekteyim. Sistem rakamsal hatalar, hatalı hesap kullanımı, hesapların amacı dışında kullanılması gibi işlemlere izin vermemektedir. Ayrıca iş ve işlemlerimiz uzaktan Bölge Birliği ve Merkez Birliği Genel Müdürlüğü Muhasebe birimlerince de kontrol edilmektedir. Ayrıca Merkezi Denetim Sistemi ile düzenli olarak sistem tarafından denetim yapılmaktadır. Bununla birlikte Kontrolörler ve Müfettişler eliyle ani denetim, risk esaslı uygunluk denetimi, teftiş çalışmaları ile hata ve hilelerin tespiti ve engellenmesi sağlanmaktadır.”

(K5)

8.3. Kontrol Faaliyetleri

Kontrol faaliyetleri işletmelerin hedeflerine ulaşabilmesini temin etmek ve aynı zamanda karşılaşılabileceği risklerle baş edebilmek amacıyla belirlenen politikalardır. Bu politikalar, işletmenin amaçlarına yönelik adımların atılabilmesi için gereklidir. İşletmenin operasyonel süreçlerinde uygulanması gereken stratejilerdir. Kontrol faaliyetleri temasına ilişkin kodların birbirileri ile ilişkilerine göre oluşturulan kavramlar gruplandırılmış ve bu süreç şekil 3.3.'de sunulmuştur.

Şekil 3.3. Kontrol Faaliyetleri Tematik Kodlama Süreci

Kontrol faaliyetleri, işletmelerin düzenli olarak iç ve dış denetimleri geçmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda yöneticilere operasyonların etkinliğini ve verimliliğini artırmada kılavuzluk eder. İşletmeler, bu kontrol faaliyetlerini titizlikle uygulayarak mali istikrarlarını ve itibarlarını koruyabilirler. Tema bileşenleri ise tablo 3.11.'de yer almaktadır.

Tablo 3. 11. Kontrol Faaliyetleri Tema Bileşenleri

Kontrol Faaliyetleri		
Sistem	Onay	Prosedür
Otomasyon Ebys	Islak İmza Elektronik İmza Müteselsil Sorumluluk Yetkilendirme	Muhasebe Talimatnamesi Görev, Yetki Sorumluluk İnsan Kaynakları Yönetmeliği Disiplin Yönetmeliği Finansal Raporlama Performans Değerleme Yıl Sonu Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

8.3.1. Sistem

Muhasebe sistemi, kişiler, prosedür ve bilgi teknolojisinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. İşletmelerde muhasebe bilgi sistemi, faaliyetlere ilişkin verilerin kaydedilmesi, planlama, uygulama ve kontrollere yönelik verinin muhafaza edilmesi ve sunulması ve işletme yönetimi ve diğer bilgi kullanıcıların doğru, hızlı ve güvenilir veri elde edilmesi sağlar. Muhasebe bilgi sistemine sahip işletmeler de muhasebe işlemlerine meydana gelen hata ve hilelerin tespitini kolaylaştırdığı gibi yaşanabilecek hadiselerin önlenmesine rol oynar.

Tarım kredi kooperatiflerinde görev yapan personelin kooperatif faaliyetlerine ilişkin muhasebe işlemlerin kuruma ait otomasyon sistemi üzerinden gerçekleştirdiği, bu otomasyon sistemi üzerinde iş süreçlerine ilişkin hesapların amacı dışında kullanılması gibi kısıtlamaların bulunduğu bu tarz engellerin personelin hata ve hileli işlem gerçekleştirmesini engellediği, sistemin uzaktan denetime tabi olmasının katılımcıların geneli tarafından bilindiği ve hata ve hilelerin önlenmesi ve tespitinde bir araç olduğuna anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerden bu konuda bazı kesitlere aşağıda yer verilmiştir.

“Otomasyon sistemimiz sayesinde hata yapma oranımız büyük ölçüde düşmektedir.”

(K4)

“Otomasyon sistemi muhasebe işlemlerinin doğru kaydedilmesi noktasında biz çalışanlara kolaylık sağlıyor. İşlemleri anlık kontrol edebilmemiz ve sistemin meydana gelebilecek hatalara yönelik kısıtlara sahip olması işimizi kolaylaştırıyor.”

(K7)

“Sistem de her hesap kendisine tanımlanan amaca göre çalışmakta hileyi bırakan hata bile yapma imkânı bırakmıyor. Eksik bir yön neredeyse yok diyebilirim. Hesapların amacı dışında kullanıma kapalı olması, tediye ve tahsil işlemlerin sadece belirli hesaplar üzerinde yapılmasını buna örnek verebilirim.”

(K10)

8.3.2. Onay

İşletmelerin faaliyetlerine yönelik risklerin önlenmesi ve işletme çalışanlarında sorumluluk algısı oluşturulması adına onay ve yetkilendirme işlevlerinin birbirinden ayrı olması gerekir. İşletmelerin faaliyetlerine yönelik gerçekleştirilen muhasebe işlemlerine dair evrak-müspite, fatura, pusula vb. belgelerin bu konuda kendisine yetki verilen kişilerce kontrol edilerek, onaylanması gerekmektedir. İşleme konu belgelerin kontrol edilmeyerek onaylanması ya da onaylanmaması muhasebe işlemlerinde hata ve hilelerin meydana gelmesine ve işletmenin itibarının zedelenmesine neden olabilir. Tarım Kredi Kooperatiflerinde muhasebe işlemlerinin en az 2 yetkili personelin kontrolü ile onaylandığı bu onayların yine otomasyon sisteminde elektronik imza aracılığıyla onaylandığı anlaşılmaktadır. Bu durumun hata ve hilelerin önlenmesine yönelik iç kontrol faaliyeti olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususla ilgili gerçekleştirilen görüşmelerden bazı kesitler aşağıda yer almaktadır.

“Evraklarımız iki kooperatif yetkilisi tarafından imzalanır. Tediye dışında fişlerin onayını ise otomasyon sisteminden ebys imzalarımızla yapıyoruz.”

(K1)

“Muhasebe işlemlerinde dökümü alınan evraklar iki yetkili tarafından kontrol edilerek imzalanmakta, otomasyon üzerinden gerçekleştirilen mahsupların ise elektronik ortamda onaylanması gerçekleşmektedir. Onay mekanizmasının dijital ortama alınması akabinde onay süreci sebebiyle oluşan iş yükü azalmıştır.”

(K6)

“Yapılan muhasebe işlemlerinde kooperatifte çalıştığım diğer arkadaşlarla mevzuatımız gereği müteselsilen sorumluyum. Bu bağluluktan kaynaklı her birimiz diğerinin işlemini kontrol etmektedir. Ayrıca yapılan her işlemi otomasyon sisteminden ve fiziki evrakları ise ıslak imzalamamız gerekiyor. Böylelikle kendi iç kontrolümüzü otomatik olarak sağlıyoruz.”

(K7)

8.3.3. Prosedür

İşletmeler hedeflerine ulaşabilmek, faaliyetlerini düzenlemek, standartları belirlemek ve etkin bir şekilde yönetmek için prosedürler oluştururlar. Bu oluşturdukları prosedürler ile faaliyetlere mesnet işlemlerini doğrulama, varlık ve kaynakların kullanımını izleme ve yetki dağılımlarını belirleme yeteneğine sahip olurlar. İşletme çalışanları iş süreçlerini prosedürler doğrultusunda takip ederek görevlerini yerine getirirler. Bununla birlikte hataların ve hilelerin tespiti için işletmelerde daha fazla farkındalık oluşturulur ve çalışanların bilinçli olarak iş süreçlerini takip etmeleri sağlanır.

Birim tarım kredi kooperatiflerinde muhasebe işlemlerinin belirli prosedürler doğrultusunda gerçekleştirildiği, muhasebe işlemlerinin ne şekilde yapılmasına dair kurum içi muhasebe talimatnamesinin bulunduğu personelin iş ve işlemlerine yönelik görev, yetki ve sorumluluklarını içeren bir yönetmeliğin bulunduğu kendi yetki ve sorumluluk alanında işin gereğine aykırı işlem tesis eden personele yaptırım uygulanmasına dair disiplin yönetmeliğinin bulunduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla Tarım Kredi Kooperatiflerinde personelin muhasebe işlemlerini prosedürler çerçevesinde gerçekleştirdiği söylenebilir. Bu konuyu destekler bazı kişi beyanları aşağıda yer almaktadır.

“Kurumumuzda her personelin yapması gereken hususlar muhasebe talimatnamesi hesap bazında ayrıntılı açıklanmaktadır. Ayrıca görevimizi, yetkimi ve sorumluluklarımı belirten yönetmeliğimiz yaptırımlara ilişkin personel yönetmeliği ve disiplin yönetmeliğimiz var.”

(K4)

“Kooperatifte her işte olduğu muhasebe işlemleri görev, yetki ve sorumluluk yönetmeliği ve kurum içi yayınlanan muhasebe talimatnamesi üzerinden yürütülmektedir. Ayrıca mer’i mevzuat hükümleri genelge ve sirküler ile duyurulmaktadır. Her unvan için iş tanımları ayrı ayrı

açıklanmış ve birim kooperatif personeli bu talimat içeriğine göre uygun hareket etmekle yükümlüdür.”

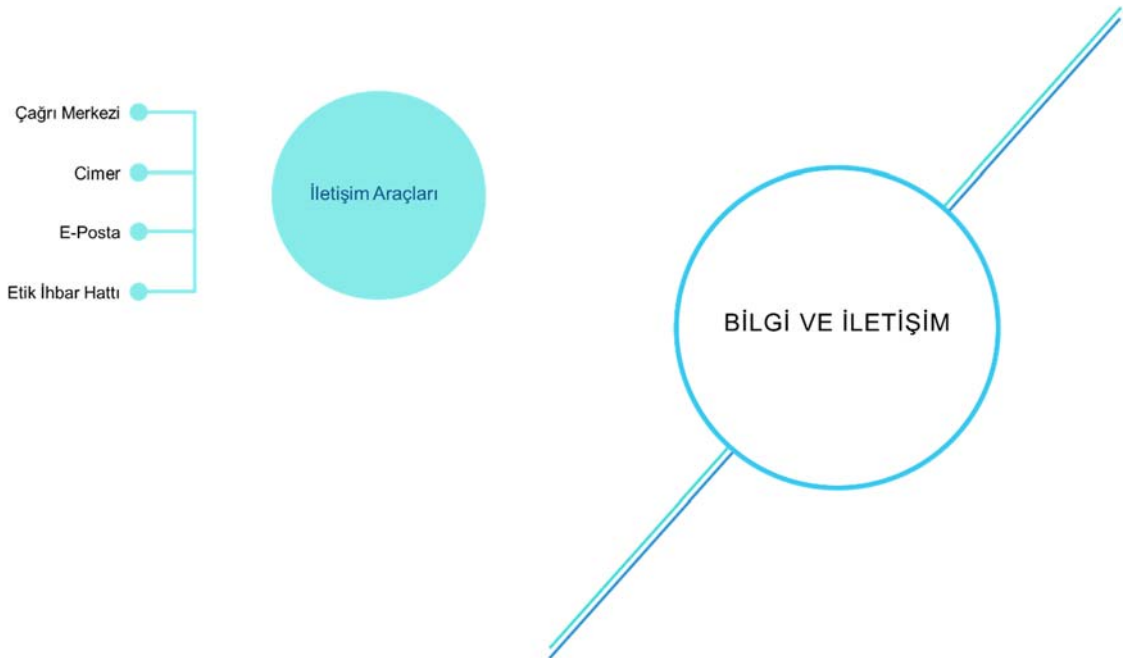
(K6)

“Görev, yetki ve sorumluluk yönetmeliği, personel yönetmeliği ve muhasebe talimatnamesinde muhasebe de ne yapacağımız açıkça ortaya konulmaktadır. Mevzuata aykırı işlem tesis edilmesi halinde görev yapan tüm personelin bilincinde olduğu disiplin yönetmeliğimiz mevcuttur.”

(K10)

8.4. Bilgi ve İletişim

İşletmelerde, gereksinim duyulan verilerin elde edilmesini ve bunların ilgili paydaşlara zamanında aktarılmasını temin eden doğru ve etkili mekanizmaların mevcudiyeti, iç kontrol sisteminin unsurlarından birini oluşturur. Etkin bir iç kontrol sistemi oluşturmak ve işletme hedeflerini gerçekleştirmek adına, işletmenin her seviyesinde kesin ve güvenilir bilgilere ihtiyaç vardır. Bilginin yaratılması kadar, paylaşımı da aynı derecede önemlidir. Bu nedenle etkili iletişim için, işletmelerde alttan üste, üstten alta ve yatay yönde iletişim kanallarının tesis edilmesi gerekmektedir. Etkin bir iletişim ağına sahip işletmeler, hatalı veya hileli işlemlerin tespitini kolaylaştırmaktadır. Bilgi ve iletişim faaliyetleri temasına ilişkin kodların birbirileri ile ilişkilerine göre oluşturulan kavramlar gruplandırılmış ve bu süreç şekil 3.4.’te sunulmuştur.

Şekil 3. 4. Bilgi ve İletişim Tematik Kodlama Süreci

İç kontrolün bilgi ve iletişim unsuru, işletmenin tüm seviyelerinde gerekli bilginin doğru ve zamanında iletilmesini sağlayan bir sistem ve süreçler bütünüdür. Tema bileşenleri ise tablo 3.12.'de yer almaktadır.

Tablo 3. 12. Bilgi ve İletişim Tema Bileşenleri

Bilgi ve İletişim
İletişim Araçları
Çağrı Merkezi E-Posta CİMER Etik İhbar Hattı

8.4.1. İletişim Araçları

İşletmeler, uygun iletişim araçlarını kullanarak çalışanların bilgiye erişimini kolaylaştırır, bilgi paylaşımını hızlandırır ve iç kontrol sistemini güçlendirir. Doğru ve etkili iletişim kanalları, işletmelerin çalışanları bilgilendirmesini, iş birliğini teşvik etmesini ve hataları veya hileleri erken tespit etmesini sağlar.

Tarım Kredi Kooperatiflerinde, kooperatifler ile bölge birliği ve denetim personeli arasında düzenli iletişim ve iş birliğinin bulunduğu, iş süreçlerindeki hataları ve hileleri ortaya çıkarmada bu iletişimin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kooperatifler üst birliklerin düzenli olarak finansal raporlar talep etmesi, performanslarının izlenmesi ile muhasebe bilgilerinin anlaşılır ve doğru olup olmadığının tespit edildiği, denetim personelinin denetim çalışmaları ve denetim çalışmaları sonrasında telefon, e-posta ve ebys aracılığıyla iletişimde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kooperatif çalışanlarının potansiyel hataları veya hileleri bildirebilmeleri için güvenilir bir ihbar mekanizmasının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda bazı katılımcıların beyanları aşağıda yer almaktadır.

“Düzeltilemez hatalar da ve maddi kayıplı durumlarda bildirim yapıyoruz. Yardım talebi açarak, telefonla ve e-posta üzerinden bu durumu yapıyoruz.”

(K4)

“Hatalı işlemlerin birim kooperatifin farklı yetkililerinin onayı ile düzeltilemediği işlemlerde Bölge Birliği ve Merkez Birliği Muhasebe Yönetmenlikleri ile irtibat kurularak onların vereceği yetki ile hataların ikmali sağlanmaktadır. Hileli işlemlerin tespit edilmesi hususunda personelin ihbar yükümlülüğü bulunmaktadır. Otomasyon sisteminde yer alan gizlilik esaslı etik ihbar hattı, Bölge Birliği Müdürlük Makamı ve Teftiş Kurulu Başkanlığına bildirim yapılması suretiyle hileli işlemlerin bildirimini sağlanmaktadır.”

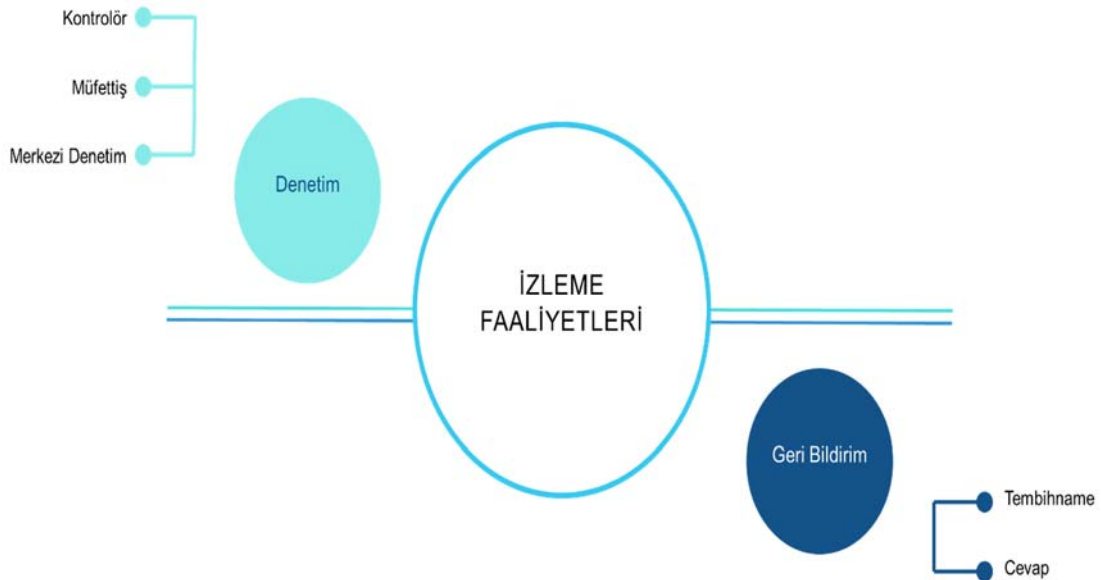
(K5)

“Hatalı bir işlemi eğer düzeltemiyorsak. Otomasyon sisteminde yardım masasına talep açıyoruz. Bazı durumlarda hatalı işleme dair müstenidatları mail ortamında üst birlik yetkililerimizle paylaşıyoruz. Hileli işlemler içinde etik ihbar hatlarımız bulunmaktadır.”

(K8)

8.5. İzleme Faaliyetleri

İşletmelerin operasyonlarını çevre, kaynaklar ve riskler bağlamında uyumlu bir şekilde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan faaliyetleri ve iç kontrol sistemini gözetlemeyi içerir. İzleme ve iç kontrol, bir işletmenin işleyişini gözlemek, değerlendirmek ve düzeltici tedbirler alarak iş süreçlerinin etkinliğini ve uygunluğunu sağlamak amacıyla kullanılan bir yaklaşımdır. İzleme faaliyetleri temasına ilişkin kodların birbirileri ile ilişkilerine göre oluşturulan kavramlar gruplandırılmış ve bu süreç şekil 3.5.’de sunulmuştur.

Şekil 3. 5. İzleme Tematik Kodlama Süreci

İzleme faaliyetleri, işletmelerin iç kontrol sistemlerini güçlendirir ve riskleri azaltır. Bu, işletmelerin hedeflerine ulaşma süreçlerini sürekli olarak iyileştirmelerini sağlar. Tema bileşenleri ise tablo 3.13.'te yer almaktadır.

Tablo 3. 13. İzleme Tema Bileşenleri

İzleme Faaliyetleri	
Denetim	Geri Bildirim
Kontrolör	Tembihname
Müfettiş	Cevap
Merkezi Denetim	

8.5.1. Denetim

Denetim, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini belirlemek, finansal verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol etmek, hataları tespit etmek ve hileleri önlemek amacıyla gerçekleştirilir. Birim tarım kredi kooperatifleri personelinden oluşan kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde, muhasebe işlemlerinde doğruluğu ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi ve hata ve hilelerin önlenmesi adına bölge birliklerinin kontrolörlerle, merkez birliğinin ise müfettişler aracılığıyla denetim gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu konuda görüşmelerden bazı kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Kooperatifler ani denetim ve teftişe alınmakta, Kontrolör ve müfettişler tarafından bu denetim çalışmaları akabinde düzenlenen raporlar bizlerle paylaşılmaktadır”

(K4)

“Kooperatifler ani denetim ve teftişe tabi varsa hatalı ve hileli bir işlem bu çalışmalar neticesinde çıkmaktadır.”

(K7)

“Kooperatifler kontrolörler tarafından ani denetime alınıyor. Müfettişler tarafından teftiş ediliyor. Belirli bir dönem aralığına ilişkin tüm işlemler kontrol ediliyor.”

(K8)

8.5.2. Geri Bildirim

Geri bildirim, işletmelerin sürekli iyileştirme ve izleme süreçlerinin bir parçası olmalıdır. Denetim personelleri tarafından gerçekleştirilen ve raporlanan sonuçların ve

personeller tarafından yapılan geri bildirimler, iş süreçlerindeki eksiklikler ve hataları belirlemesine yardımcı olur. Kooperatiflerde denetim çalışmaları neticesinde düzenlenen raporların kooperatif personeli ile paylaşılarak tenkit edilen hususlara ilişkin cevap verilmesinin talep edildiği, ayrıca düzenlenen raporlara dair bölge birliği ve merkez birliği tarafından da kooperatiflere tembihnameler gönderilerek tenkit edilen hususların takibininin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan görüşmelerden bazı kesitler aşağıda sunulmuştur.

“Denetim personelleri tarafından yapılan tespitlere yönelik Üst Birliklerce tembihnameler gönderilmekte varsa tembihnamelere yine bu ortamda elektronik ortamda yanıtlanmamız istenmektedir.”

(K5)

“Kontrolörler ve müfettişler tarafından düzenlenen denetim ve teftiş raporları birim kooperatiflere ebys ortamında gönderilmekte tespitlere yönelik hazırlanan raporlar için açıklamalar yapmamız istenmektedir.”

(K6)

“Üst birliklerden bize tembihnameler ulaşıyor ve yapmamız gereken işlemler ve yapmamamız gereken işlemler belirtiliyor bizde bu doğrultuda işlem yapıyoruz

SONUÇ

Muhasebe hata ve hileleri, işletmelerin başta güvenilirliklerinin zedelenmesi olmak üzere iflaslarına bile yol açabilmektedir. İşletme içinde var olan etkin iç kontrol sisteminin, muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında önemli katkı sağladığı ise bilinen bir gerçektir. İç kontrol, işletmenin hedeflerinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini değerlendirmek, özellikle faaliyetlerin etkinliği, kaynakların verimli kullanımı, yasalara ve düzenlemelere uyum, sahtekârlık, hile veya yolsuzluğun önlenmesi gibi konularda, kayıplara karşı koruma, bilgilerin, hesapların ve verilerin doğruluğu ile güvenilirliği konularında makul güvence sağlamak amacıyla işletme içerisinde oluşturulmuş sistemler ağını ifade etmektedir.

Etkili bir iç kontrol yapısının kurulması, düzgün bir şekilde işletilmesi ve sürekli izlenmesi, yönetimin sorumluluğundadır. Yöneticilerin eylemleri, politikaları ve iletişimleri, kontrol kültürünü oluşturarak hilelerin tespitini ve önlenmesini etkileyebilmektedir.

Bu çalışma kapsamında, TTK Kütahya Bölge Birliğine bağlı Afyonkarahisar, Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve Uşak illerinde faaliyet gösteren birim tarım kredi kooperatiflerinde birinci yetkili pozisyonunda görev yapan kişilerin kooperatif faaliyetlerine dair gerçekleştirdikleri muhasebe işlemlerinde hatalı ve hileli işlemlerle karşılaşmış, karşılaşmadıkları, hatalı ve hileli işlemleri nasıl tespit ettikleri, tespit edilen hatalı ve hileli işlemlere yönelik hangi aksiyonları aldıkları, tarım kredi kooperatifleri tarafından personellere verilen eğitimlerin muhasebe işlemlerinde hatalı ve hileli işlemlerin engellenmesine dair yeterli olup olmadığı, iç kontrole yönelik prosedürlerin neler olduğu ve muhasebe işlemlerinde kontrollerin ne şekilde gerçekleştiğine yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmeler yoluyla kooperatif faaliyetlerine dair muhasebe işlemlerinde hata ve hilelerinin tespit edilmesi ve önlenmesine yönelik birim tarım kredi kooperatifleri uygulamalarına ilişkin iç kontrol faaliyetleri unsurları baz alınarak sorular sorulmuştur.

Kütahya bölge birliği çalışma alanında faaliyet gösteren kooperatiflerde, muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde ve tespitinde iç kontrol unsurlarının etkinliği aşağıdaki tablolarda ayrı ayrı sunulmuştur.

Tablo 3. 14. Kontrol Ortamı

Kontrol Ortamı	Kooperatif Uygulamaları	Etkinlik Durumu
Etik Değerler ve Dürüstlük	Kooperatif çalışanlarında sorumluluk algısının bulunduğu, disiplin yönetmeliği ile bu sürecin desteklendiği belirlenmiştir.	Etkin
Misyon, organizasyon yapısı ve görevler	Kooperatifçilik faaliyetinin, üretici menfaatlerinin korunmasından oluşması sebebiyle tarım kredi kooperatifi faaliyetlerinin bu minvalde şekillendiği anlaşılmıştır.	Etkin
Personelin yeterliliği ve performansı	Merkez Birliği ve Bölge Birliği tarafından kooperatif personelinin muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesi noktasında eğitimler verdiği anlaşılmaktadır.	Etkin
Yetki Devri	Kooperatiflerde iş ve işlemlere yönelik ayrımların bulunduğu, görev, yetki bilincinin personelde bulunduğu iş ve işlemlerin yetkili personel tarafından icra edildiği anlaşılmaktadır.	Etkin

Tablo 3. 15. Risk Değerlendirme

Risk Değerlendirme	Kooperatif Uygulamaları	Etkinlik Durumu
Risk Alanlarının Belirlenmesi	Muhasebe işlemlerinde meydana gelebilecek hata ve hilelere yönelik bölge birliği, merkez birliği muhasebe birimleri ve teftiş kurulu başkanlığınca riskli alanların belirlenmesinin yapıldığı anlaşılmaktadır.	Etkin
Risk Kaynaklarının Belirlenmesi	Hatalı işlemlerin kaynaklanma sebeplerine yönelik üst birliklerce otomasyon sistemi üzerinden aksiyon alındığı ifade edilmesine karşın risk kaynaklarının belirlenmesine ilişkin personelin net bilgisinin bulunmadığı görülmektedir.	Kısmen Etkin
Risk Değerlendirmesi	Kooperatif personeline risklere yönelik üst birliklerce aksiyon alındığının bilinmesine karşın hangi yöntemlerle yapıldığına dair bir veri elde edilememiştir.	Kısmen Etkin
Kontrol Tedbirlerinin Belirlenmesi	Teftiş Kurulu Başkanlığınca risk esaslı hazırlanan teftiş programları ile kooperatif rutin denetime tabi tutulduğu, uzaktan yapılan denetimler ile riskli alanlara müdahale edildiği, kontrolörlerce kooperatiflerin ani denetime alındığı anlaşılmaktadır.	Etkin
Sürekli İzleme ve Değerlendirme	Kooperatiflerin muhasebe işlemlerine yönelik bölge birliği ve merkez birliği tarafından otomasyon sistemi üzerinden sürekli denetim çalışması gerçekleştirildiği, merkezi denetim ile adlandırılan bu sürecin ile riskli alanlara yönelik denetim ve değerlendirme faaliyeti olduğu anlaşılmaktadır.	Etkin

Tablo 3. 16. Kontrol Faaliyetleri

Kontrol Faaliyetleri	Kooperatif Uygulamaları	Etkinlik Durumu
İşlemlerin Yetki ve Onay Kontrolleri	Muhasebe iş ve işlemlerine ilişkin uygun uygun yetkilendirme bulunmakta ve gerçekleştirilen işlemler en az iki yetkilinin onayının alınması suretiyle gerçekleştiği belirlenmiştir.	Etkin
Belgelerin ve Kayıtların Doğruluğu	Muhasebe işlemleri otomasyon sistemi üzerinden gerçekleştirilmekte olduğu, işlemlere dair fiziki nesnelere kooperatiflerde TTK ve VUK hükümleri çerçevesinde muhafaza edildiği belirlenmiştir. Evrakların iki yetkili onayı tabi olduğu anlaşılmıştır.	Etkin
Varlık Koruma ve Güvenliği	Kooperatiflerde günlük kasa ve stok sayımı yapıldığı, düzenli aralıklara tüm kıymetlerin takip ve kontrolünün sağlandığı personellerin kasa, depo ve demirbaşlara dair müteselsil sorumluluklarının bulunduğu anlaşılmıştır.	Etkin
İş Süreçleri ve Prosedürlerin İzlenmesi	Kooperatif çalışanı tarafından muhasebe faaliyetlerine yönelik gerçekleştirilmesi gerektiği ve iş ve işlemler muhasebe talimatnamesi ve görev, yetki ve sorumluluk yönetmeliğinde yer aldığı, gerçekleştirilen muhasebe işlemleri bölge birliği ve merkez birliği tarafından kontrol ve denetime tabi olduğu anlaşılmış olup, Kooperatiflerde iş süreçlerine dair süreç akış şemalarına dair bir veri elde edilememiştir.	Kısmen Etkin
Düzeltilici Eylemler ve İyileştirmeler	Muhasebe hata ve hilelerine yönelik otomasyon sisteminde yer alan kısıtlamalar ve yönlendirmeler kooperatif personelinin hatalı ve hileli işlem gerçekleştirmesinin önlenmesinde katkı sağladığı anlaşılmıştır. Yıllar itibariyle sistem üzerinde yapılan revizeler ile hata oranının düştüğü görülse de hataların önlenmesine yönelik iyileştirmeler konusunda geri bildirim yapıldığına dair ise kooperatif personellerinden bir veri elde edilememiştir.	Kısmen Etkin

Tablo 3. 17. Bilgi ve İletişim Faaliyetleri

Bilgi ve İletişim	Kooperatif Uygulamaları	Etkinlik Durumu
İş Süreçleri ve İç Kontrol Prosedürleri	Muhasebe işlemleri, muhasebe talimatnamesi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Kooperatif personelin görev, yetki ve sorumluluk yönetmelikleri bulunmaktadır. İç kontrole ilişkin doğrudan bir prosedür bulunmasa da muhasebe işlemlerine yönelik uygulamalarının iç kontrol faaliyetleriyle ilişkili olduğu söylenebilir.	Etkin
Bilgi Akışının Sağlanması ve Doğruluğu	Kooperatif faaliyetlerine yönelik tüm bilgi ve belgeler ebys sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Belgelerin doğruluğu teyit edilebilmektedir.	Etkin

Tablo 3.17. Tablonun Devamı

Raporlama ve İletişim Mekanizmaları	Teftiş Kurulu Başkanlığınca risk esaslı hazırlanan teftiş programları ile kooperatif rutin denetime tabi tutulduğu, uzaktan yapılan denetimler ile riskli alanlara müdahale edildiği anlaşılmaktadır.	Etkin
İşbirliği ve Paydaş İletişimi	Kooperatiflerin faaliyetlerine ilişkin dilek, şikâyet vb. hususların kurum dışı kişilerce iletilebilmesi adına çağrı merkezi bulunmaktadır. Kurum içi personel tarafından yapılacak dilek ve şikâyetler için etik ihbar hattı bulunmaktadır. Bununla birlikte e-posta vb. araçlarla da iletişim sağlanabilmektedir.	Etkin
Veri ve Bilgi Güvenliği	Otomasyon sisteminde her çalışan kendi kullanıcısı ile işlem gerçekleştirmekte, çalışanlar bu işlemleri görev ve yetkiler dâhilinde yapmaktadır. Kendilerine ait elektronik imzalar ile onaylamaktadır.	Etkin

Tablo 3. 18. İzleme Faaliyetleri

İzleme Faaliyetleri	Kooperatif Uygulamaları	Etkinlik Durumu
İç Kontrol İzlemesi ve Değerlendirmesi	Muhasebe işlemlerine ilişkin meydana gelebilecek hata ve hilelere yönelik kooperatif otomasyon sisteminde kısıtlamalar konulduğu, gelişmeler ışığında yenilenen ve artan kısıtlamalar ile birlikte kooperatif personelinin hatalı işlem gerçekleştirmesi durumunun azaldığı, kooperatiflerin teftiş ve denetimlere alındığı anlaşılmış olup, iç kontrol uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik kooperatif personelinden net veri elde edilememiştir.	Kısmen Etkin
Düzeltilici Eylem İzlemi	Kooperatiflerde denetim çalışmaları neticesinde düzenlenen raporların kooperatiflerle paylaşılarak tenkit edilen hususlara ilişkin cevap verilmesi ve tenkite dair işlemlerin ikmal edilmesinin talep edildiği, sürecin Bölge Birliği ve Merkez Birliği tarafından tembihname ve uzak denetim ile takip edildiği anlaşılmaktadır.	Etkin
Risk İzlemi ve Raporlama	Teftiş Kurulu Başkanlığınca risk esaslı hazırlanan teftiş programları ile kooperatif rutin denetime tabi tutulduğu, uzaktan yapılan denetimler ile riskli alanlara müdahale edildiği ve tespit edilen hususların raporlandığı anlaşılmaktadır.	Etkin
Performans Ölçümü ve Karşılaştırma	Kooperatiflerin faaliyetlerine ilişkin performans verilerinin, kooperatiflere üst birliklerce verilen hedefler doğrultusunda gerçekleşme durumu ve muhasebe faaliyetlerine ilişkin mali tabloların bölge birliği ve merkez birliği tarafından takip edildiği anlaşılmıştır.	Etkin
Veri ve Bilgi İzlemi ve Koruma	Muhasebe işlemlerinin otomasyon sisteminde takip edildiği, muhasebe işlemlerine dair fiziki evrakların kooperatiflerde muhafaza edildiği, yetkisiz personelin bilgi ve verilere erişiminin kısıtlanarak güvenliğin sağlandığı anlaşılmıştır.	Etkin

Yukarıdaki tablolardan anlaşıldığı üzere, Tarım Kredi Kooperatifleri Kütahya Bölge Birliğindeki kooperatiflerde iç kontrol unsurlarının var olduğu ve amaçlar doğrultusunda çalıştığı görülmektedir. İç kontrol unsurlarındaki süreçlerin çalışıyor olması ise muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesi ve tespitinde iç kontrol sisteminin etkin olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Bu bulguları daha önce yapılan çalışmaların bulguları ile karşılaştırmak istediğimizde, literatürde sadece bir çalışmaya ulaşılabilmektedir. Dicle (2016) tarafından yapılan bu çalışmada, Malatya Bölge Birliği Müdürlüğüne bağlı kooperatiflerde iç kontrol sisteminin etkinliğinin belirlenmesi hedeflenmiş ve Malatya Bölge Birliğine bağlı 59 birim tarım kredi kooperatifi araştırmaya dâhil edilmiş ve anket yoluyla veri toplanmıştır.

Bu iki çalışmanın sonuçlarının birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Malatya Bölge birliğinde yapılan çalışma sonuçlarında, muhasebe faaliyetlerinde iç kontrol sisteminin eksikliği tespit edilirken, bu çalışmada iç kontrolün muhasebe faaliyetlerinde etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu iki araştırmanın bölgesi, araştırma yöntemi ve araştırma yıllarının farklı olması iki farklı sonucun ortaya çıkmasında anlamlı kabul edilebilir. Ancak 2016 yılında kooperatiflerde etkin iç kontrolün önemine ve eksikliğine vurgu yapılırken, 2023 yılında diğer bir değişle günümüzde kooperatiflerde iç kontrol sistemlerinin var olduğu ve çalışır durumda olduğu sonucuna varılması, bu konuda önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Günümüzün, geçmişten en önemli diğer bir farkı ise artık kooperatiflerde iç kontrol sisteminin önemi ve var olması yerine kooperatiflerde iç kontrol sisteminin teknolojiye uyumu ve teknoloji ile iç kontrol sistemlerinde meydana gelen yeni sorunların üstesinden nasıl gelinebileceğinin tartışılıyor olmasıdır. Bu durum iç kontrol sisteminde yeni bir paradigma olarak da değerlendirilebilir.

Diğer işletme türlerinde olduğu gibi kooperatif işletmelerinde de sınırlı olan ekonomik kaynakların ve değerlerin korunması, çevresel sorunlar, iklim krizleri ve sürdürülebilir bir dünya koşullarında daha da önemli hale gelmiştir. Hatta kooperatif işletmeciliğın daha yaygın hale gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda muhasebe sisteminde güven sarsıcı ve kaynak israfına neden olabilecek hile ve hataların tespiti ve engellenmesi her zaman olduğundan daha önemlidir. Muhasebe hata ve hilelerinin, en aza indirilmesinde iç kontrol sistemlerinin teknoloji yardımı ile etkinliğinin artırması ve geleneksel kontrol yöntemlerinin yerini dijitalleşen sistemlere bırakması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Önümüzdeki süreçte Kooperatiflerdeki iç kontrol sistemlerinin hedeflerine ulaşmasında otomasyon, yapay zekâ, makine öğrenmesi ve veri analitiği gibi yeniliklere uyumlu olması ve ayrıca, bilgi sistemleri güvenliğinin artan siber riskler karşısında güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın sadece Kütahya Bölge Birliğinde yapılması çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda diğer bölge birliklerinin de çalışmaya dâhil edilmesi daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine neden olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adiloğlu, B.** (2020). *Muhasebe Hileleri Ortaya Çıkarılması ve Raporlanması*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Akalın, E.** (2017). *TMS8 Kapsamında Muhasebede Hata ve Hilenin Tespiti ve Şirketlerinin Bağımsız Denetim Raporlarının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akçakanat, Ö.** (2011). *Devlet Muhasebe Sistemi İçinde Özel Bütçeli İdarelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliği: Üniversitelere Yönelik Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Akıncı, S.** (2019). Tarım Kredi Kooperatiflerinde Merkezi Muhasebe Sistemi Uygulamasının İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (3-4), 8-18.
- Aksoy, T.** (2005). Bağımsız Denetim Şirketleri İçin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemelerle Uyumlu Çok Yönlü Bir İç Kontrol Anket Formu Önerisi. *Mali Çözüm Dergisi*, 73, 168-202.
- Akyel, R.** (2010). Türkiye’de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 17(1), 84-98.
- Alagöz, A.** (2008). *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri ile İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerinin Önlenmesindeki Rolü*. Tablet Yayınları, Konya.
- Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA)** (2023). *About AICPA & CIMA*. [Erişim:19.01.2023, <https://www.aicpa.org/resources/landing/about>]
- Anh, T. C., Thi, L. H. T., Quang, H. P., & Thi, T. T.** (2020). Factors Influencing The Effectiveness Of Internal Control İn Cement Manufacturing Companies. *Management Science Letters*, 10(1), 133-142.
- Artar, Y.** (2016). Türkiye’de Yasal Boşluk ve Esnekliklerden Yararlanılarak Gerçekleştirilen Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları. *Vergi Dünyası Dergisi*, 418, 36-47.
- Aslan, B.** (2010). Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim. *Sayıştay Dergisi*, 77, 63-86.
- Aslan T., Kızıl, C., & Din A.** (2017). Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova örneği. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 4(12), 1125-1138.

Ataman, B., & Aydın, R. (2017). Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Business Review*, 2(1), 1-23.

Appiah, E.A. (2015), Exploring the Perceptions of Northern Virginia Accountants on Internal Control Weaknesses Resulting in Accounting Fraud (Doctoral Dissertation), Northcentral University, United States.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) (2023a).*Ana Sayfa*. [Erişim:01.03.2023, <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/Detay/19>]

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) (2023b). *Bankacılık Kanununa İlişkin Düzenlemeler, Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik (08.03.2001 24312 Sayılı Resmî Gazete)*. [Erişim:12.03.2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/02/20010208.htm>]

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) (2023c). *Bankacılık Kanununa İlişkin Düzenlemeler, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik (01.11.2006, 26333 Sayılı Resmî Gazete)* [Erişim:19.03.2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/2006110127.htm>]

Bayrak, T. (2018). İç Denetim Felsefesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20, 977-990

Bayraklı H., Erkan, M., & Elitaş, C. (2012). *Muhasebe ve Vergi Denetiminde Muhasebe Hata ve Hileleri*. Ekin Basım Yayın, Bursa.

Bayraktaroğlu, H. (2016). İşletmelerde Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde Etkin İç Denetimin Rolü Ve Önemi Üzerine Bir Alan Araştırması. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 185-214.

Bereket Sigorta (2023). *Tarım Sigortaları-Devlet Destekli Tarım Sigortaları Ürünleri*. [Erişim:19.03.2023, <https://www.bereket.com.tr/urunler/tarimsigortalari>]

Bezirci, M., & Karahan, N. S. (2015). Muhasebe Kayıt Sürecindeki Manipülasyonların Neden ve Sonuç İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(29), 216-240.

Bozkurt, N. (2011). *İşletmelerin Kara Deliği Hile*. Alfa Yayınevi, İstanbul.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

Cemalcılar, Ö., & Erdoğan, N. (2000). *Genel Muhasebe-Teknik, İlkeler, Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması*. Beta Yayınları, İstanbul.

Cengiz, S. (2010). *İhracatçı Firmaların Muhasebe ve İç Kontrol Sistemlerinin İncelenmesi ve Kontrol Riskinin Analizi: Ankara Örneği*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Ceylan, T. (2013). Muhasebe Hileleri Ve Denetim Sürecinde Muhasebe Hilelerinin Tespitine Yönelik Belirtiler. *Vergi Raporu Dergisi*, 165, 22-31.

COSO. (2012). *Internal Control—Integrated Framework*. COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Tradeway Commission).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2023). *İç Denetim Yönergesi* .[Erişim:11.04.2023,<https://www.csgeb.gov.tr/media/88030/csgeb-ic-denetim-baskanligi-yonergesi-2021.pdf>]

Çatıkkaş, Ö., & Çalış, Y. E. (2007). İşletmelerde Muhasebe Hilelerinin Önlenebilmesi İçin Hile Belirtileri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 9(2), 187-210

Çatıkkaş, Ö. (2011). İşletmelerde Mali Tablo Hileleri. *Denetişim Dergisi*, (8), 18-32.

Çiçekay, H., & Demir, M. (2021). İşletmelerde COSO İç Kontrol Modeli ve Muhasebe Bilgi Sistemine Yönelik Uygulamaların Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(4), 3801-3820.

Dalgar, H. (2012). İşletmelerin Muhasebe Departmanlarında Hata ve Hileleri Önlemeye Yönelik İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması: Bir Vaka Çalışması. *World Of Accounting Science*, 14(3), 129-155.

Dicle, R. (2016). *Arım Kredi Kooperatiflerinde İç Kontrol Sistemi Ve İç Denetim: Malatya Bölge Birliği Mdürlüğüne Bağlı Kooperatiflerde İç Kontrol Sistemi Etkinliğinin Araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Doğan, Z., & Hatunoğlu, Z. (1996). Vergi Gelirlerinin Artmasını Sağlayan Bağımsız Dış Denetimin Türkiye Açısından Önemi. *Yaklaşım Dergisi*, 45, 133-145.

Doğrusöz, A. B. (2006). Sahte veya Yanıltıcı Belge Kullanmak Yerine Belgesiz Kayıt Yapmak. *Yaklaşım Dergisi*, 166, 3-5.

- Duman, Ö.** (2008). *Muhasebe Denetimi ve Raporlama*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Graneheim, U. H., & Lundman, B.** (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse education today*, 24(2), 105-112.
- Gökçen, B. A., & Çavuş, P.** (2022). Muhasebe Denetiminde Kanıt Toplama Tekniklerinin Bağımsız Denetim Üzerine Etkisi ve Bir Araştırma. *İşletme Akademisi Dergisi*, 3(3), 271-297.
- Güredin, E.** (2000). *Denetim*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N. & Killi, M.** (2012). İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 169-189.
- HSY Bağımsız Denetim ve Yeminli Mali Müşavirlik (HSY)** (2023). *Kaydi Envanter İncelemesi*. [Erişim:22.05.2023, <https://www.muhasbevergi.com/content/kaydi-envanter%20incelemesi/>]
- Information Systems Audit and Control Association (ISACA)** (2022a). *About Us*. [Erişim:22.08.2022, <https://www.isaca.org/why-isaca/about-us/history>]
- Information Systems Audit and Control Association (ISACA)** (2022b). *Resources Cobit*. [Erişim:22.08.2022, <https://www.isaca.org/resources/cobit>]
- International Cooperative Alliance (ICA)** (2023). *About Us*. [Erişim:17.01.2023, <https://www.ica.coop/en/about-us/international-cooperative-alliance>]
- Irmak, R., Kurnaz, G., Çağlayan, B., & Bal, B.** (2002). *Muhasebenin Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri*. Şafak Matbaacılık, Ankara.
- İbiş, C., & Çatıkkaş, Ö.** (2012). İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış. *Sayıştay Dergisi*, (85), 95-121.
- Kahyaoğlu, A. B.** (2021). *Retro Spor Pazarlaması: Geçmişten Günümüze Yansımalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kamu İç Denetçileri Derneği (KİDDER)** (2023). *Kamu İç Denetçileri Amaç ve Çalışma Alanları*. [Erişim:22.05.2023, <https://www.kidder.org.tr/hakkimizda/>]

- Karahan, M., & İğde, M. (2017).** Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde İç Kontrolün Rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(İktisat Özel Sayısı), 143-158.
- Kardeş, S., Özbirecikli, M., Uzay, Ş., Kurt, G., Alagöz, A., & Yanık, S. (2014).** *Muhasebe Denetimi*. Gazi Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Kaval, H. (2005).** *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Uygulama Örnekleri İle Muhasebe Denetimi*. Gazi Kitapevi, Ankara.
- Kaval, H. (2008).** *Muhasebe Denetimi*. Gazi Kitapevi, Ankara.
- Kepekçi C. (1994).** *İç Kontrol Sistemi*. Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Kepekçi, C. (2000).** *Bağımsız Denetim*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kesik, A. (2005).** 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Bağlamında ve AB Sürecinde Türk Kamu İç Mali Kontrol Sistemi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (9), 94-114.
- Keskin, D. A. (2006).** *İç Kontrol Sistemi Kontrol Öz Değerlendirme*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, Z. & Karaca, N. (2022).** İşletmelerde Hilelerin Önlenmesinde İç Kontrolün Rolü: Karayolu İle Uluslararası Yük Taşımacılığı Yapan Bir İşletmede Örnek Olay İncelemesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 25, 25. Yıl Özel Sayı, 553-565.
- Kıracı, M. (2005).** Hile Riski Değerlemesinin Ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (14), 103-126.
- Kirik, Z. (2007).** *Muhasebe Hata Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar'da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Koca, N. (2010).** *Muhasebe Denetiminde İç Kontrolün Hata ve Hileleri Önlemedeki Rolü ve Bir Alan Çalışması*. (Yüksek Lisans Tezi). Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Korkmaz, U. (2007).** Kamuda iç denetim. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(25), 4-15.

- Kurnaz, E.** (2013). *İç Kontrol Sistemi Ve Türkiye'deki Factoring Şirketlerinin İç Kontrol Sistemlerinde Etkinlik Araştırması*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kurnaz, N., & Çetinoğlu, T.** (2010), *İç Denetim-Güncel Yaklaşımlar*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Kvale, S.** (1996). The 1,000-page question. *Qualitative inquiry*, 2(3), 275-284.
- L.Coenen, T.** (2008). *Essentials of Corporate Fraud*. Wiley & Sons Inc, New Jersey.
- Maxwell, J.A.** (2005). *Qualitative Research Design. An Interactive Approach*. Sage Publication Inc., California.
- Muhasebe Bilenler Topluluğu (MBT)** (2023). *Denetim Teknikleri*. [Erişim:17.03.2023, <https://muhassebebilenler.com/denetim-teknikleri/>]
- Mülayim, Z.G.** (2013). *Kooperatifçilik*. Yetki Yayıncılık, Ankara.
- Oktar, S.** (2020). Muhasebe Hilesi Üzerine Bazı Düşünceler. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*, 30(162), 13-31.
- Othman, R., Aris, N. A., Mardziyah, A., Zainan, N., & Amin, N. M.** (2015). Fraud Detection And Prevention Methods İn The Malaysian Public Sector: Accountants' And İnternal Auditors' Perceptions. *Procedia Economics and Finance*, 28, 59-67.
- Özbek, Ç.** (2012). *İç Denetim Kurumsal Yönetim Risk Yönetimi İç Kontrol*. TİDE Yayınları, İstanbul.
- Özşahin, F.** (2011). *Kamu Kuruluşlarında İç Kontrol Sistemi Ve Bir Kamu Kurumunda İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması Süreci: Üniversite Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Pazarçeviren, S. Y.** (2005). Adli Muhasebecilik Mesleği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1 (2), 1-19.
- Pehlivanlı, D.** (2011). *Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Pehlivanlı, D.** (2014). *Modern İç Denetim*. Beta Yayınları, İstanbul.

Rezaee, Z., Sharbatoghlie, A., Elam, R., & McMickle, P. L. (2002). Continuous auditing: Building automated auditing capability. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 21(1), 147-163.

Sarıyar, S. (2008). *Aracı Kurumlar*. Hubyar Eğitim Vakfı, İstanbul.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Sage Publication Inc., California.

Şen, Ç. (2013). *İşletmelerde Çalışan Hilelerinin Tespiti, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şendurur, U. (2008). *Ekonomik Krizlerde Bankalardaki İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Etkinliği*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023a). *Köklü Geçmişiz*. [Erişim:12.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/kurumsal/koklu-gecmisimiz/>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023b). *Ana Sayfa*. [Erişim:19.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023c). *Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Kooperatif Ana Sözleşmesi*. [Erişim:12.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/media/1w3b33ha/koop-ana-sozlesme.pdf>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023d). *1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu*. [Erişim:13.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/media/htjhumeh/1581-sayili-tarim-kredi-kooperatifleri-ve-birlikleri-kanunu.pdf>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023e). *Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliği Ana Sözleşmesi*. [Erişim:14.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/media/hupposhl/tarim-kredi-kooperatifleri-bolge-birligi-ana-sozlemesi.pdf>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023f). *Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri 2021 Yılı Faaliyet Raporu*. [Erişim:19.02.2023, https://tarimkredi.org.tr/media/sh3lxoe0/2021_yili_faaliyet_raporu.pdf]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023g). *Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Ana Sözleşmesi.* [Erişim:20.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/media/z15j45cc/turkiye-tarim-kredi-kooperatifleri-merkez-birligi-ana-sozlesmesi.pdf>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023h). *İştiraklerimiz.* [Erişim:19.02.2023, <https://tarimkredi.org.tr/kurumsal/%C4%B1stiraklerimiz/>]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023ı). *2021 Yılı Faaliyet Raporu.*[Erişim:16.05.2022, https://tarimkredi.org.tr/media/sh3lxoe0/2021_yili_faaliyet_raporu.pdf]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2023i). *2022 Yılı Faaliyet Raporu.*[Erişim:14.03.2023, https://tarimkredi.org.tr/media/a0gfbz0q/faaliyet_raporu_2023.pdf]

Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) (2020j) *2020 Yılı İstatistik Verileri,* Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, Ankara.

Tüm, K. (2015). Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Önemi Üzerine Bir Araştırma. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1(1),* 105-128.

Türkiye Cumhuriyeti Afyon Valiliği (2023). *İlçelerimiz.*[Erişim:01.02.2023, <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/ilcelerimiz>]

Türkiye Cumhuriyeti Bilecik Valiliği (2023). *İlçelerimiz.*[Erişim:01.02.2023, <http://www.bilecik.gov.tr/ilcelerimiz>]

Türkiye Cumhuriyeti Eskişehir Valiliği (2023). *İlçelerimiz.*[Erişim:01.02.2023, <http://www.eskisehir.gov.tr/ilcelerimiz>]

Türkiye Cumhuriyeti Kütahya Valiliği (2023). *İlçelerimiz.*[Erişim:01.02.2023, <http://www.kutahya.gov.tr/ilcelerimiz>]

Türkiye Cumhuriyeti Uşak Valiliği (2023). *İlçelerimiz.*[Erişim:01.02.2023, <http://www.usak.gov.tr/ilcelerimiz>]

The Institute of Internal Auditors (IIA) (2022). *What is an internal audit. Retrived.* [Erişim:24.12.2022, <https://www.theiia.org/en/about-us/about-internal-audit>]

Ticaret Bakanlığı (2023). *Türkiye’de Kooperatifçilik.* [Erişim:23.03.2023, <https://ticaret.gov.tr/kooperatifcilik/kooperatifler-hakkinda-bilgiler/tarihce>]

- Topsak, F.** (2009). *Muhasebe Meslek Mensuplarının Hata, Hile ve Meslek Etiği Konularındaki Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Ankara ve Balıkesir Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toroslu, M.V.** (2014). *TTK Kapsamında İç Kontrol ve İç Denetim*. Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Tümer, S.** (2010). *Kamudada Kontrol Sistemi ve Uygulama Aşamaları*. Güncel Mevzuatı Araştırma Ve Eğitim Derneği Yayınları, Ankara.
- Türedi, H.** (2015). Risk Odaklı İç Denetim. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 20-21.
- Türedi, H., & Alıcı, Ü.** (2014). Mali Raporlama Hilelerinin Tespit ve Önlenmesinde İç Kontrol Yapısının Önemi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6(11), 119-133.
- Türk Dil Kurumu (TDK)** (2023). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. [Erişim:12.01.2023, <https://sozluk.gov.tr/>]
- Türkiye Cumhuriyeti Sayıştay Başkanlığı (2022)**. *Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Teşkilatı (INTOSAI)*. [Erişim:01.07.2022, <https://www.sayistay.gov.tr/pages/213-uluslararasi-yukse-denetim-kurumlari-tes>]
- TEPAV, Y. M., & Raporu, T. B. M. M.** (2006). *Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri*. TEPAV Yolsuzlukla Mücadele Kitapları, Ankara.
- Türkiye İç Denetim Enstitüsü (TİDE)**. (2023). *Hakkımızda*. [Erişim:01.06.2022, <https://tide.org.tr/page/1/Hakkimizda>]
- Uyar, S.** (2004). *Denetim Komitesi ve Türkiye Uygulaması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uysal, M. C., & Durmuş, A.** (2020). Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri İçin Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Denetim Model Önerisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 698-708.
- Ünkaya, G., & Dursun, G. D.** (2018). İç Kontrol Sisteminin Etkinliği Arttırmada Bilgi İfşası Modelinin Kurulması. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 18(55), 15-24.
- Vargün, H., & Kılınçaslan, S.** (2019). Muhasebe Hata ve Hilelerinin Önlenmesinde İç Kontrol Sistemi'nin Önemi: Zonguldak İlindeki Üretim İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. *Sayıştay Dergisi*, (112), 9-25.

Vergi Usul Kanunu (VUK) (2023). *Vergi Usul Kanunu (10.01.1961, 10703 Sayılı Resmi Gazete)*. [Erişim:16.03.2023, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.213.pdf>]

Wells, J. T. (2001). Why Employees Commit Fraud. *Journal of Accountancy*, 191, 89-91.

Yılanrı, M. (2015). *İç Denetim Ve İç Kontrol Değerleme Rehberi*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, K. (2013). *İşletmelerde Hile Nedenleri, Önlenmesine İlişkin Uygulamalar ve Örnek Olaylar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yurtsever, G. (2008). *Bankacılığımızda İç Kontrol*. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul.

EKLER

EK-1

GÖRÜŞME SORULARI

S.1. Muhasebe işlemlerinde hata ve hile kavramları sizin için ne ifade etmektedir?

S.2. Karşılaştığınız herhangi bir hata ve hileli işlem oldu mu? Oldu ise, bu konuda yönetim nasıl bir davranış sergiledi. Bu hata ve hile nasıl tespit edildi? Nasıl etkiler yaratmıştır ve nasıl sonuçlanmıştır.

S.3. Sizce muhasebe işlemlerinde hata ve hileler neden yapılmaktadır? Hangi durumlar hata ve hile yapmaya sebep olmaktadır?

S.4. Kurumunuzda bu hata ve hilelerin önlenmesi için alınan önlemler nelerdir? Önerileriniz nelerdir?

S.5. Kurumunuzda muhasebe işlemlerinin onaylanma mekanizma nasıl çalışmaktadır? Onaylanma mekanizmasının çalışmasında gözlemlediğiniz aksaklıklar var mıdır? Varsa açıklar mısınız?

S.6. Kooperatifte görevli personelin muhasebe işlemlerine dair görev yetki ve sorumluluklar nasıl belirlenmiştir?

S.7. Kullanmış olduğunuz otomasyon sistemi hata ve hilelerin engellenmesi noktasında kısıtlamalara sahip midir? Eksik gördüğünüz yanları belirtebilir misiniz?

S.8. Kooperatifte görev yapan personele muhasebe işlemlerine yönelik hangi eğitimler verilmektedir? Bu eğitimlerin hata ve hilelerin önlenmesine katkısı nedir? Bu konuda verilen eğitimleri yetersiz buluyorsanız ne gibi eğitimlere ihtiyaç bulunmaktadır?

S.9. Muhasebe işlemlerindeki hataların ve hilelerin tespiti için hangi raporlama ve iletişim kanalları kullanılmaktadır?

S.10. Hileli işlemlerin üst yönetime aktarılma şekli nasıl olmaktadır? Hileli işlemlere yönelik üst birlikler tarafından yeterli aksiyon alındığını inanıyor musunuz? Bu konuda karşılaştığınız bir durumda ne şekilde aksiyon alındığını açıklayınız.

S.11. Hata ve hileli işlemlerin tespiti ve üst birliklere bildirilmesine yönelik eksik gördüğünüz yönler nelerdir? Varsa tavsiyeleriniz nelerdir?

S.12. Kontrolörler ve Müfettişler tarafından yapılan geri bildirimler hangi kanallarla aktarılmaktadır ve bu bildirimler karşısında üst yönetim ne gibi aksiyonlar almaktadır?

S.13. Kooperatifler için iç kontrol kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz ve muhasebe işlemlerindeki önemi nedir?

a) İç kontrol politikaları ve prosedürleri hakkında bilgi alabilir miyim?

b)Muhasebe işlemlerine dair birim kooperatiflerde hangi kontroller mevcuttur?

S.14. Kooperatiflerdeki muhasebe işlemlerindeki sahtekârlık veya hileli faaliyetlerin tespiti için hangi kontroller uygulanır? Muhasebe işlemlerinde meydana gelebilecek hataların veya hilelerin tespiti için çalışanların sorumlulukları nelerdir?

Görüşmeye Katılan Kişinin Takma Adı:

Görüşme Tarihi:

Başlangıç Saati:

Bitiş Saati:

EK-2**ARAŞTIRMA KATILIMCILARININ DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ**

No	Görüşülen Kişinin Takma Adı	Görev Süresi	Görev Pozisyonu	Görev Yaptığı İl	Cinsiyeti	Eğitim Durumu
1	K1	13	Müdür Yardımcısı	Afyonkarahisar	Erkek	Lisans
2	K2	15	Müdür	Afyonkarahisar	Erkek	Y. Lisans
3	K3	17	Müdür	Bilecik	Erkek	Lisans
4	K4	17	Müdür	Bilecik	Erkek	Lisans
5	K5	15	Müdür	Eskişehir	Kadın	Lisans
6	K6	17	Müdür	Eskişehir	Erkek	Lisans
7	K7	13	Müdür Yardımcısı	Kütahya	Erkek	Y. Lisans
8	K8	17	Müdür	Kütahya	Erkek	Lisans
9	K9	18	Müdür	Uşak	Erkek	Lisans
10	K10	13	Müdür Yardımcısı	Uşak	Erkek	Lisans

EK-3**YOĞUNLAŞTIRILMIŞ ANLAM BİRİMLERİ VE KODLAR**

NO	YOĞUNLAŞTIRILMIŞ ANLAM BİRİMİ	KODLAR	FREKANS
1	Kişinin tasarrufunda olmayan, istemeden ya da koşullar gereği yaptığı yanlışlıkların hata olarak tanımlanması.	Hata	10
2	Muhasebe işlemlerinde art niyetli ve bilinçli gerçekleştirilen hatalı işlemlerin hile olarak ifade edilmesi.	Hile	9
3	İşlemi gerçekleştiren kişinin dikkatsizliği sebebiyle hatanın meydana gelmesi.	Dikkatsizlik	8
4	İşlemi gerçekleştiren personelin tecrübe eksikliği sebebiyle hatalı işleme sebebiyet vermesi.	Tecrübesizlik	8
5	İşleminin kaydedilmesi esnasında kişinin rakamı hatalı girmesi veya aktarmasından kaynaklı hata.	Rakamsal Hata	5
6	Hileli işlemlerin kendisi yada 3.kişiye yarar sağlama maksadıyla gerçekleştirilmesi.	Yarar Sağlama	6
7	Hileli işlemin art niyetli kişiler tarafından gerçekleştirilmesi.	Art Niyetli İşlem	7
8	Hileli işlemlerin gerçek dışı işlemler yapılması şeklinde gerçekleştirilmesi.	Gerçek Dışı	4
9	Muhasebe işlemlerinin, Merkez Birliği tarafından yayınlanan yönetmelikler doğrultusunda gerçekleştirilmesi.	Yönetmelik	8
10	Muhasebe işlemlerinin sistematik bir biçimde otomasyon aracılığıyla gerçekleştirilmesi.	Sistem	6
11	Kooperatif faaliyetlerine yönelik görev ve yetki konusunda prosedür bulunması.	Görev ve Yetki	9
12	Personelin hatalı ve hileli işlem gerçekleştirmesi halinde mali ve cezai sorumluluğuna gidilmesi.	Mali ve Cezai Sorumluluk	8
13	İşe yeni başlayan çalışanların gereken tüm bilgileri edinmesi ve kısa sürede işe adapte olması.	Oryantasyon	7
14	Kişinin, kooperatifteki yetişme sürecinin usta çırak ilişkisi şeklinde gerçekleşmesi.	Usta Çırak İlişkisi	8
15	Kişinin, yükselme sınavlarına hazırlık döneminde muhasebe eğitimi alması ve sınavlarda muhasebe bilgisinin sorgulanması	Yükselme Sınavları	4
16	Kooperatif faaliyetlerine yönelik düzenli raporlama yapılması.	Finansal Raporlama	3
17	Muhasebe işlemlerinin uzaktan denetime tabi olması.	Uzaktan Denetim	6
18	Kooperatiflerin muhasebe işlemlerine yönelik ani denetime alınması.	Ani Denetim	5
19	Kooperatiflerin merkez birliği teftiş kurulu başkanlığı bünyesindeki müfettişlerce ve kontrolörce teftişte alınması.	Teftiş	7

NO	YOĞUNLAŞTIRILMIŞ ANLAM BİRİMİ	KODLAR	FREKANS
20	Otomasyonda personelce yapılabilecek, hatalı ve hileli işlemleri önlenmesine yönelik kısıtlamalar bulunması.	Sistem Kısıtları	4
21	Personelin yalnızca muhasebe talimatnamesinde belirtilen hesaplarda işlem yapabilmesi.	Hesap Kısıtları	4
22	Kooperatifte gerçekleştirilen tüm işlemlerin iki yetkilinin kontrolü ve onayına tabi olması.	Çift Yetkili Onayları	9
23	Muhasebe işlemlerinin doğruluğu ve güvenilirliğine ilişkin üst birliklerle, banka ve firmalarla mutabakat gerçekleştirilmesi.	Mutabakatlar	5
24	Muhasebe işlemlerinin otomasyon sistemi aracılığıyla gerçekleştirilmesi.	Otomasyon	6
25	Kurum içi ve dışı tüm yazışmaların ebys ortamında gerçekleştirilmesi.	Ebys	8
26	Muhasebe işlemlerine yönelik fiziki nesnelerin ıslak imza ile otomasyon üzerinden işlemlerin elektronik imza ile imzalanması.	İmza	7
27	Gerçekleştirilen işlemlerden doğruluğu ve güvenilirliğine ilişkin tüm personelin müteselsil sorumlu olduğunu bilmesi.	Müteselsil Sorumluluk	7
28	Kooperatif personelinin iş ve işlemlerine yönelik yetkilendirmelerin bulunması.	Yetkilendirme	5
29	Muhasebe işlemlerinin yürürlükteki yasal mevzuat ve muhasebe talimatnamesi doğrultusunda gerçekleştirilmesi, hileli işlemler sebebiyle personelin yasal yaptırımlara tabi olabilmesi.	Kanun	4
30	Kooperatif faaliyetlerine ilişkin muhasebe işlemlerinin, merkez birliği tarafından yayımlanan muhasebe talimatnamesi doğrultusunda gerçekleştirilmesi.	Muhasebe Talimatnamesi	10
31	Kooperatif personelinin faaliyetlerine insan kaynakları yönetmeliğini bulunması ve personelin hatalı ve hileli işlemler gerçekleştirilmesine ilişkin yaptırımların bu yönetmelikte yer alması.	İnsan Kaynakları Yönetmeliği	8
32	Kooperatif personelinin faaliyetlerine yönelik görev, yetki ve sorumluluk yönetmeliklerinin bulunması.	Görev, Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği	9
33	Muhasebe işlemlerinin, üst birliklerin talimatları doğrultusunda gerçekleştirilmesi.	Talimat	7
34	Kurum personeli ve 3.kişilerin hatalı ve hileli işlemleri çağrı merkezi aracılığıyla bildirebilmesi.	Çağrı Merkezi	6
35	Kurum personeli ve 3.kişilerin hatalı ve hileli işlemleri e-posta aracılığıyla bildirebilmesi.	E-Posta	5
36	Hatalı ve hileli işlemler 3.kişiler tarafından Cimer aracılığıyla ihbarının yapılabilmesi.	Cimer	3

NO	YOĞUNLAŞTIRILMIŞ ANLAM BİRİMİ	KODLAR	FREKANS
37	Hatalı ve hileli işlemlerin üst birliklere ve teftiş kurulu başkanlığına bildirilmesine yönelik kooperatiflerin etik ihbar hattının bulunması.	Etik İhbar Hattı	5
38	Kooperatiflerin kontrolörler tarafından ani denetime ve teftişe alınması.	Kontrolör	8
39	Kooperatiflerin müfettişler tarafından teftişe alınması, hatalı ve hileli işlem gerçekleştirilen kooperatiflerin inceleme ve soruşturmaya tabi tutulması.	Müfettiş	6
40	Muhasebe işlemlerinin otomasyon sistemi aracılığıyla teftiş başkanlığı tarafından uzaktan denetlenmesi ve otomasyonun risklere yönelik raporlama yapması.	Merkezi Denetim	7
41	Denetim çalışmaları neticesinde düzenlenen raporlarda tenkit edilen hususlara ilişkin üst birliklerce kooperatiflere tembihname gönderilmesi.	Tembihname	9
42	Muhasebe işlemlerinde tespit edilen hatalı işlemlerine yönelik, gönderilen tembihnamelerin kooperatif personeline cevaplandırılması.	Cevap	6